

”Urheilua siellä jossain” – Urheilutoiminta jatkosodan asemasotavaiheessa vuosina 1942–1944

Miika Kuusisto

Pro gradu -tutkielma

Historian maisteriohjelma

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Huhtikuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Historian maisteriohjelma
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomenkielinen historian maisteriohjelma		
Tekijä – Författare – Author Miika Kuusisto		
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Urheilua siellä jossain" – Urheilutoiminta jatkosodan asemasotavaiheessa vuosina 1942–1944		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 65
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Pro gradu -tutkielmassani käsittelen jatkosodan urheilutoimintaa. Jatkosodan asemasotavaiheen, loppuvuodesta 1941 alkukesään 1944, aikana suomalaiset sotilaat käyttivät vapaa-aikaansa monin eri tavoin, muun muassa urheillen. Tutkielmassa käytän lähteinä sodan ajan urheilulehdistä Työväen Urheilulehteä sekä Suomen Urheilulehteä, tiedotuskomppanian miesten (tk-miesten) raportteja rintaman urheilukilpailuista, urheilu-upseerien papereita ja sodan aikaista kirjeenvaihtoa sekä ohjeistusta. Näiden aineistojen pohjalta rakennan laajan kuvan urheilutoiminnan laajuudesta, sen syntymisestä, monipuolisuudesta ja vaiheista vuosina 1941–1944. Aiheesta aikaisemmin kirjoitettu sota- ja urheiluhistoriaan liittyvä tutkimuskirjallisuus tukee hyvin tutkimustani. Uutena asiana esitän urheilutoiminnan laajuuden asemasotavaiheen aikana sekä toiminnan monipuolisuuden esimerkiksi monien eri urheilulajien kautta.</p> <p>Monet sotilaat kuluttivat aikaa monilla eri tavoilla asemasodan aikana, he kirjoittivat kirjeitä kotiin, lukivat sanomalehtiä, tekivät puhdetöitä tai urheilivat. Asemasodan liikkumattomat linjat ja muuta sota-aikaa vähäisemmät taistelutehtävät mahdollistivat vapaa-ajan hyötykäytön erilaisten harrastusten parissa. Liikunnalla sekä hyvällä fyysisellä kunnolla oli pitkät perinteet Suomessa, sillä jo 1900-luvun alussa urheilulla ja liikunnalla oli merkittävä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa. Vasta itsenäistynyt valtio näki nuorena ja hyvinvoivassa kansassa mahdollisuuden hyvän kansakunnan rakentamiseen. Sisällissodan jälkeen suojeluskunnat, ja kesällä 1918 perustettu armeija ottivat myös liikunnan sekä urheilun osaksi koulutustaan. Nuoret miehet saivat asevelvollisuuden yhteydessä opastusta liikunnassa, ja tämän lisäksi monet miehet harrastivat urheilua myös vapaa-aikanaan joko työväen tai Suomen urheiluliiton joukkueissa ja jaostoissa. 1900-luvulla urheilu oli osa arkielämää eivätkä ottelut tai kisat loppuneet edes sotavuosien aikana. Suomalaiset rintamasotilaat harrastivat urheilua myös rintamien välittömässä läheisyydessä ja vaikeissa olosuhteissa asemasodan aikana.</p> <p>Urheilutoiminta alkoi kehittyä sotamiesten keskuudessa, koska taistelukosketukset viholliseen vähenivät ja sitä kautta syntyneen vapaa-ajan merkitys alkoi kasvaa. Ensimmäisiä urheilukilpailuita pidettiin jo syksyllä 1941, mutta laajemmin toiminta lähti käyntiin vasta alkuvuonna 1942. Toiminta kattoi suuren määrän eri lajeja, mistä hyvänä esimerkkinä on Karhumäen urheilukisat talvi- ja kesälajeissa. Kilpailuissa oli mukana lukuisia eri lajeja, joiden kilpailuihin otti osaa satoja miehiä. Urheilutoiminta laajeni entisestään, kun sodan johdosta alettiin laatimaan kilpailukäskyjä ja suunnitelmia urheilun laajamittaiseksi toteuttamiseksi ympäri rintaman. Urheilu oli hyvä fyysinen harrastus, jonka avulla miehet pidettiin sekä henkisesti että fyysisesti taistelukunnossa. Kun urheilutoiminta nostatti mielialaraporttien mukaan yhteishenkeä, oli urheilulla suuri merkitys miesten viihdytyksessä ja kouluttamisessa jatkosodan aikana. Rintamilla kaikki miehet eivät urheilleet, mutta liikunta ja erilaiset massasuoritukset kuten hiihto- tai juoksukisat, joihin kaikki määrättiin osallistumaan, toivat liikunnan monen sotilaan arkeen rintamaelämässä. Innokkaimmat miehet harrastivat liikuntaa päivittäin ja ottivat osaa lukusiin eri kilpailuihin.</p> <p>Urheilutoiminnan osalta vuodet 1942 ja 1943 olivat kaikkein vilkkainta aikaa, sillä eri lajeissa kilpailtiin aina pienistä yksiköiden sisäisistä kilpailuista armeijakuntien ja armeijoiden välisiin suurkilpailuihin. Suurissa kilpailuissa ratkaistiin kunkin alueen parhaat urheilumiehet ja niissä tuloksetkin saattoivat nousta lähelle rauhanajan tasoa. Urheilu oli monelle tuttu harrastus kotirintamalta, joten sotaan lähteneiden miesten mukana kilpailut siirtyivät Laatokan rannoille ja Itä-Karjalan metsiin. Liikunnan ja urheilun harrastaminen loppui kesäkuun 1944 alussa, trNeuvostoliitto aloitti suurhyökkäyksensä, joka lopulta mursi suomalaisten puolustuslinjan. Lapin sodassa ei sen erilaisen luonteen takia ollut enää laajaa urheilutoimintaa. Monet miehet osallistuivat urheilukilpailuihin jatkosodan aikana, ja erilaisia kisoja pidettiinkin tuhansia erilaisia aina arki-illan yleisurheilusta koko viikonlopun kestäviin monien lajien suurkisoihin. Sodan johdon asettamat tavoitteet urheilun harrastamisesta vapaa-ajalla toteutuivat, ja suomalaiset sotilaat saivat harrastaa lajiaan, harjoitella tuleviin kisoihin tai ottaa osaa korsujen välisiin jalkapallo-otteluihin. Suomalainen urheiluelämä ei loppunut täydellisesti sotavuosien aikana, vaikka vaikea tilanne asetti sille omat haasteensa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Jatkosota, urheilutoiminta, sotahistoria, urheiluhistoria, urheilu, liikunta, asemasota, sotilaan vapaa-aika		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Pääkirjasto Kaisa-talo (E-thesis)		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Aiheen esittely	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja rajausta	4
1.3 Lähteet, tutkimuskirjallisuus ja aikaisempi tutkimus	6
2 Aika ennen jatkosotaa – urheilu armeijassa ja muualla	11
2.1 Suojeluskunnat ja armeija urheilukasvattajina	11
2.2 Urheilua välirauhan aikana.....	14
3 Urheilutoiminnan alku.....	18
3.1 Organisaatiotasolla.....	18
3.2 Ruohonjuuritasolla	23
4 Liikunta asemasotavaiheessa.....	29
4.1 Lajit, välineet ja kentät	29
4.2 Urheilun luonne ja tarkoitus	35
5 Kisat ja tulokset	39
5.1 Karhumäki – urheilutoiminnan keskus	39
5.2 Urheilutoiminta rintamilla	44
5.3 Talvikausi ja -lajit	48
5.4 Kesäkausi ja -lajit.....	52
6 Johtopäätökset	59
7 Lähteet ja kirjallisuus	63

1 Johdanto

1.1 Aiheen esittely

*Istuimme Kolmen Kannaksen Koukkaajien komeassa ulkoilmateatterissa ja katselimme nyrkkeilyottelua. Monestakin syystä vallitsi ihan väistämätön maaottelutunnelma. Kehässä oli tavallista enemmän tuttuja pugilisteja, oli maaottelumiehiä ja Suomen mestareita, ja jylhän komeassa amfikatsomossa istui 3 500 harmaapukuista sotapoikaa. Ja ääntä oli vähintään kaksi kertaa niin paljon kuin täpötäydessä Messuhallissa silloin muinoin.*¹

Jatkosota alkoi hyökkäysvaiheella 26. kesäkuuta 1941. Syyskuun lopussa suomalaiset olivat saavuttaneet Viipurin, ja jo lokakuussa sekä Äänislinna (Petroskoi) että Karhumäki olivat suomalaisten hallussa. Tämän jälkeen alkoi pitkä asemasotavaihe, joka kesti lähes kaksi ja puoli vuotta. Rintamat juutuivat paikoilleen, taistelut vähenivät ja sotilaat kaivautuivat maahan, jolloin myös vapaa-ajan merkitys alkoi kasvaa. Suomalaisten rintamasotilaiden ajankäyttöä on kuvattu monin tavoin, mutta heidän viettämänsä aika urheilun parissa on jäänyt pienemmälle huomiolle aihetta käsittelevissä tutkimuksissa. Asemasotavaiheessa vapaa-aika kului monin eri tavoin: radion kuuntelu, kirjeiden kirjoittaminen, sanomalehtien lukeminen, erilaiset viihdytyskiertueet, puhdetyöt, linnoitusten rakentaminen, lomat ja urheilutoiminta virkistivät sotilaiden hitaasti kuluvaa aikaa korsuissa. Sodanjohto halusi vapaa-ajan täyttyvän hyödyllisestä tekemisestä, joten arkea värittivät myös monet valistus- ja opetustapahtumat.²

Jo ennen itsenäistymistään Suomi oli saavuttanut useita olympiamitaleita ja ollut kansainvälisen huomion keskipisteenä urheilusaavutuksillaan. Esimerkiksi Tukholman olympialaiset vuonna 1912 olivat olleet sortovuosista kärsivälle kansakunnalle suurmenestys. Hannes Kolehmainen kerrottiin juosseen Suomen maailmankartalle.³ Itsenäistymisen jälkeen urheiluinnostus jatkui kiivaana, ja menestystä tuli eri urheilulajien arvokisoissa. Mestaruuksia juhlittiin hiihdossa, yleisurheilussa, painissa ja monissa muissa lajeissa. Kansakunta oli nuorta ja urheilusta innostunutta. Itsenäisen Suomen armeija oli perustettu keväällä 1918 sisällissodan suojeluskuntien pohjalta. Alusta alkaen sekä urheilu että liikunta olivat osana varusmiesten koulutusta.⁴ Myös koululaitoksessa pyrittiin kasvattamaan urheilevia nuorukaisia. Suomen urheilu ei lamaunut sodasta, vaan ensimmäisissä sodan jälkeisissä olympialaissa, Lontoossa 1948, maa saavutti kuusi kultamitalia.

¹ Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 4 Julkaistut TK-kirjoitukset (1943 – 1944). ”Massaurheilu kukoistaa rintamalla”. Selostus urheilutoiminnasta rintamalla.

² Esimerkiksi Sedren 2009, 192–197.

³ Kokkonen 2008, 66–74.

⁴ Selén 2004, 247–263.

Vasta itsenäistyneessä valtiossa urheilu alkoi nopeasti nousta tärkeään asemaan yhdessä maanpuolustuksen ja kansallistunteen kanssa. Venäjän vallan aikaiset sortovuodet olivat takanapäin, ja nuoren kansakunnan tulevaisuudennäkymät kohdistuivat nuoreen, terveeseen ja urheilevaan väestöön.⁵ Urheilu oli keskeisessä asemassa Suomessa 1900-luvun alkupuoliskolla, jolloin kansainvälinen menestys esimerkiksi olympialaisissa tai ruotsalaisten voittaminen hiihdossa nostatti kansallistunnetta ja korosti Suomen itsenäisyyttä nuorena hyvinvoivana kansallisvaltiona. Urheilun menestys jatkui 1920- ja 1930-lukujen aikana, ja myös läpi sotavuosien. Sotavuosien urheilutoiminnan tutkiminen on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle, vaikka Suomen urheiluhistoriasta on kirjoitettu laajoja teoksia hyllymetreittäin. Sodan aikana urheilutoiminta suorastaan lamaantui miesten lähtiessä rintamalle.⁶ Innostus urheiluun ei kuitenkaan hävinnyt minnekään, vaan siirtyi miesten mukana Itä-Karjalan metsiin ja Laatokan rannoille. Sotavuosien ajanjakso on tärkeä osa suomalaista urheiluhistoriaa, joten tämän tutkielman tarkoitus on täyttää vallitsevaa tyhjiötä sota-ajan urheilutoiminnan tutkimuksessa.

Urheilu liitettiin alusta alkaen osaksi maanpuolustusta, koska itsestään huolta pitävä ja urheileva väestö nähtiin parhaana mahdollisena turvana aseellisten konfliktien syttyessä. Suojeluskuntien piiritoiminta kattoi lähes koko maan, ja eri urheilulajeilla oli tuhansia osallistujia. Toiminta levisi suojeluskunta-aatteen mukana armeijaan, ja varusmiesten koulutukseen kuuluikin maanpuolustuksen ohessa paljon urheilutoimintaa. Erityisesti sekä hiihto että ammunta nähtiin sotilaille sopivina urheilulajeina.⁷ Urheilusta myös kirjoitettiin paljon sanomalehdistössä, mikä lisäsi ihmisten kiinnostusta kilpailuihin ympäri maata. Armeijan ulkopuolella Suomen urheilutoiminta oli jakautunut kahtia kansan keskuudessa, sillä työväen sekä porvarillisen aatteen miehet harrastivat urheilua omissa seuroissaan. Työväenurheiluliitto (TUL) ja Suomen voimistelu- ja urheiluliitto (SVUL) perustettiin 1919, minkä jälkeen järjestöt hallitsivat urheilutoimintaa Suomessa 20- ja 30-luvuilla. Ensimmäiset vuodet olivat ankaraa kilpailua jäsenistä ja rahasta järjestöjen kesken, SVUL:n ollessa paremmassa asemassa sekä poliittisesti että taloudellisesti. 1930-luvun lopun lähestyessä järjestöjen välit lämpenivät erilaisten ystävyysotteluiden ja ulkomaankilpailuiden kautta.⁸ Sodan aikana järjestöt tekivät tiivistä yhteistyötä ja järjestivät esimerkiksi yhdessä erilaisia liikuntatapahtumia.

Lyhyen keston vuoksi talvisodan rintamat olivat usein liikkeessä eikä varsinaista asemotavaihetta ollut, joten myös urheilutoiminta jäi hyvin vähäiseksi lukuun ottamatta joitain järjestettyjä hiihtokilpailuja. Välirauhan aikana urheilulla oli suuri merkitys kansakunnan hengen luojana hävityn

⁵ Esimerkiksi Vasara 1997, 113–115; Kokkonen 2008, 82–84.

⁶ Turtiainen 2010, 377–378.

⁷ Selén 2004, 379–390.

⁸ Hentilä 1982, 414–481.

sodan ja alueluovutusten jälkeen. Väli rauhan suurimmat urheilutapahtumat olivat kolmimaaottelu Saksan, Ruotsin ja Suomen välillä, kävelymaaottelu Ruotsia vastaan sekä kaatuneiden kunniaksi järjestetty Kaatuneiden Muistokilpailu. Jatkosodasta muodostui talvisotaa huomattavasti pidempi koettelemus, jolloin myös sotilaiden harrastustoiminta kasvoi laajaksi, koko rintaman kattavaksi toiminnaksi. Miesten asenteen ja kunnon haluttiin pysyvän korkealla vaikeista olosuhteista huolimatta, ja propagandaosaston tulikin asemasotavaiheen aikana ylläpitää hyvää mieltä, järjestäen samalla mieltä virkistävää toimintaa.

Urheilutoiminnan lajikirjo oli olosuhteisiin nähden varsin laaja: hiihto, juoksu, suunnistus, uinti, pesäpallo, pyöräily, jalkapallo, paini, lentopallo, nyrkkeily, yleisurheilu, käsipallo, ammunta, ampumahiihto ja jopa tennis kuuluivat lajeihin, joita harrastettiin selustassa tai aivan etulinjojen takana.⁹ Välineiden ja suorituspaikkojen puute vaikeutti urheilutoiminnan järjestämistä, mutta haastavista olosuhteista huolimatta asemasotavaiheen urheilutoiminnasta kasvoi suuri ja merkittävä instituutio huolehtimaan sotilaiden viihdyttämisestä sekä mielialasta. Kilpailuja järjestettiin runsaasti, mistä esimerkkinä ovat Karhumäessä pidetyt talvi- ja kesäakisat sekä Kannaksen poikkihiihto. Kilpailuissa syntyi useita huipputuloksia vaikeista olosuhteista huolimatta, olihan armeijan joukoissa useita ammattiurheilijoita aina kansainvälisen tason olympiamitalisteista kansallisen tason joukkueurheilijoihin. Myös urheiluneuvontana järjestetty kurssitoiminta oli laajaa, sillä sen tarkoituksena oli tavoittaa mahdollisimman suuri joukko miehiä.

Joukkojen urheileminen ehti jatkua myös vuoden 1944 alkupuolella, mutta Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkaminen Kannaksella kesäkuussa päätti jatkosodan urheilutoiminnan. Lapin sodan erilaisen luonteen takia ei enää syntynyt laajaa ja kattavaa urheilutoimintaa. Noin kaksi ja puoli vuotta kestänyt urheilutoiminta oli olosuhteisiin nähden laajaa ja kattavaa myös lajikirjon osalta, joten sodan alussa asetettu tavoite ”kaikille jotakin” täyttyikin hyvin miesten harrastaessa liikuntaa ja pitäessään kuntoa yllä asemasotavaiheen aikana.

Urheilutoiminnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä asemasotavaiheen aikana harrastettua liikunta- tai kilpailu-urheilua, jonka tarkoituksena oli fyysisen kunnon ylläpitäminen, kilpailu muita henkilöitä ja joukkueita vastaan tai vapaa-ajan täyttäminen mielekkäällä aktiviteetilla. Urheilu saattoi olla niin sanottua ruohonjuuritoimintaa lähellä omia asemia ja yksiköitä, iltojen vapaa-aikana, tai suurempaa varta vasten järjestettyä ja ohjattua liikuntaa muiden yksiköiden joukkueita tai henkilöitä vastaan. Urheilu muodostui lopulta sotakuukausien aikana valistustoimiston alaiseksi organisaatioksi, ja

⁹ Järvinen 1995.

myöhemmin elokuussa 1942 päämajan koulutusosasto otti vastuun liikunnasta, joten toiminnalla oli myös omanlaisensa rakenne, jota urheilu-upseerit johtivat.

Tämän tutkielman urheilutoiminta ei käsitä varusmiesten koulutusaikana tapahtunutta urheilua tai liikuntaa koulutuskeskuksissa eikä armeijan urheilua kotirintamalla, vaan keskittyy nimenomaan urheilutoimintaan rintamalla sekä järjestettyihin kilpailuihin valloitetuilla alueilla. Toiminta rajautuu siis nykyisen Suomen valtion maantieteellisten rajojen ulkopuolelle.

Työni rakenne koostuu johdannosta, neljästä pääluvusta sekä lopun johtopäätöksistä. Johdannossa esittelen lyhyesti aiheen, aikaisemman tutkimuksen, kerron tutkimuskysymyksestä sekä annan kuvan tutkimuksessa käytetyistä lähteistä sekä tutkimuskirjallisuudesta. Ensimmäinen käsittelyluku kertoo ajasta ennen jatkosodan syttymistä ja esittelee taustaa urheilutoiminnan syntymiselle. Toisessa pääluvussa käsittelen urheilutoiminnan alkamista vuoden 1942 alussa sekä urheilun ympärille syntynyttä organisaatiota, joka piti huolen urheilutoiminnan järjestelyistä. Kolmannessa pääluvussa käsittelen itse urheilutoimintaa, sen sisältöä, olosuhteita ja tarkoitusta. Neljännessä pääluvussa kerron kilpailuista, tuloksista ja toiminnan laajuudesta. Johtopäätöksissä pohdin saatuja tuloksia tutkimuskysymyksen kautta ja mietin mahdollista lisätutkimusta aiheesta.

1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaus

Tässä tutkielmassa pyrin analysoimaan ja tulkitsemaan asemasotavaiheen urheilutoimintaa jatkosodan aikana, sen luonnetta, laajuutta sekä organisaatiota. Tutkimuskysymykseni keskittyy jatkosodan urheilutoimintaan asemasotavaiheen aikana ja siihen millaista urheilua oli. Miten urheilutoiminta lähti käyntiin, ketkä siihen osallistuivat, millaisen laajuuden toiminta saavutti vajaan kolmen vuoden aikana, millaisissa kilpailuissa sekä lajeissa oteltiin ja mitä kaikkea sisältyi tähän urheilutoimintaan?

Ajallisesti pro gradu -tutkielmani rajautuu vuosiin 1942–1944, jolloin jatkosodassa vallitsi asemasotavaihe, minkä takia aseelliset toimet olivat vähäisiä verrattuna muihin sotavuosiin. Taustan ymmärtämiseksi on kuitenkin järkevää tarkastella Suomen itsenäisyyden ajan urheilutoimintaa suojeluskunnissa sekä armeijassa varusmiespalveluksen aikana. Myös talvisodan sekä välirauhan aikaisten tapahtumien tarkastelu on oleellista urheilutoiminnan synnyn hahmottamisessa. Maantieteellinen rajaus sijoittuu Suomen nykyisen valtionrajan sekä Karhumäki-Petroskoi-Laatokan eteläranta väliselle alueelle, joka oli Suomen hallinnassa loppuvuoden 1941 ja alkukesän 1944 välisenä aikana. Rintamaurheilua harrastettiin aivan taistelukenttien läheisyydessä sekä suuremmassa mittakaavassa alueen kaupungeissa, kuten Viipurissa sekä Äänislinnassa.

Ajalliseen rajaukseen vaikuttaa myös lähdeaineiston luonne jatkosodan eri vuosien ajalta. Touko Perko on tutkinut tk-miesten (tk=tiedotuskomppania) kirjoitusten aiheita ja päätynt lopputulokseen, että hyökkäyssotavaiheen aikana tk-miesten aiheet painottuivat erityisesti taistelukuvauksiin ja saavutettuihin voittoihin, kun taas asemasotavaiheen aikana kuvailun kohteena olivat enemmän rintamamiesten vapaa-aika ja esimerkiksi urheilukilpailut. Tk-miesten kirjoituksen määrä väheni Neuvostoliiton hyökkäysvaiheen alettua, jolloin myös luonnollisesti urheilutoiminta lakkasi.¹⁰ Samoin myös sota-ajan urheilulehdissä (Suomen Urheilulehti ja Työväen Urheilulehti) urheilukuvaukset olivat yleisempiä asemasotavaiheen aikana. Nämä havainnot lähdeaineiston sisällöstä jatkosodan aikana tukevat valintaani valita tarkastelun kohteeksi vuodet 1942–1944, jolloin urheilutoiminta oli käynnissä.

Lapin sota jää erilaisen luonteensa takia tarkastelun ulkopuolelle, koska kyseisen sodan aikana ei ehtinyt muodostua paikallaan olevia linjoja, vaan sodankäynti oli huomattavasti liikkuvampaa jatkosotaan verrattuna. Urheilutoiminta kytkeytyy kiinteästi sodan propaganda- ja virkistystoimintaan, joiden tarkoituksena oli ylläpitää hyvää mielialaa ja tarjota rintamamiehille puuhaa ajankuluksi, samalla huolehtia heidän psyykkisestä sekä fyysisestä kunnostaan. Muuta virkistystoimintaa olivat esimerkiksi rintamille tuodut teatteriesitykset, laulajat sekä voimistelunäytökset.¹¹ Rintamamies vietti suuren osan ajastaan korsussa yhdessä pienen ryhmän kanssa, joten erilaiset vapaa-ajan harrastukset nousivat arvokkaaseen rooliin ylläpidettäessä miesten taistelumoraalia. Aktiviteetteja harrastanut ja niihin osallistunut mies oli sekä fyysisesti että henkisesti paremmassa kunnossa kuin tylsyydestä ja tekemättömyydestä kärsinyt.

Suomessa urheiluhistoria on historian tutkimuksessa vielä verraten nuori suuntaus. Helsingin yliopistossa ensimmäinen urheiluhistoriaa käsittelevä väitöskirja hyväksyttiin vasta vuonna 1994.¹² Suomen käymien sotien historia tunnetaan erittäin hyvin, ja tapahtumia on tutkittu hyvin monista ja erilaisista näkökulmista. Urheilu- ja sotahistorian yhdistäminen on kuitenkin jäänyt yllättävän vähäiseksi jatkosotaa käsittelevässä tutkimuksessa. Erkki Vasara kirjoittaa: ”Varsinainen, akateemisten kriteerien mukainen tutkimus Suomen armeijan rintamaurheilusta jatkosodassa vuosina 1941–1944 puuttuu valitettavasti edelleen.”¹³ Jatkosota oli laaja kokonaisuus, joka muodostui suuresta määrästä pienempiä tekijöitä. Nämä tekijät, sodan taustat, taistelut, jälkiselvittelyt sekä

¹⁰ Perko 1974, 135–138.

¹¹ Esimerkiksi Häyrynen 2009, 133–135.

¹² Vasara 1997, 20.

¹³ Sama, 491.

sodan arki on kuvattu tarkasti kirjojen kansien väliin, mutta tämän tutkimuksen tarkoituksena on täyttää tutkimuksessa olevaa aukkoa koskien urheilutoimintaa jatkosodan rintamilla.

1.3 Lähteet, tutkimuskirjallisuus ja aikaisempi tutkimus

Käytän pro gradu -tutkielmassani primäärilähteinä tk-miesten kirjoittamia katsauksia urheilukilpailuista sekä mielialaraportteja, jotka molemmat ovat saatavissa Kansallisarkistossa. Samoin Kansallisarkistosta löytyvät päämajan koulutusosaston sekä Pääesikunnan liikuntakasvatustoimiston ehdotukset, lausunnot, kirjeenvaihto ja muita aiheeseen liittyviä dokumentteja, joiden pohjalta on mahdollisuus laajentaa kuvaa jatkosodan urheilutoiminnasta. Sotajan sanomalehdet antavat lisätietoa urheilutoiminnasta ja sen sisällöstä. Suomen Urheilulehden (SU-lehti) sekä Työväen Urheilulehden (TU-lehti) numerot vuosilta 1941–1944 ovat saatavissa Kansalliskirjastossa. Aineiston avulla pystyn selventämään armeijan sodanaikaisen urheiluorganisaation syntyä, toimintaa, kilpailuja ja luonnetta. Kansallisarkistosta löytyvät urheiluupseerien arkistot puolestaan valottavat urheilutoimintaa jaettujen ohjeiden, käskyjen ja neuvojen kautta. Tiheästi annetut liikuntakasvatusohjeet sekä esimerkiksi tulevaa liikuntaa määrittävät käskyt antavat monipuolisen kuvan urheilutoiminnan laajuudesta ja moninaisuudesta.

Tk-miesten artikkeleista on mahdollisuus lukea kilpailujen tuloksia sekä miehistön tunteja liikuntatoiminnasta. Ajan urheilulehdet valottavat kotirintamalle annettua kuvaa sotilaiden vapaa-ajan viettämisestä sekä antavat mahdollisuuden rakentaa monipuolisemman kuvan koko urheilutoiminnasta. Lehdissä raporttoitiin urheilutoiminnasta laajemmin, mutta sotasensuuri kielsi ilmoittamasta uutisissa joukko-osastojen nimiä tai numeroita, koska tietojen pelättiin joutuvan vihollisen käsiin.¹⁴ Tästä syystä tässäkin tutkielmassa kerrottaessa rintaman urheilutoiminnasta ei ole pystytty puhumaan tietyistä osastoista, vaan on käytetty laajempia ilmaisuja. Tutkielman kannalta ei ole oleellista keskittyä tai esittää tarkasti joukko-osastoihin sidottuja urheilutoiminnan piirteitä, vaan antaa laajempi ja yhtäläinen kuva toiminnasta. Pro gradu -tutkielmassaan Mika Isosaari on kuvannut tk-miesten toimintaa urheilukilpailuiden raporttoimisesta, ja usein miehet olivatkin seuraamassa urheilukilpailuja, välittäen raporttien myötä tietoisuutta sotilaiden vapaa-ajan vietosta sekä heidän fyysisistä saavutuksistaan.¹⁵ Vaikka tk-miehet olivat alisteisia propagandaosastolle, on urheilukilpailuiden kuvaaminen totuuspohjaista eikä esimerkiksi tuloksia liioittelemalla olisi saavuttanut mitään hyödyllistä tavoitetta. Lisäksi jokainen tk-miesten kirjoitus meni jatkosodan aikana sotasensuurin läpi ennen julkaisemista.¹⁶ Urheilukilpailuista kertovat raportit eivät kohdanneet

¹⁴ Lammi 2002, 273.

¹⁵ Isosaari 2017, 71–85.

¹⁶ Perko 1974, 52–55.

laajaa sensuuria. Mutta sisältöön puututtiin, jos tekstissä oli paljastettu joukkojen sijaintitietoja tai muuta oleellista, josta vihollinen olisi taistelutilanteessa hyötynyt, minkä lisäksi liian pitkiä raportteja lyhennettiin turhan tiedon vähentämiseksi.¹⁷ Näin ollen päämajassa pidettiin tk-miesten urheiluraportteja totuudenmukaisina, mikä tukee ajatusta raporttien sisältöjen oikeudellisuudesta. Rintamaurheilu oli erillään taistelutoiminnasta, joten sen omanlaisensa rooli sotilaiden elämässä vaikutti myös raporttien todenperäisyyteen, raportoimalla ei paljastanut viholliselle tarpeellisia tietoja tai saattanut vaaraan teksteissä mainittuja henkilöitä.

Lähestyn tutkimusta kvalitatiivisen metodin kautta, mutta hyödynnän myös kvantitatiivista lähestymistapaa. Lehtikirjoitusten, raporttien ja kirjeiden lähiluku ja kriittinen tarkastelu antavat kuvan urheilutoiminnan sisällöstä ja organisaatiosta jatkosodan aikana. Kun taas kvantitatiivinen metodi auttaa urheilutoiminnan laajuuden ymmärtämisessä. Esimerkiksi järjestettyjen kurssien ja urheilukilpailuiden määrällinen tutkimus auttaa ymmärtämään urheilutoiminnan laajuuden sekä sen levinneisyyden eri puolilla rintamaa. Näiden metodien avulla pystyn käsittelemään tutkimukseni aineistoa ja muodostamaan sen avulla vastaukset tutkimuskysymyksiini.

Tk-miesten toimintaa ja taustaa on tutkinut Touko Perko kirjassaan *TK-miehet jatkosodassa*. Perko on selvittänyt tarkasti tk-miesten siviiliammatteja sekä heidän kirjoitustensa aiheita. Näiden tietojen pohjalta olen pyrkinyt valitsemaan tämän työn lähdeaineistoon tiettyjen, urheilusta kirjoittavien tk-miesten kirjoituksia, jolloin olen saanut laajan kuvan urheiluun keskittyvistä tk-kirjoituksista. Urheilusta kirjoittavia tk-miehiä olivat esimerkiksi Suomen Urheilulehden päätoimittaja Jori Ilanko, Savon Sanomien toimittaja Jouko Autero ja Urheilun toimitussihteeri Toivo V. Narva.¹⁸ Narva ja Ilanko olivat hyvin tuotteliaita kirjoittajia rintaman tapahtumista, Narva lähetti jatkosodan aikana 97 kirjoitusta ja Ilanko 81.

Sodanaikaiset urheilulehdet eli TU ja SU raportoivat ahkerasti myös rintaman urheilutoiminnasta. Varsinkin Suomen Urheilulehti esitteli lähes jokaisessa jatkosodan aikaisessa numerossaan urheilutoimintaa. Lehteen kirjoittivat raporttejaan tk-miehet, jotka olivat usein seuraamassa rintamalla järjestettyjä kilpailuita tai kirjoittivat maankuulujen urheilijoiden rintamakokemuksista. Lehtien runsas sekä kuvaileva kerronta urheilutoiminnasta auttaa hahmottamaan ilmiön laajuuden sekä tuo esiin sen monipuolisesti ja kuvailevasti, yhtäkään lajia ei unohdettu, vaan kaikista

¹⁷ Esimerkiksi, KA Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 33 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941 – 1942). ”Kesän urheilukauden päättäjäiset”. Selostus kilpailuista.

¹⁸ Perko 1974, 36–44.

kirjoitettiin paljon ja tuotiin lukijoille tietoon tuloksia korpikisoista sekä esimerkiksi suosituista Karhumäen kilpailuista.

Tutkimuskirjallisuus kattaa aiheesta kirjoitettuja teoksia, TUL:n ja SVUL:n historiaa valottavia kirjoja, rintamamiesten vapaa-aikaa käsitteleviä kirjoituksia sekä suojeluskuntaurheilua sisältäviä tekstejä ajalta ennen jatkosotaa. Heikki Ukkolan pro gradu -tutkielma *Rintamajoukkojen urheilutoiminta jatkosodassa 1941-1944* vuodelta 1982 käsittelee aihetta kuvailevasti ja lähdeaineiston pohjalta on annettu kuvaus urheilutoiminnan luoneesta organisaatiosta sekä käydyistä kilpailuista. Tutkielma ei kuitenkaan perehdy aiheeseen tarkemmin, vaan jää yleiselle sekä kuvailevalle tasolle. Seikkaperäinen tutkimus aiheesta on eversti Unto Huuhtasen vuosina 1977–1983 keräämä aineisto liikuntakasvatuksesta Suomen Puolustusvoimissa. Aineisto on laajuudeltaan tuhat sivua, minkä pohjalta Lauri Järvinen on kuitenkin laatinut 448-sivuisen lyhennelmän aiheesta, *Liikuntakasvatus Suomen Puolustusvoimissa jatkosodan aikana* on tarkka kuvaus, divisioonatasolta aina joukko-osastojen tasolle, sotilaiden urheilukilpailuista ja -tuloksista jatkosodan aikana. Näistä tutkimuksista olen saanut perustiedot aiheesta ja vinkkejä lähdeaineiston suhteen.

Aikaisempi tutkimus aiheesta on hyvin pirstaloitunutta ja muodostuu pääosin lyhyistä artikkeleista, joissa on kuvattu urheilutoimintaa vain hyvin lyhyesti osana rintamaelämää. Puolustusvoimia käsittelevissä kirjoissa on tietoa aiheesta, mutta nämä kirjoitukset ovat pääosin itse armeijaan keskittyviä ja tätä kautta urheilutoimintaa kuvailevia. Aikaisemmasta tutkimuksesta puuttuu aihetta monipuolisesti valottava tutkimus, joka keskittyisi itse urheilutoimintaan sekä myös armeijan luoman urheiluorganisaation luonteeseen. Tämä tutkielma pyrkii täyttämään tätä puuttuvaa kohtaa tutkimuskentässä.

Urheilutoiminnasta ei ole olemassa tarkkaa ulkomaalaista tai muuta maata koskevaa tutkimusta tai kirjallisuutta, vaan aihe on tyypillinen suomalaiselle asemasotavaiheelle, jossa rintamat olivat riittävän pitkään liikkumattomat, minkä ansiosta urheilutoiminnasta ehti kehkeytyä laaja ja tuhannet sotilaat tavoittava kokonaisuus. Lisäksi toiminnan muodostumiseen vaikutti Suomen kansan laaja kiinnostus urheiluun, mitä lisäsi suuresti edellisten vuosien arvokisamenestys monissa lajeissa. Sotaa käyvistä maista Saksan toiminta urheiluun liittyen on todennäköisesti ollut lähimpänä Suomen mallia, mutta sodankäynti monilla eri rintamilla ja sodan liikkuva luonne eivät mahdollistaneet laajamittaista urheilutoimintaa samalla tavalla kuin Suomen kenttäarmeijassa. Tähän vaikutti jatkosodan pitkä asemasotavaihe, joka kesti aina loppuvuodesta 1941 aina kesäkuun 1944 alkuun. Tällöin rintamat pysyivät paikoillaan eikä taisteluja käyty yhtä aktiivisesti kuin hyökkäys- tai puolustusvaiheessa. Esko Lammi mainitseekin, että: ”Suomen Armeija oli tuohon aikaan maailman ainoa armeija, joka

huolehtii sotilaidensa fyysisestä kunnosta ja mielialasta näin laajamittaisesti urheilutoiminnan avulla.”¹⁹

Toisaalta urheilutoiminta ei ollut ainoastaan suomalainen toimintamalli sota-aikana, vaan jo ensimmäisen maailmansodan aikana esimerkiksi ranskalaiset ja englantilaiset sotilaat olivat harrastaneet urheilua rintamien lähetyvillä. Erityisesti jalkapallo oli ympärysvaltojen sotilaiden keskuudessa suosittua vapaa-ajan vietettä. Tämä toiminta alkoi sotilaista itsestään eikä englantilaisten tai ranskalaisten armeijalla ollut omaa urheilutoiminnasta vastaavaa organisaatiota toisin kuin Suomen armeijassa.²⁰ Artikkelissaan *Sport in the trenches: the new deal for masculinity in France* Arnaud Waquet nostaa esiin sodan aikaisen urheilutoiminnan merkityksen ja yhteyden miehisyyden kanssa, kun rintamaolosuhteissa fyysinen urheilu, kuten jalkapallo, oli sotilaille loistava paikka osoittaa omaa miehisyyttään ja rakentaa uutta minäkuvaa uudenaikaisessa henkisessä sekä fyysisessä ympäristössä.²¹ Tällainen toiminta ei kuulunut suomalaiseen urheilutoimintaan sota-aikana. Vaikka urheilu olikin fyysisesti kuormittavaa ja mittaa otettiin vastustajista, oli tarkoituksena enemmän fyysisen kunnan ylläpito sekä tyhjien hetkien täyttäminen kuin oman miehisyyden korostaminen. Yhtäläisyyksiä voi löytää niin ranskalaisten ja englantilaisten ensimmäisen maailmansodan aikaisesta urheilusta kuin suomalaistenkin jatkosodan urheilutoiminnasta. Myös ympärysvaltojen sotilaiden urheilu alkoi miehistöstä itsestään ja he perustivatkin nopeasti oman jalkapalloliigan, jossa pelattiin lukuisia otteluita eri joukkueiden voimin.²² Samanlainen kehityskulku oli havaittavissa Suomen rintamilla vuosien 1942–1944 aikana, kuten tulen myöhemmin esittämään.

Yhdysvaltain armeijassa sodan aikainen urheilutoimintaa oli alkanut jo ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin rintamilla tai niiden läheisyydessä harrastettiin amerikkalaiseen urheilukulttuuriin kiinteästi liittyviä lajeja, kuten baseballia, amerikkalaista jalkapalloa, nyrkkeilyä ja koripalloa.²³ Urheilukasvatuksen merkitys oli nähty hyvissä ajoin ennen toisen maailmansodan alkua, ja rintamaurheilusta oli saatu kokemuksia niin englantilaisten, ranskalaisten kuin amerikkalaistenkin sotamiesten keskuudessa. Huomionarvoista on myös jokaisen maan perinteisten urheilulajien harrastaminen rintamilla, siviilissä harrastetut lajit siirtyivät urheilijoiden mukana rintamille. Amerikkalaiset pelasivat sekä koripalloa että baseballia, kun englantilaiset harrastivat jalkapalloa. Tämän suuntainen kehitys oli tyypillistä myös suomalaisen urheilutoiminnan kehitykselle jatkosodan

¹⁹ Lammi 2002, 279.

²⁰ Waquet 2011, 10–13.

²¹ Sama, 11–15.

²² Sama, 13.

²³ Wakefield 1997, 23.

aikana. Siviilissä suositut lajit, kuten pallopelit, yleisurheilu ja hiihto saavuttivat nopeasti suosiota myös rintamalla sotamiesten keskuudessa.

2 Aika ennen jatkosotaa – urheilu armeijassa ja muualla

2.1 Suojeluskunnat ja armeija urheilukasvattajina

Suomessa yleinen asevelvollisuus luotiin keväällä 1918, pian päättyneen verisen sisällissodan jälkeen. Suomella ei myöskään ollut omaa armeijaa Venäjän keisarikunnan alaisuudessa. Kaikki oli siis aloitettava alusta. Suojeluskunnat jatkoivat toimintaansa sisällissodan jälkeen, toimien yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa 1920-luvulla. Suojeluskuntia perustettaessa niiden yhdeksi merkittävimmistä tehtävistä mainittiin ”henkisen ja ruumiillisen kunnon edistäminen liikuntakasvatuksen ja valistustoiminnan avulla”.²⁴ Suojeluskuntapiirit olivat levittäytyneet ympäri maata, ja niiden toimintaan ottivat osaa tuhannet suomalaiset.²⁵ Siten jo itsenäistymisen ja sotavuosien välillä suomalaiset saivat itsenäisenä kansana ensikosketuksensa maanpuolustustoimintaan sidottuun liikuntaan. Alusta alkaen suojeluskuntien tavoitteena oli edistää voimistelua, urheilua ja kansalaiskunnan kohottamista joukkojensa keskuudessa.²⁶ Tavoitteet sopivat hyvin 1920- ja 30-lukujen Suomessa vallinneeseen maanpuolustustahtoon, jonka nähtiin parhaiten toteutuvan nuoren sekä hyvässä fyysisessä kunnossa olevan kansan kautta.

Vasta itsenäistyneessä valtiossa niin liikuntaa kuin hyvää fyysistä kuntoaakin pidettiin ihanteellisena lähtökohtana terveen, nuoren ja voimakkaan kansallisvaltion rakentamiseen. Sisällissodan aikana suomalainen urheilu oli vielä lapsenkengissä, mutta osapuolten joukoissa urheilijoiden ajateltiin edustavan kansan parasta osaa, jolla olisi tarpeen vaatiessa annettavaa myös sotatantereella. Urheiluseurat saattoivat muodostaa punaisten tai valkoisten joukkoihin oman komppaniansa. Helsingissä sodan aikana järjestäytyi Helsingin Jyryn urheilijajäsenten muodostama komppania, joka osallistui sisällissodan taisteluihin Eteläisessä-Suomessa.²⁷ Suojeluskunnat, nuorisoseurat, urheiluseurat ja esimerkiksi vapaapalokunta olivat itsenäisyyden ensimmäisten vuosikymmenten aikoina yhdistyksiä, joissa keskityttiin liikuntaan sekä fyysisen toimintakyvyn ylläpitämiseen. Tältä pohjalta urheilu alkoi muodostua jokapäiväiseksi osaksi tavallisten suomalaisten elämää.

Maanpuolustuksen ja urheilun yhdistäminen ei ollut aivan uusi ajatus, sillä jo antiikissa oli huomattu hyvän fyysisen kunnon merkitys sotilaille ja näiden selviytymiselle haastavissa taisteluolosuhteissa. Suomessa sotaväen esikuntaan oli perustettu jo vuonna 1918 erillinen voimistelu- ja urheiluosasto, jonka tarkoituksena oli liikuntakasvatuskoulutuksen lisääminen varusmiehille.²⁸ Myös armeijan

²⁴ Järvinen 1995, 7.

²⁵ Esimerkiksi Vasara 1997, 75.

²⁶ Selén 2004, 84; Hersalo 1962, 146–155.

²⁷ Hentilä 1992, 150–152.

²⁸ Ukkola 1982, 3.

sisäiset kilpailut alkoivat nopeasti sisällissodan jälkeen yleistyä, ja miehet ottelivatkin toisiaan vastaan sotaväen mestaruuskilpailuissa, jotka käynnistettiin jo vuonna 1921. Liikunnalla oli siis jo pitkät perinteet armeijassa, sillä urheilu nähtiin kiinteänä osana palvelusta. Fyysistä kuntoa arvostettiin ja sen parantamiseen haluttiin panostaa laajasti. Jussi Turtiainen nostaa esiin urheilun suuren merkityksen suojeluskuntatoiminnalle.²⁹ Nuoret miehet saivat kilpailla samanhenkisessä seurassa toisiaan vastaan, minkä seurauksena urheiluharrastuksista päädyttiinkin usein mukaan suojeluskuntatoimintaan. Sisällissodan jälkeen urheilutoiminta Suomen armeijassa ja suojeluskunnissa oli keskittynyt valkoisten puolella taistelleiden miesten harrastukseksi. Työväestö urheili omissa seuroissaan ja järjesti kilpailut työväestön kesken.³⁰

Pekka Vasaran mukaan suojeluskuntajärjestöjen avainlajeiksi nousivat 1920-luvun alussa hiihto, ampumahiihto, yleisurheilu, pesäpallo ja uinti.³¹ Nämä lajit olivat luonteeltaan ja sisällöltään sopivia suojeluskuntatoimintaan, sillä ne valmistivat, fyysisen kunnon ylläpidon lisäksi, sotilaalliseen toimintaan. Hiihtotaito oli suomalaiselle sotilaille tärkeää, sillä metsäisessä ja vaikeakulkuisessa maastossa oli talvella vaikea liikkua upottavan hangen takia. Hiihtäminen nopeutti ja helpotti liikkumista huomattavasti, mikä tultiin huomaamaan erityisesti talvisodan aikana. Ampumahiihto harjoitti suksilla liikkumista aseiden kanssa sekä kaikilta vaadittavaa ampumataitoa. Yleisurheilussa paranivat nopeus- sekä kestävyysominaisuudet, hypyt ja loikat valmistivat vaikeakulkuisessa maastossa liikkumiseen, minkä lisäksi heitot olivat oivaa harjoittelua esimerkiksi käsikranaattien heittämistä varten. Pesäpallo oli uutena lajina mukana suojeluskuntatoiminnassa, sillä pelin kehittäjä Lauri Pihkala oli aktiivinen hahmo järjestössä. Myös tämän lajin nähtiin olevan hyväksi sotilaille. Uinti taas kuului jokaisen sotilaan perustaitoihin.

1930-luvulla urheilutoiminta alkoi muuttua armeijassa yhä järjestelmällisemmäksi, kun vuonna 1932 annettiin esitys liikuntakasvatuskoulutuksen uudelleenjärjestelystä. Tarkoituksena oli parantaa sotilaiden urheilullisuutta ja niitä ominaisuuksia, joista olisi apua myös taistelutilanteissa. Tätä tavoitetta lajeista tukivat parhaiten voimistelu, erilaiset pallopelit, hiihto, uinti sekä kamppailulajit. Koulutuksesta vastasivat usein urheilu-upseerit erilaisten kurssien kautta.³² Lajikirjo olikin hyvin samankaltainen kuin kymmenen vuotta myöhemmin jatkosodan urheilutoiminnan alkaessa. Monet miehet olivat osallistuneet näihin lajeihin armeija-aikanaan, vaikka he eivät siviilissä olleetkaan

²⁹ Turtiainen 2010, 372.

³⁰ Hentilä 1982, 81–83.

³¹ Vasara 1997, 224, 254.

³² Ukkola 1982, 5.

kuuluneet urheiluseuroihin. Harvalle miehelle urheilu oli vierasta puuhaa, ja harrastettavat lajit pystyttiin valitsemaan laajasta valikoimasta omien mieltymysten mukaan.

1930-luvulla palvelusajan liikuntakasvatus jaettiin kolmeen eri ryhmään, kun aika koostui kesäkaudesta, jolloin harrastettiin yleisurheilua ja pallopelejä, voimistelukaudesta sekä talven voimistelu- ja hiihtokaudesta.³³ Kasvatus oli jo tällöin monipuolista keskittyen useaan lajiin. Myös armeijan oma sisäinen kilpailutoiminta alkoi elpyä, kun aloitettiin joukko-osastojen väliset kilpailut armeijan mestaruuksista pallopeleissä. Suosituissa, ja usein järjestetyissä, ammutakilpailuissa kantahenkilökunta ja upseeristo kilpailivat omissa sarjoissaan. Armeijassa ammunta kuului jokaisen sotilaan perustaitoihin, minkä takia lajista muodostuikin yksi suosituimmista.³⁴ Talvisodan alkuun mennessä oli perustettu Puolustusvoimien oma urheiluorganisaatio, joka sisälsi kilpailutoimintaa ja pyrki tarjoamaan varusmiehille ja henkilökunnalle laajan mahdollisuuden eri lajien harrastamiseen. Näin täyttyi myös tavoite liikunnan hyödyistä, koska urheillessa kehittyivät sotatoimille hyödylliset fyysiset taidot.

Sodan aikana ilmestyi kirjoituksia, joissa suositeltiin tiettyjä lajeja harrastettavaksi rintamilla. Suomen Urheilulehdessä 17.12.1941 oli haastateltu majuri Lauri Pihkalaa, joka nimeää eniten puolustuskuntaa nostattaviksi urheilulajeiksi hiihdon, yleisurheilun, suunnistuksen, pallopelit, voimistelun ja ammunnan.³⁵ Lista on pitkä ja kattaa monta lajia, mutta monipuolinen harrastaminen nähtiin hyödyllisenä niin joukkuehenkeä kuin kestävyyttäkin parantavana asiana. Haastattelussa rinnastetaan surutta urheilu sodankäyntiin, kranaatinheittoa verrattiin pesäpalloon ja niin edelleen. Lopussa Pihkala listaa vielä yleisesti hyväksytyt kasvatuspäämäärät, marssitauolla tulisi verrytellä ennemmin kuin polttaa tupakkaa, suuren surun tai ilon keskellä pitäisi turvautua mieluummin pitkään juoksulenkkiin kuin viinanjuontiin. Urheilu myös lisäsi terveyttä, kestävyyttä sekä rohkeutta, minkä lisäksi sen avulla pystyttiin estämään sairautta, heikkoutta ja pelkoa. Liikunta oli myös keino päästä muihin asetettuihin päämääriin.³⁶ Urheilu nähtiin todella tärkeänä osana sotilaan hyvinvointia ja taistelukuntaa. Hyvässä fyysisessä kunnossa oleva sotilas oli ”parempi” kuin heikossa kunnossa oleva, vaikkei vihollisen tykistökeskitys tai konekiväärituli katsonut vastaanottajan fyysistä kuntoa ollenkaan. Sodanjohdon tavoitteena olikin, että liikuntakasvatus saavuttaisi koko kenttäarmeijan, joskin todennäköisesti suomalainen sotilas on pitkän ja fyysisen marssin jälkeen polttanut mieluummin tupakkaa kuin ryhtynyt verryttelemään.

³³ Ukkola 1982, 9.

³⁴ Sama, 14.

³⁵ SU 17.12.1941.

³⁶ Sama.

Suojeluskuntaliikkeeseen kuuluivat kiinteästi myös Lotta Svärd -organisaatio sekä poikatoiminta. Molempiin liikunta kuului osana kasvatusta ja valistusta. Lottien keskuudessa oli käytössä hiihtoon ja kävelyyn perustuva merkki, jonka sai suoritettuaan tietyn kävely- tai hiihtomatkan.³⁷ Monet lotat suorittivat merkkejä, vaikkei hiihto- tai kävelymerkeistä kasvanutkaan koko organisaation mittakaavassa suurta tekijää. Suojeluskuntien urheilutoiminta oli osa myös Lotta Svärd -järjestöä, mikä näkyi myöhemmin myös lottien ottaessa osaa rintamaurheiluun esimerkiksi hiihtokilpailuissa.³⁸

Suojeluskuntajärjestö kasvoi kattamaan suuren osan maasta 1920- ja 30-lukujen aikana, jolloin liikkeessä oli vahvasti mukana myös poikatoiminta. Vuonna 1938 sk-järjestön järjestämiin urheilukilpailuihin osallistui yli 80 000 poikaa, kun lajeina olivat muun muassa hiihto, voimistelu ja pallopelit. Poikien liikunnallinen kasvatusta oli tärkeä osa toimintaa, koska nuorista haluttiin alusta alkaen isänmaallisia ihmisiä, jotka liikunnan kautta saavuttavat hyvän elämän.³⁹ Monet nuoret siis kasvoivat ympäristössä, jossa urheilu ja maanpuolustushenki olivat kiinteässä suhteessa toisiinsa. Liikunta oli myös tärkeässä roolissa myös koko varusmiespalveluksen ajan, joten sota-aikana Suomen armeijassa yhdistyivät liikunta ja urheilu sekä maanpuolustus vihollista vastaan käydyssä sodassa.

2.2 Urheilua välirauhan aikana

Liikuntakasvatus oli välirauhan aikana osa valistustoimintaa, minkä takia urheiltiin vanhan mallin mukaisesti papiston johdolla vielä vuoden 1940 lopussa.⁴⁰ Luonnollisesti tämä ei ollut paras tapa kehittää urheilutoimintaa välirauhan aikana. Asiaan saatiin kuitenkin muutos vuoden 1941 alussa, kun armeijakuntiin ja prikaatien esikuntiin perustettiin liikuntakasvatus- ja valistusupseerien virat. Näihin tehtäviin alettiin kouluttamaan upseereita jo kesällä 1940. Koulutus sisälsi erilaisia lajeja ja kursseja tarjottavaksi miehistölle.⁴¹ Näin ollen urheiluorganisaatio oli vahvempi jatkosodan alkaessa kuin, mitä se oli ollut talvisodassa. Miehiä oli koulutettu urheilutoimintaan erityisesti, koska urheilulla oli havaittu olleen positiivinen merkitys miesten mielialoihin ja se nähtiin kehittäväänä toimintana.⁴² Propagandatarkoitukseen urheilu sopi erittäin hyvin, minkä takia jatkosodassa siitä kehkeytyikin merkittävä osa mielialaraportteja. Urheilun avulla haluttiin nostaa mielialaa ja tarjota

³⁷ Vasara 2002, 53–55.

³⁸ Katso sivut 48–49 tässä tutkielmassa.

³⁹ Laine 1992, 189–191.

⁴⁰ Salminen 1976, 28.

⁴¹ Ukkola 1982, 19–21.

⁴² Salminen 1976, 28–31.

viihdykettä rintamajoukoille. Esimerkiksi pallopelien kerrottiin olleen hyvin tärkeässä asemassa joukkojen mielialan ylläpitämisessä.⁴³

Helsingin oli tarkoitus järjestää vuoden 1940 kesäolympialaiset. Kisaisännöisyys oli myönnetty vuonna 1938 Suomelle sen jälkeen, kun aikaisemmin isäntämaaksi valittu Japani ajautui sotaan Kiinan kanssa.⁴⁴ Valmistunut Olympiastadion oli valmiina urheilusuorituksille ja Suomen kansa otti kisaisännöyden vastaan onnellisena. Urheilu oli kovassa nosteessa Suomessa, sillä kansakunta oli kiinnostunut omiensa menestyksestä kansainvälisillä kentillä. Loppuvuodesta 1940 olympialaisten järjestäminen jouduttiin lopullisesti perumaan vaikean kansainvälisen tilanteen takia eikä Suomi vielä päässyt nauttimaan olympiahuumasta.⁴⁵ Olympialaisten menetys oli kilpailuhenkiselle kansalle kova paikka, koska varsinkin talvisodan alueluovutukset sekä vääryytenä koettu rauha olivat vielä tuoreena monien mielissä.

Välirauhan aikana keväällä ja alkukesällä 1941 suomalaisia innosti Suomen ja Ruotsin välinen maaottelumarssi, jonka tarkoituksena oli saada ihmiset liikkumaan, ja osoittaa samalla suomalaisten sisukkuus ja tuki sodassa kärsineille. Työväen Urheilulehti kertoi maaliskuussa 1941 säännöistä, joiden mukaan suorittamiseen oli varattu 4.–25.5.1941 välinen aika. Marssiin saivat osallistua kaikki vuonna 1931 tai aikaisemmin syntyneet kansalaiset. Miehillä marssittavaa oli 15 kilometriä, jonka suorittamiseen oli aikaa 2 tuntia ja 20 minuuttia. Vastaavasti naisten ja lasten matka oli kymmenen kilometriä, johon oli varattu aikaa tunti ja 40 minuuttia. Säännöissä korostettiin, että suoritus oli tehtävä marssimalla, eikä juoksemista hyväksytty. Suomen ja Ruotsin väkimäärää tasoittamaan luotiin sääntö, jonka mukaan yksi suoritus Suomessa vastasi kahta Ruotsissa.⁴⁶

Lehdessä seurattiin marssin etenemistä viikoittain ja ilmoitettiin kunkin marssialueen saavuttamia tuloksia:

*Maaottelumarssin ensimmäisenä päivänä sunnuntaina oli harrastus tätä kansalaismarssia kohtaan jo varsin vilkasta, sillä klo 22 mennessä sunnuntai-iltana oli hyväksyttäviä suorituksia koko maassa 100.602.*⁴⁷

Suomalaiset siis ottivat marssin nopeasti omakseen ja suorituksia alettiin tehtailla ympäri maata varsin nopealla tahdilla. Lopulta kilvan ratkettua olivat suomalaiset marssineet 1 507 111 suoritusta, kun ruotsalaiset jäivät 943 952 suoritukseen. Marssiin ottivat osaa lukuisat poliitikot sekä

⁴³ KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943 – 1943) 7.7.1943. Tilauskirje Puolustusvoimilta Suomen Gummitehdas oy:lle.

⁴⁴ Kokkonen 2008, 204–206.

⁴⁵ Sama.

⁴⁶ TU 18.3.1941.

⁴⁷ TU 6.5.1941.

kuuluisuudet, joten kilvasta rakentui koko yhteiskunnan voimannäytös urheilullisuudesta ja sisukkuudesta.⁴⁸ Menetettyjen olympialaisten tilalle järjestettiin yleisurheilun kolmimaaottelu Suomen, Ruotsin ja Saksan välillä. Saksa liittyi mukaan vasta reilu viikko ennen kisoja. Sotaa käyvässä Euroopassa tapahtuma oli, kyseisen vuoden aikana, yksi suurimpia urheilun saralla.⁴⁹ Sodasta huolimatta suomalaiset olivat kiinnostuneita urheilusta, ja menetetyt olympialaiset olivat vielä monien mielessä.

Kaatuneiden muistokisojen oli tarkoitus kunnioittaa talvisodan aikana kaatuneita sotilaita, ja tapahtumasta tulikin suuri menestys.⁵⁰ Näissä välirauhan aikaisissa tapahtumissa oli kollektiivisen urheilujuhlan tuntua, sillä suomalaiset halusivat urheilun kautta osoittaa, että talvisodan tapahtumat sekä raskas rauha eivät olleet lannistaneet kansaa. Näiden kolmimaaottelun, kaatuneiden muistokilpaluiden ja maaottelumarssin aikana suomalaiset osoittivat laajan intohimon niin urheilua kuin liikuntaakin kohtaan. Myöhemmin tämä innostus näkyi myös asemasotavaiheessa, kun rintamat olivat vakiintuneet, minkä jälkeen miehillä oli aikaa kehittää vapaa-ajan toimintaa.

Talvisota päättyi Moskovan rauhansopimukseen, mutta Puolustusvoimien palvelukseen jäi rauhanaikaa huomattavasti suurempi miesvahvuus. Tämä näkyi myös Puolustusvoimien urheilumäärärahoista käytyä keskusteluna vuoden 1940 aikana. Urheilu kuului jo kiinteästi yhteen maanpuolustuksen kanssa, joten siihen haluttiin armeijassa panostaa. Puolustusministeriölle lähetetyssä kirjeessä, toukokuussa 1940, päämajan koulutusosasto vaati korotusta urheilumäärärahoihin Sotakouluille, Maavoimille, Merivoimille ja Ilmavoimille, jotta urheilutarvikkeita voidaan hankkia tarvittava määrä. Perusteluksi esitetään vapaahetkien toimeettomuuden lisääntymistä, sillä: ”Liikuntakasvatus nykyisissä oloissa ei voi antaa riittävästi tyydytystä välineistön puutteen vuoksi.”⁵¹ Kirjeen tueksi oli laadittu yhteenveto eri yhtymien hallussa olevista urheiluvälineistä. Rauhan aikaa suuremman miesvahvuuden liikuntakasvatusta ei ollut mahdollista järjestää tällä urheilutarvikemäärällä, eikä keräyksistä ja lahjoituksista huolimatta tilannetta saatu parannettua jatkosodan alkuun mennessä. Puute urheiluvälineistä jatkui myös asemasotavaiheen aikana, mikä asetti omat rajoituksensa urheilutoiminnan kehittymiselle.

Tilanne urheilutarvikkeiden suhteen ennen jatkosodan syttymistä oli heikko esimerkiksi kolmannessa armeijakunnassa, missä oli esikunnan propagandatiedotuksen mukaan suuri pula urheilutarvikkeista:

⁴⁸ Esimerkiksi Sirmeikkö 1960, 533–536.

⁴⁹ Hentilä 1992, 259–262; Turunen 2014, 24–26.

⁵⁰ Hentilä 1992, 259–260.

⁵¹ KA, Päämaja. Koulutusosasto 16 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1940 – 1940) 22.5.1940. Päämajan koulutusosaston kirje puolustusministeriölle.

Urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden puute on edelleen tuntuva. Sotilaskotiliiton kautta saadut urheiluvälineet on otettu kiitollisuudella vastaan. Miehistön keskuudesta kootuilla varoilla on ostettu monessa yksikössä keihäitä, keikkoja, palloja ja mailoja ym.⁵²

Tällaiset raportoinnit valistustoimistoihin tukevat väitettä urheilutoiminnan laajuudesta Puolustusvoimissa sotavuosina. Monet miehet olivat tutustuneet urheilulajeihin suojeluskunnissa, varusmiespalveluksessa tai kotona urheiluseurojen parissa. Armeija tai sota eivät olleet esteitä tämän suosituksen lopettamiselle, vaikka usean vuoden kestänyt jatkosota ei tarjonnutkaan sille aina parhaita tai helpoimpia olosuhteita.

⁵² KA, Päämaja. Koulutusosasto 16 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1940 – 1940) 19.7.1940. Propagandatiedotus.

3 Urheilutoiminnan alku

3.1 Organisaatiotasolla

Jatkosodan aikana urheilutoiminta alkoi alhaalta päin, mutta muodostunut urheiluorganisaatio oli kuitenkin alisteinen päämajalle.⁵³ Vielä hyökkäysvaiheen aikana urheilutoiminta ei ollut saanut lopullista muotoaan kilpailuineen sekä kurssitoimintoineen, vaan vasta myöhemmin syksyllä ja alkuvuodesta 1942 rintamalinjojen vakiintuessa myös urheilutoiminta alkoi löytää muotojaan. Esko Lammi kirjoittaa urheilutoiminnan olleen vuoden 1942 kesän loppuun saakka osana valistus- ja viihdytystoimintaa, kun vasta tämän jälkeen päämajan koulutusosastoon lisättiin uusi linja perustamalla liikuntakasvatustoimisto.⁵⁴ Valistusupseerit hoitivat myös liikuntakasvatustehtäviä omien toimiensa ohella. Vilkkaimpien kausien aikana apuna saattoi olla valistusupseerin apulainen. Päämajan tiedotusosasto muodostui viidestä eri toimistosta, urheilutoiminnan kannalta keskeisin oli sotatiedotustoimisto 2, johon kuuluivat valistus- ja viihdytystoimisto, jolle myös urheilutoiminta oli alisteinen.⁵⁵ Jatkosodan aikana urheilu oli osa valistustoimintaa, joka kuului tiedotusosaston alaisuuteen. Tämän moniportaisen organisaatiomallin kautta urheilutoimintaan liittyvät päätökset ja tiedotukset kulkivat aina urheilu-upseerien sekä sotamiesten tietoon. Urheilutoimintaa johdettiin siis päämajasta käsin monen väliportaan kautta. Tämä malli ei ollut kaikista selkein luomaan toimivaa sekä joustavaa organisaatiota urheilutoiminnan tueksi.

Sotatilanteen rauhoittuessa urheilusta kiinnostuttiin myös korkeammilla tasoilla. Rintamilla oli monia ammattiurheilijoita, jotka eivät halunneet hylätä harrastustaan sodan takia. Elokuussa 1942 perustettiin liikuntakasvatustoimisto, jonka tavoitteena oli saada urheilutoiminta organisoitua sekä laajentaa sitä kattamaan mahdollisimman suuri joukko rintamasotilaista.⁵⁶ Asemasotavaiheen alkaessa myös armeijan ylin johto havahtui liikunnan merkitykseen ja ryhtyi tekemään tarvittavia organisaatiomuutoksia. Tähän asti valistus- sekä liikuntakasvatuksesta olivat huolehtineet samat henkilöt, mutta urheilutoiminnan kasvavan laajuuden takia haluttiin luoda oma liikuntakasvatustupseeristo. Tarkoituksena oli myös lähettää jokaiseen yksikköön oma liikuntakasvatustehtäviin sopiva upseeri. Yleensä nämä miehet olivat kotirintamalla kuuluneet urheiluseuroihin, joten urheilutoiminnan organisoiminen oli heille jossain määrin tuttua. Urheilu-upseerien toiminta lähti hitaasti käyntiin, sillä heinäkuussa 1942 upseereita oli lähetetty ryhmiin yhteensä 77 kappaletta.⁵⁷ Urheilu-upseerien tehtävänä oli toimia perusyksiköissä neuvonnan ja

⁵³ Lammi 2002, 253.

⁵⁴ Sama, 253.

⁵⁵ Järvinen 1995, 16.

⁵⁶ Vasara 2005, 600.

⁵⁷ Ukkola 1982, 28–32.

ohjaustyön parissa. Urheilutoimintaa haluttiin vauhdittaa myös painamalla ohjekirjoja urheilusta. *Hiihtotaito, Suomen miehen kuntokurssi, Nyrkkeilyvalmennus, Suunnistamaan, Yleisurheilu 1, Terveystä urheilemalla, Urheilutaito ja Urheilun opetus* olivat liikuntakasvatusupseerien käsikirjasto.⁵⁸ Näistä otsikoista voi päätellä urheilun valistuksellisen ja kasvatuksellisen otteen, jolla haluttiin vaikuttaa rintamiesten kuntoon monien eri lajien ja opetustapahtumien kautta.

Organisoitu urheilutoiminta oli paperilla moniportaista aina korkeammilta tasoilta jopa komppania- ja joukkuetason urheiluvastaaviin. Armeijassa urheilun pariin ajautuneista miehistä moni oli toiminut siviilissä vastaavissa tehtävissä urheilun parissa, joten heidän valintansa valistustoimintaan oli helposti perusteltavissa.⁵⁹ Asemasotavaiheen alkaessa vuoden 1941 lopulla jokaisesta yksiköstä aina aselajeista joukkoyksikköihin oli määrätty valistusupseeri, jonka tehtävänä oli erityisesti huolehtiminen miesten henkisen taistelukyvyn sekä -kunnon ylläpitämisestä kaikin keinoin. Vaikka liikuntatoimintaa ei mainittu erikseen, muodostui siitä Esko Lammen mukaan hyvin nopeasti jopa viihdytystoiminnan merkittävin osa. Ennen kesää 1942 annettiin liikuntakasvatus- ja kilpailutoimintaa koskeva ohje:

*Mikäli taistelutilanne sallii, kenttäjoukoissa on lumen lähdettyä pyrittävä järjestämään joukkourheilua mahdollisimman laajassa mittakaavassa noudattaen samoja periaatteita kuin kuluneen talven hiihto- ja hiihtoammuntakilpailuissa.*⁶⁰

Lisäksi kerrottiin suunnitellusta kilpailumallista, jossa kisat jatkuivat aina perusyksikkötasolta aina armeijakuntien mestaruuskilpailuihin saakka. Urheilutoiminnasta vastuussa ollut organisaatio selkiytyi entisestään, kun elokuussa 1942 kenraali E. Heinrichsin käskyllä perustettiin jo aiemmin mainittu liikuntakasvatustoimisto.⁶¹ Liikuntakasvatustoimiston perustaminen muutti hieman urheilutoiminnan organisaatorakennetta. Liikuntakasvatus siirtyi päämajan tiedotusosastolta osaksi päämajan koulutusosastoa elokuussa 1942.⁶² Tämä malli pysyi voimassa aina sodan loppuun saakka, sillä koulutusosasto antoi läpi sodan liikuntakasvatus- ja kilpailukäskyjä, jotka muodostivat ohjeistuksen koskien urheilutoimintaa.⁶³ Muita koulutusosastolle kuuluvia tehtäviä urheilutoiminnan parissa olivat esimerkiksi sääntökirjallisuuden laatiminen, pelivälineiden ja palkintojen hankkiminen sekä urheiluliittojen ja -seurojen kanssa neuvotteleminen. Muu urheilutoimintaan liittyvä organisointi

⁵⁸ Ukkola 1982, 38.

⁵⁹ Sama.

⁶⁰ Lammi 2002, 253–254.

⁶¹ Sama, 253–254.

⁶² Järvinen 1995, 19–20.

⁶³ Sama, 19–21.

järjestettiin alemmilla tasoilla, sillä jokapäiväinen toiminta oli joukkojen urheilu-upseerien vastuulla, minkä lisäksi he huolehtivat myös urheilutoiminnan suunnittelusta.

Maaliskuussa 1943 annettiin jälleen uusi käsky liikuntakasvatuksen luonteesta rintamajoukoissa:

*Puolustuslaitoksen liikuntakasvatustoiminnan tarkoituksenmukaisuuden ja tehostamismahdollisuuksien selvittäminen, yhtenäisen toiminnan luominen sekä kokemusten kartoittaminen urheilun tehosta taistelukunnan kehittäjänä.*⁶⁴

Tässä käskyssä näkyy urheilutoiminnan rinnastaminen valistukseen ja propagandaan, sillä urheilu nähtiin taistelukunnan kehittäjänä, minkä lisäksi toiminnan haluttiin kattavan koko armeijan. Liikuntakasvatusta suunniteltiin yleisesti aina seuraavan talvi- tai kesäkauteen saakka, jolloin asetettiin kyseiselle aikajaksolle suuntaviivoja urheilutoiminnan suhteen. Esimerkiksi syksyllä 1943 annettiin käsky liikuntakasvatuksesta, jossa painotettiin erityisesti hiihdon merkitystä. Kun taas painissa ja nyrkkeilyssä lähetettiin, hiihdon tavoin, ohjaajia tekemään neuvontamatkoja ja antamaan opastusta esimerkiksi lajien tuomaroinnissa.⁶⁵

14. divisioonan urheilutoimintakertomuksessa 25.5.–25.7.1942 väliseltä ajalta mainitaan, että jokaisessa joukko-osastossa ja yksikössä, perusyksiköitä myöten, on urheilu-upseeri sekä aliupseeri, jotka oli valittu tehtävään urheilutuntemuksen sekä innostuksen takia. Divisioonan koko urheiluhenkilöstö kattoi yhteensä 68 upseeria, 83 aliupseeria ja 5 miestä eli yhteensä 156 henkilöä. Urheiluhenkilöstön mainitaan toimivan yhdessä valistushenkilöstön kanssa, minkä takia heillä on ollut suuri merkitys alueen urheilutoiminnan vilkastumiseen.⁶⁶ Ensimmäisen sotavuoden ollessa ohi, oli urheilutoiminta saavuttanut jo suuren laajuuden esimerkiksi divisioonatasolla. Kun kaikkien divisioonien urheiluhenkilöstö lasketaan yhteen, on urheilutoiminnan organisoimisessa, kilpailuiden järjestämisessä, uusien lajien opastamisessa sekä urheiluvälineiden hankinnassa mukana tuhansia miehiä asemasotavaiheen aikana. Kyseessä on siis huomattava ponnistus sotilaiden vapaa-aikaan ja fyysisen kunnon ylläpitämiseen sota-ajan olosuhteissa.

Maaselän ryhmän urheiluhenkilöstöön kuuluivat esimerkiksi 1. divisioonassa urheilu-upseerina kersantti Karikko, joka oli siviilissä urheiluvalmentaja, kun taas 4. divisioonassa urheilu-upseerina toimi luutnantti Vainio. Ilmoituksessa mainitaan kuitenkin, että joissakin yksiköissä ei ole vielä

⁶⁴ Lammi 2002, 256.

⁶⁵ Sama, 257.

⁶⁶ KA, Päämaja koulutusosasto, 16 yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942–1942) 29.7.1942. Kertomus 14. divisioonan urheilutoiminnasta 25.5.–25.7.1942.

nimetty varsinaista urheilu-upseeria, vaan tehtäviä hoitavat valistusupseerit tai heidän apulaisensa.⁶⁷ Divisioonien välillä vaihtelua saattoi olla urheiluhenkilöstön määrän tai heidän innokkuutensa välillä, mutta kuitenkin kaikissa saatiin syntymään urheilutoimintaa, jonka sisältö tosin oli riippuvainen urheilu-upseerien sekä miehistön omasta innostuksesta urheiluun. Maaselän ryhmän liikuntakasvatuskäskyssä syksyllä 1943 korostettiin jokaisen johtajan roolia urheiluinnostuksen nostattajana:

*Jokaisen johtajan on henkilökohtaisesti perehdyttävä liikuntakasvatukseen siinä määrin, että hän pystyy antamaan miehistölle sen sysäyksen, mikä työntää heidät vapaaehtoisesti ulos korsuista ja asumuksista terveeseen ja raittiiseen ulkoilmaan.*⁶⁸

Johtajien täytyi erityisesti kiinnittää huomiota liikuntakasvatustuntien rakenteeseen ja kulkuun sekä urheilun suoritusolosuhteisiin. Esimiehen innostus urheiluun nähtiin tärkeänä tekijänä miehistön sekä henkisen että fyysisen kunnan ylläpitämisessä. Urheilu-upseerien lisäksi siviilissä paljon urheilua harrastaneet tk-miehet osallistuivat urheilutoiminnan kehittämiseen. Tässä tärkeässä roolissa olivat mukana esimerkiksi 8. tiedotuskomppanian luutnantit Jori Ilanko ja Sulo Kolkka, joista Kolkka oli sekä perustamassa että suunnittelemassa Mannerheimin 75-vuotissyntymäpäivän (4.6.1942) kunniaksi järjestettyjä Marsalkanviestiä sekä Äänislinnan ja Karhumäen välistä jalkapallo-ottelua.⁶⁹ Jatkosodan urheilutoiminta ei siis syntynyt pelkästään yhden toimijan aloitteesta, vaan toimintaa rakentamassa olivat niin urheilu-upseerit kuin tavalliset sotamiehetkin. Kaikkien toimijoiden tavoite oli kuitenkin yhteinen, haluttiin pitää huoli miesten fyysisestä kunnosta, henkisestä jaksamisesta ja täyttää vapaa-ajan tyhjiä hetkiä.

Jatkosodan urheilutoiminta lähti siis käyntiin hyvin nopeasti miesten omasta innostuksesta ilman ylhäältä päin tulevia käskyjä, vaikka ammattimaisempi toiminta urheilun saralla otettiin käyttöön, vasta noin vuosi sodan syttymisen jälkeen eli kesällä 1942. Siviilioloissa urheilun parissa toimineet urheilijat ja toimitsijat olivat TUL:n tai SVUL:n riveissä tottuneet vastaaviin tehtäviin, mikä johti nopeasti alkavaan ruohonjuuritason urheilutoimintaan. Myöhemmin urheilutoiminta ”ammattimaistui” erityisesti valistustoiminnan kautta, jolloin kisojen järjestämisestä, kurssitoiminnasta, kilpailukenttien rakentamisesta ja välineiden hankkimisesta tuli entistä helpompaa.

⁶⁷ KA, Päämaja koulutusosasto, 16 yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942–1942) 29.7.1942. Kertomus 14. divisioonan urheilutoiminnasta ajalta 25.5.–25.7.1942.

⁶⁸ KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.8.1943. Maa.R:n liikuntakasvatuskäsky syksyksi 1943.

⁶⁹ Perko 1974, 138–139.

Jatkosodan aikana rintamaurheilusta muodostui hyvin laaja kokonaisuus, sillä kilpailuja käytiin huomattavia määriä. Jaakko Kempin laskelmien mukaan eri sotatoimiyhtymissä järjestettiin jatkosodan aikana yhteensä noin 1 200 kilpailua 31 eri lajissa. Vilkkaimpana vuonna 1943 oli kalenterissa yhteensä noin 600 eri kilpailua.⁷⁰ Luku on valtava ja kertoo, kuinka rintamalla oli urheilutoimintaa käynnissä päivittäin asemasotavaiheen aikana, minkä lisäksi tarjolla oli monipuolinen määrä eri urheilulajeja. Tarkkaa luku koko jatkosodan urheilukilpailuiden määrästä on vaikea saada, koska kilpailun määritelmä on laaja, eikä kaikkia pienimpiä kisoja aina raportoitu.

Alussa toiminta ei ollut ylhäältä päin johdettua, vaan enemmänkin spontaania ja itse sotilaista alkanutta. Jo 29.7.1941 ilmestyneessä TU-lehdessä julkaistiin kirje, jonka kirjoittaja kuvailee iltaruuan jälkeistä kuulantöytäkilpailua, jonka olivat panneet alulle sotamiehet. Lopulta paikalle oli sattunut myös viipurilainen Erkki Huttunen, joka muutaman työnnön jälkeen sai kilpailussa kolmen metrin johdon.⁷¹ Urheilu oli siis usein vapaa-aikana tapahtuvaa ajanviettoa, joka houkutteli paikalle uteliaita miehiä testaamaan omaa kuntoaan sekä kilpailemaan muita vastaan. Kuulantöytä oli sopiva laji, koska tarvittavat varusteet rajoittuivat tarpeeksi painavaan kuulaan sekä tasaiseen töntöalustaan.

Urheilutoiminta ei kulkenut läpi jatkosodan ilman ongelmia. Lauri Järvisen mukaan erityisesti urheilulomat ja kotirintamalle urheilemaan lähetetyt miehet nostattivat kritiikkiä sodan aikana. Kritiikki eteni aina päämajaan saakka, minkä takia alkuvuodesta 1943 annettiin selvitys ansaituista urheilulomista sekä kotirintaman urheilukilpailuista. Tässä kirjelmässä katsottiin kilpaurheilun paisuneen liikaa, kun samalla oli unohdettu toiminnan tärkein tavoite eli massojen liikuttaminen.⁷² Kotirintaman urheiluseurat olivat kuitenkin usein kiinnostuneita yhteistyöstä, sillä näytöstapahtumista armeijan urheilujoukkueiden kanssa tuli suosittuja. Esimerkiksi Helsingin Jalkapalloklubi tiedusteli Merivoimien esikunnasta mahdollisuutta otella jalkapallossa 2. rannikkotykistörykmentin joukkuetta vastaan kesällä 1943. Helsingin Jalkapalloklubin kirjeessä kerrottiin rykmentin joukkueen maineen levinneen Helsinkiin saakka, ja HJK tarjoutui luovuttamaan ottelun mahdolliset voittotulot rykmentin kaatuneiden omaisten avustamiseksi.⁷³

Lauri Järvisen mukaan urheilukilpailuista saadut palkintolomat kertyivät usein samoille miehille. Tätä ei kuitenkaan pidetty tavoiteltavana tilanteena eikä rintamaurheilun saavutuksista haluttu myöntää palkintolomia. Suuriin urheilukilpailuihin osallistumista varten myönnettiin joitain lomia, sillä Suomen mestaruuskilpailut eri lajeissa olivat sellainen tapahtuma, mitä varten miehet saivat

⁷⁰ Kemppi, 2009, 139.

⁷¹ TU 29.7.1941.

⁷² Järvinen 1995, 50–51.

⁷³ KA, Rannikkotykistörykmentti 2. Esikunnan urheilu-upseeri, Esikunnan valistusupseeri 2 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 26.6.1943. Kirje Helsingin Jalkapalloklubilta Merivoimien esikuntaan.

anottua lomiam.⁷⁴ Näin sodanaikana ei haluttu asettaa urheilijoita muita sotilaita edullisempaan asemaan, vaan kaikille haluttiin taata tasapuolinen kohtelu esimerkiksi lomien suhteen. Myöskin kotirintaman urheilu kärsi pahoin, koska ennestäänkin vähäiset rintamaurheilijoiden vierailut kotiin vähenivät. Armeijassa urheilu oli nimenomaan tarkoitettu massojen liikuttamiseen, joten liiallinen kilpailutoiminta ja ”ammattimaisuus” nähtiin monin paikoin tärkeintä, eli itse sotaa, häiritseväksi tekijäksi.

3.2 Ruohonjuuritasolla

Rintamilla hiihtotoiminta oli alkanut jo talvisodan aikana, joten syksyn 1941 ja talven 1942 aikana urheilutoiminta alkoi luonnollisesti hiihdon parissa, mikä olikin läpi asemasotavaiheen talvien harrastetuin laji.⁷⁵ Hiihdon suosiota selittää lajin suorittamisen helppous rintamaolosuhteissa. Suomalaisen sotilaan hiihtotaito oli hyvä, ja lähes jokainen sotilas pystyikin etenemään hiihtäen metsäisessä maastossa. Suorituspaikkoja ei tarvinnut erikseen rakentaa, vaan luminen metsä tarjosi hyvät olosuhteet hiihdolle, minkä lisäksi armeijalla oli omasta takaa tarpeeksi suksia jaettavaksi joukoille. Näin hiihto ei kärsinyt varustepulasta toisin kuin monet muut rintamalla harrastetut lajit.

Hyökkäysvaiheen aikana rintamat eivät vielä olleet rauhoittuneet ja sodankäynti oli liikkuvaa, jolloin ei vielä jäänyt aikaa vapaamuotoiselle urheilutoiminnalle. Syksyn 1941 alussa urheilua harrastettiin kuitenkin jo esimerkiksi Suomenlahden saaristossa sijainneella it-patterilla, kuten TU-lehdessä kerrotaan 9.9.1941. Ryhmän päällystö oli ollut alusta alkaen myötämielinen urheilutoiminnalle ja nopeasti patteriston miehet saivatkin aikaan jopa seitsemän joukkueen voimin pyörivän jalkapallosarjan, johon kirjoittajan mukaan osallistui lähes 100 % patteriston miehistä, otteluiden muodostuessa ”vähän liiankin lujiksi”. Saarella syksy jatkui pesäpallon parissa, jossa saatiin muodostettua samanlainen sarja lukuisine otteluineen. Merellisissä olosuhteissa harrastettiin myös uintia uimahyppyineen koko miehistön voimin, vaikkei näissä lajeissa syntynytkään varsinaista kilpailutoimintaa.⁷⁶

Luutnantti Einari Mannerla pohti sodan ja urheilun suhdetta jo syyskuun 1941 eli hyökkäyssotavaiheen ollessa vielä kiivaimmillaan. Mannerlan mukaan:

*Urheilukasvatusthan on sinänsä jo läheistä sotilaalliselle koulutukselle ja se luo vankan ja pettämättömän pohjan ruumiilliselle kuntoisuudelle sodankin koettelemuksissa.*⁷⁷

⁷⁴ Järvinen 1995, 50.

⁷⁵ Ukkola 1982, 26.

⁷⁶ TU 9.9.1941.

⁷⁷ KA, Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 31 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941–1942). ”Sota ja urheilu”. Selostus sota-ajan urheilutoiminnasta.

Jo sodan alussa tiedotuskompanioissa ymmärrettiin liikunnan merkitys sotilaskunnan sekä fyysisen että henkisen hyvinvoinnin kannalta. Tällaiselta pohjalta urheilutoimintaa oli helpompi lähteä rakentamaan sodan aikana, koska monilla miehillä oli kokemusta urheilusta jo suojeluskuntavuosien tai varusmiespalveluksen ajalta.

Oheisesta it-patterin urheilutoiminnasta välittyä kaksi toiminnalle tyypillistä piirrettä jatkosodan aikana. Ensinnäkin toiminta alkoi yleensä sotamiesten tasolta, mitä edesauttoi urheilulle myötämielinen päällystö. Vasta myöhemmin, rintamien vakiintuessa, sai urheilutoiminta ylhäältäpäin luodun organisaatiomallin, jonka pyrkimyksenä oli urheilutoiminnan aikaan saaminen koko armeijassa. Toinen tyypillinen seikka oli urheilutoiminnan muodostuminen kulloisenkin maantieteellisen paikan ja miesten omien harrastusten mukaan. Meren ollessa lähellä olivat uiminen sekä hypyt luonnollinen osa toimintaa, mutta esimerkiksi Kannaksella tähän ei ollut vastaavaa mahdollisuutta. Urheilulajit valikoituivat usein mahdollisuuksien mukaan. Raportin laatija kirjoittaa uskovansa: ”että patterimme olikin yksi eniten urheilua harrastava joukkoyksikkö. Meitä oli joutunut ns. urheiluhulluja useampia yhteen, ja kun päällystömme oli vielä myötämielinen urheilulle, niin kyllä touhua riitti.”⁷⁸ Joukkoyksiköissä, joissa oli urheilua harrastavia miehiä, oli myös parempi pohja alkaa luomaan miehistöstä nousevaa, aluksi paikallista, urheilutoimintaa.

TU-lehti raportoi lisääntyneestä urheilutoiminnasta maaliskuun alussa 1942. Kyseinen talvi oli ollut aktiivinen hiihtourheilun saralla, sillä ”viikossa saattaa olla pyyhkimässä tuhatkin miestä varsin pienellä alueella.”⁷⁹ Hiihtoon mainitaan osallistuneen ”tekijämiesten” lisäksi monia, joilla ei ollut kilpailutaustaa. Lisäksi mainittiin toiminnan olevan jo niin vilkasta, että keväälle suunnitellaan kilpailutoimintaa myös muille lajeille.⁸⁰ Jo varhaisessa vaiheessa ensimmäisen sotatalven aikana oli urheilutoiminta levinnyt ympäri rintamaa ja kilpailuja käytiin tiheään tahtiin. Kilpailuiden järjestämisessä huomioitiinkin niin sanottu kansanvalistuksellinen näkökulma, koska urheilun toivottiin jäävän mahdollisimman monen miehen harrastukseksi myös sodan päättymisen jälkeen.

Asemasotavaiheen ensimmäisiä hiihtokilpailuita käytiin maaliskuussa 1942, jolloin TU-lehti uutisoi Työväen Urheiluliiton mestarin Matti Vileniuksen sekä maailmanmestari Taisto Mäen kilvasta. Kisa oli käyty ”Karjalan rintaman syrjäisellä korpilohkolla” pakkasen ollessa –15 astetta ja 12 kilometrin radan sijoittuneen vaikeaan maastoon. Kilpailu päättyi Vileniuksen 46 sekunnin voittoon Mäestä. Kilpailussa kerrotaan olleen yhteensä 27 osallistujaa. Huomattavaa oli myös kilpailun palkinnot, josta

⁷⁸ KA, Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 31 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941–1942). ”Sota ja urheilu”. Selostus sota-ajan urheilutoiminnasta.

⁷⁹ TU 3.3.1942.

⁸⁰ Sama.

osallistujat kisasivat. Voittajalle myönnettiin ansioistaan 14 vuorokauden loma ja maailmanmestari Mäkikin ansaitsi kakkossijastaan 12 vuorokauden loman.⁸¹

Karhumäki vallattiin itsenäisyyspäivänä 6.12.1941 ja tästä lähtien asemasotavaihe alkoi kaikilla rintamamosilla. Työväen Urheilulehti raportoi vuoden 1942 joulunumerossaan urheilutoiminnan synnystä Karhumäessä:

*Voidaan sanoa, että heti ensimmäisen Karhumäessä rauhallisesti nukutun yön jälkeen alkoivat urheilulliset virtaukset eli toisin sanoen urheilijat ja urheilun johtomiehet tavatessaan toisensa ryhtyivät suunnittelemaan toimintaa niissä puitteissa, kuin se rintamalla ja sen läheisyydessä on mahdollista. Tämä kaikki alkoi yhtä luonnollisesti, kuin jos olisi ollut kysymys saunasta tai virkistävästä pesusta hiestävän riihireissun jälkeen.*⁸²

Lainaus tiivistää hyvin urheilutoiminnan syntyä rintamilla. Spontaania ja alhaalta päin suuntautuvaa toimintaa alkoi syntyä ympäri rintaman, kun asemat olivat vakiintuneet ja urheilumiehet löytäneet toisensa.

Kilpailuiden tuloksista voidaan päätellä useiden lajien maailmanmestareiden ja arvokisamitalistien osallistuneen jatkosodan urheilutoimintaan. Urheilu ei vielä 1940-luvun alussa saavuttanut globaalia asemaa, vaan mitalistit tulivat usein muutamista Euroopan maista. Suomella oli useita mestareita osallistumaan rintaman urheilukisoihin. Kovien osallistujien kautta kilpailuiden taso nousikin korkeaksi, vaikka harjoittelun puute, heikot olosuhteet ja varusteet estivät tulosten kohoamisen rauhan ajan tasolle. Kilpailut eivät poikenneet muodoltaan rauhan ajan vastaavista, sillä kisat olivat tiukkoja arvokkaine palkintoineen, mikä yhdessä monien ammattiurheilijoiden osanoton kanssa nosti tason korkeaksi. Urheilutoiminta ei rintamalla ollut siis pelkästään kuntoliikuntaa, vaan kävi oikeasta urheilusta esimerkiksi rankkojen hiihtokilpailuiden kautta.

Ensimmäisen sotavuoden aikana alkoikin muodostua selvä jako talvi- sekä kesälajeihin. Talvisin keskityttiin hiihtoon, ampumahiihtoon, painiin, nyrkkeilyyn sekä sisätiloissa pelattaviin pallopeleihin. Kesäisin mahdollisuuksia oli enemmän ja silloin urheilutoimintaa värittivät yleisurheilu, jalkapallo, pesäpallo, uinti sekä ammunta.⁸³ Lajikirjon monipuolisuus kuvastaa valinnanvapautta, joka miehillä oli valitessaan itselleen sopivaa urheilulajia. Tietenkään kaikilla rintama-alueilla ei ollut yhtäläistä mahdollisuutta suorittaa samoja lajeja johtuen välineiden jakautumisesta sekä suorituspaikkojen puutteesta. Kesän 1942 lähestyessä urheilutoiminta oli kasvanut merkittävään laajuuteen, Esko Lammin laskelmien mukaan heinäkuussa 1942 järjestettiin

⁸¹ TU 3.3.1942.

⁸² TU:n joulunumero 1942.

⁸³ Esimerkiksi Järvinen 1995, 285–286.

2 350 virallisia ja suurempia kilpailua, kun elokuussa kilpailtiin noin 1 900 kertaa eri kilpailuissa.⁸⁴ Kilpailuinnostuksessa tärkeässä roolissa olivat erilaiset palkitsemistavat ja -lahjoitukset. Usein kilpailuiden tuotto pääsylipuista meni sotainvalideille, mutta esimerkiksi jokainen divisioona sai kiertopalkinnon, jonka tarkoituksena oli kannustaa kilpailutoimintaan.⁸⁵

Rykmenttien urheilu-upseerit olivat merkittävässä asemassa luomassa yksiköiden urheilutoimintaa. Toimintaan haluttiin kannustaa esimerkiksi palkintolomien myöntämisellä niille urheilijoille, joiden saavutukset olivat merkittäviä koko rykmentin mittakaavassa. Lokakuussa 1942 JR 16:n urheilu-upseeri K. Tervo esitti rykmentin komentajalle palkintolomien myöntämistä yhteensä kuudesta eri henkilön tai joukkueen saavuttamasta menestyksestä menneenä kesänä. Perusteina oli miesten menestyminen erityisesti kesän yleisurheilukilpailuissa. Divisioonan tai oman rykmentin mestaruuskilpailuissa useita palkintosijoja saavuttaneet haluttiin palkita. Ehdotetut lomat olivat viiden vuorokauden pituisia.⁸⁶ Lomat toimivat hyvänä kannustimena urheilutoiminnassa, vaikkei niiden käyttäminen palkintoina muuttunut laaja-alaiseksi käytännöksi jatkosodan aikana.

Jatkosodan urheilutoiminta rintamilla voidaan jakaa karkeasti kahteen osaan. Toiminta jakautuu tarkastelun perusteella kilpailu- sekä liikuntatoimintaan. Liikuntatoiminnalle oli ominaista sen laajuus, liikunta alkoi sotilaista itsestään ja sen avulla ylläpidettiin omaa fyysistä toimintakuntoa. Tälle toiminnalle oli tyypillistä harrastaminen hyvin lähellä rintamalinjoja sekä esimerkiksi korsujen pihalla tai lähettyvillä olevilla urheilukentillä. Kilpailutoiminta oli taas laajemmin organisoitua ja muistutti luonteeltaan rauhan ajan urheilukisoja. Suuret kisat järjestettiin usein vallatuissa kaupungeissa, kuten Viipurissa, Äänislinnassa tai Karhumäessä. Kisoihin ottivat osaa joukkojen parhaat urheilijat ja taso nousi paikoitellen korkeaksi. Liikuntatoiminta oli siis enemmän vapaa-ajan viettoa, leikkimielistä kisailua tai harjoittelemista, kun taas urheilutoiminta tapahtui suuremmassa mittakaavassa, ja ottelijat saattoivat saapua paikalle kauempaakin näyttääkseen tasonsa myös sota-aikana.

Vaikeasta alusta huolimatta rintamamiesten urheilutoiminta oli päässyt vauhtiin hyvin pian asemasotavaiheen alkamisen jälkeen. Suomalaisilla joukoilla ei ollut kokemusta vastaavanlaisesta aikaisemmasta toiminnasta, joten nopeasti syntynyttä urheiluorganisaatiota voidaan pitää hyvin onnistuneena keinona täyttää lisääntynyttä sotilaiden vapaa-aikaa hyödyllisillä aktiviteeteilla. Muilla toisen maailmansodan aikaisilla rintamilla oli myös urheilutoimintaa. Yhdysvaltain sotilaat olivat

⁸⁴ Lammi 2002, 255.

⁸⁵ Sama, 261.

⁸⁶ KA, 16. Prikaati. Esikunnan urheilu-upseeri, Jalkaväkirykmentti 16. Esikunnan urheilu-upseeri 3 Yleinen kirjeenvaihto (1942–1942) 22.10.1942. Rykmentin urheilu-upseerin kirje rykmentin komentajalle, koskien palkintolomia.

urheilleet jo ensimmäisen maailmansodan aikana, ja maan liittyessä sotaan vuonna 1942 oli valmiiksi tiedossa sotilaiden syntyvä innostus urheilutoimintaan. Yhdysvaltain armeijassa oli kehitetty urheilu-upseerin virka (*athletic officer*), minkä lisäksi armeija koulutti upseereita, osti tarvittavia urheiluvälineitä sekä järjesti erilaista kilpailutoimintaa.⁸⁷ Suomalaista urheilutoimintaa verrattaessa muiden sotaa käyvien vastaaviin on yhteistä lajikirjon sopeutuminen oman maan perinteisiin sekä ylhäältä johdettu urheiluorganisaatio.

Urheilu- ja valistustoiminnan yhtenä tarkoituksena oli pitää huolta sotilaiden sekä fyysisestä että henkisestä hyvinvoinnista. Urheilun nähtiin edistävän näiden molempien tavoitteiden saavuttamista. Esimerkiksi 1. divisioonan valistustoimiston mukaan: ”mieliala on kohtalaisen hyvä, hiihtokilpailuilla on koetettu saada miesten ajatukset pois jokapäiväisistä painostavista asioista.”⁸⁸ Myös Karhumäen kisojen kerrotaan saaneen liikkeelle sankan joukon urheilumiehiä, jotka saapuivat harjoituspaikoille.⁸⁹ Urheilulla oli siis tärkeä rooli myös henkisessä hyvinvoinnissa, johon kiinnitettiin huomiota valistustoimistoissa, kun valvottiin mielialoja ja raportointiin urheilun merkityksestä miesten hyvinvoinnille. Tällainen valistustoimiston huomio on lisännyt kiinnostusta urheiluun, mikä on osaltaan vaikuttanut urheilutoiminnan laajenemiseen.

Jatkosodan aikana miehistön mielialoihin kiinnitettiin runsaasti huomiota esimerkiksi mielialaraporttien avulla. Turhien huhujen leviämistä haluttiin välttää. Myös vapaa-ajalle haluttiin rakentaa kehittävää ja valistavaa toimintaa, jotta miesten taistelukunto pysyisi mahdollisimman hyvänä eikä ongelmia kurin suhteen ilmaantuisi. Valistustoiminnan tarkoituksena olikin estää sotilaita tylsistymästä ja tarjota heille monipuolista viihdykettä.⁹⁰ Urheilu oli yksi näistä viihdytyskeinoista ja sen merkityksestä raportoitinkin myös mielialaraporteissa, vaikka urheilun merkitys mielialojen kohottajana jäikin useasti elokuvien, sanomalehtien, radion tai opiskelemisen jälkeen taka-alalle, oli urheilulla mielialaraporttien perusteella henkeä nostattava vaikutus asemasotavaiheen aikana sotilaiden jaksamiseen. Joukkuehenkeä nostettiin esimerkiksi Maaselän ryhmässä eri joukko-osastojen välisillä kilpailuilla.⁹¹ Miesten fyysinen kunto parani samaan aikaan henkisen kunnon kanssa. Oman joukko-osaston puolesta otteleminen ”vihollista” vastaan oli omiaan nostattamaan yhteishenkeä ja lähentämään vieraita ihmisiä keskenään.

⁸⁷ Wakefield 1997, 95–96.

⁸⁸ Järvinen 1995, 296.

⁸⁹ Sama.

⁹⁰ Salminen 1976, 48–50.

⁹¹ KA, Päämaja. Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimisto (Ttus.2), Högkvarteret. Byrå Ttus2 11 Mielialailmoitukset (1943–1943) 11.2.1943. Mielialaraportti Maa.R:n joukoista.

Rintamajoukkojen mielialatiedotus N:o 43 elokuun lopulta 1942 mainitsee, että ”Järjestetty työpalvelus ja monipuoliset urheiluharrastukset ovat pitäneet mielet virkeinä.”⁹² Ulkona liikkuminen ja fyysisten toimien suorittaminen oli virkistävää vaihtelua korsuelämään ja tarjosi vaihtoehdon muulle vapaa-ajan toiminnalle. Maaselän ryhmän esikunta mainitsee mielialailmoituksessaan, että ”Urheilua on harjoitettu sangen vilkkaasti ja kilpailutoimintaa on harjoitettu varsin laajassa mitassa. Urheilu onkin mitä parahinta viihdytystä ja mielialan kohottamista.”⁹³ Erityisesti kesällä urheilutoiminnan vaikutus mielialoihin näyttää olleen suurempi. Kesäisin lajikirjo oli laajempi, ulkona oli lämpimämpää sekä miellyttävämpää liikkua ja valoisa aika oli pidempi. Talvisin urheilu lähellä rintamaa oli haasteellisempaa, koska pimeään vuodenaikaan valon lisääminen ei ollut mahdollista johtuen esimerkiksi viholliselle paljastumisen pelosta. Eikä kaikilla ollut mahdollisuutta urheilla talvella sisätiloissa, koska liikuntahallit olivat usein suurempien asutuskeskittymien läheisyydessä.

Urheilu oli siis tärkeää toimintaa mielialojen kannalta asemasotavaiheen aikana. Urheiluvarusteiden ja -tarvikkeiden puute oli yksi merkittävimmistä haitoista mielialaraporttien mukaan. Esimerkiksi Aunuksen ryhmän esikunnan mukaan: ”Kesän ripeä edistyminen on vaikuttanut piristävästi ja urheiluharrastus on suuri, mutta urheiluvälineiden puute jarruttaa tätä tärkeää viihdytysmuotoa.”⁹⁴ Miehillä oli intoa tarttua urheilutoimintaan, mutta välineiden puute, varsinkin ensimmäisen asemasotavuoden aikana, vaikutti hillitsevästi urheilutoiminnan kehittymiseen.

⁹² KA, Päämaja. Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimisto (Ttus.2), Högkvarteret. Byrå Ttus2 10 Mielialailmoitukset (1942–1943) 29.8.1942. Mielialaraportti rintamajoukkojen mielialoista 22.–28.8.1942.

⁹³ KA, Päämaja. Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimisto (Ttus.2), Högkvarteret. Byrå Ttus2 10 Mielialailmoitukset (1942–1943) 27.7.1942. Mielialaraportti Maa.R:n joukoista.

⁹⁴ KA, Päämaja. Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimisto (Ttus.2), Högkvarteret. Byrå Ttus2 10 Mielialailmoitukset (1942–1943) 30.5.1942. Mielialaraportti Aun,R:n joukoista.

4 Liikunta asemasotavaiheessa

4.1 Lajit, välineet ja kentät

Suomessa kärsittiin sota-aikana monien tärkeiden materiaalien ja tarvikkeiden puutteesta, joten luonnollisesti urheilutoimintaan tarvittavien välineiden ja suorituspaikkojen hankkiminen tai rakentaminen ei ollut ensimmäisiä hoidettavia asioita. Heikki Ukkola on pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt Kannaksen armeijan urheiluvälinetilannetta syyskuussa 1942. Ukkolan tiedot ovat peräisin Kannaksen valistustoimiston kirjeenvaihdosta.⁹⁵ Yli vuosi sodan syttymiseen jälkeen välinetilanne ei ollut suuresti parantunut:

Keihäitä	346 kpl
Työntökuulia	355 kpl
Kiekkoja	261 kpl
Moukareita	6 kpl
Jalkapalloja	374 kpl
Pesäpalloja	378 kpl
Pesäpallomailoja	693 kpl
Lentopalloja	67 kpl
Koripalloja	15 kpl

Kalliimpien ja harvinaisempien välineiden osalta tilanne oli huomattavasti huonompi, mittanauhoja oli yksi, nyrkkeilysäkkejä kolme, tennismailoja kaksi ja pumppuja kolme.⁹⁶

Urheiluvälineiden määrään oli laskettu Puolustusvoimien omat välineet – joita suurin osa oli, yksityiset välineet ja muulla tavalla hankitut, jotka olivat määrältään pienin osa kaikista välineistä.⁹⁷ Puolustusvoimat pystyi siis tarjoamaan miehille urheiluvälineitä jonkin verran yksittäisiin lajeihin, jotta kilpailutoiminta pääsi vauhtiin. Miehillä oli myös mahdollisuus tuoda kotirintamalta urheiluvälineitä mukanaan, mutta tämä vaihtoehto ei tuottanut tulosta, koska kotonakin urheiluvälineet olivat usein seurojen omistamia eikä niitä ollut paljoa yksityisomistuksessa. Urheiluvälinetilanteen parantamiseksi kotirintamalla järjestettiin erilaisia keräyksiä, kuten Työväen

⁹⁵ Ukkola 1982, 116.

⁹⁶ Sama.

⁹⁷ Sama.

Urheilulehti kertoi toukokuussa 1942. Ilmoitus oli otsikoitu ”Urheiluvälineitä sotilaille!”. Ilmoituksessa todettiin rintamalla tarvittavan urheiluvälineitä odotus- ja joutoaikojen kuluksi. Keräys oli järjestetty SVUL:n ja TUL:n aloitteesta 31.5.–7.6.1942 ja se pantiin toimeen suojeluskuntien avustuksella.⁹⁸

Keräyksessä toivottiin rintamalle lähetettäväksi uimahousuja, juoksukenkiä, yleisurheiluvälineitä, erilaisia palloja ja jopa painimattoja. Ilmoituksen mukaan välineet saivat olla käytettyjä, mutta silti käyttökelpoisia ”tai ainakin sellaiseksi korjattavissa”. Ilmoituksen olivat allekirjoittaneet SVUL:n ja TUL:n puheenjohtajat, Kotijoukkojen esikunnasta kenraaliluutnantti Malmberg sekä kenraalimajuri Oinonen.⁹⁹ Tarvittavien urheiluvälineiden laatu kuvaa hyvin rintaman urheilutoiminnan laajuutta. Edessä oli ensimmäinen kokonainen sotakesä, joten erityisesti kesälajien varusteita haluttiin kerätä sotilaille ajankulua varten. Uinti, pallopelit, yleisurheilu ja voimistelu olivat kesälajeja, jotka olivat monille rintamamiehille tuttuja kotoa, jolloin niiden harrastaminen rintamalla oli luontevaa. Ilmoituksessa vedottiin kotirintaman urheiluseuroihin sekä välineiden valmistajiin, jotta miehet ”siellä jossain” saisivat harrastaa hyväksi katsottua urheilua ja pystyisivät täyttämään joutoajan hyödyllisillä aktiviteeteilla.

Urheilutoiminnan kannalta ensimmäinen sotatalvi oli mennyt pääosin hiihdon parissa, minkä lisäksi ensimmäiset Karhumäen talvikisat olivat nostattaneet kiinnostusta urheiluun vapaa-ajan viettämismuotona tultaessa kohti kesää 1942. Yhä useammat miehet innostuivat viettämään joutoaikaa urheilun parissa, mutta keväällä ja kesällä harrastettavat lajit, kuten pallopelit sekä yleisurheilu vaativat välineitä ja suorituspaikkoja. Välineistä oli huutava pula kesällä 1942, joten kaikille halukkaille ei pystytty tarjoamaan riittävää urheiluvälineistöä. Tähän ongelmaa puututtiin nopeasti myös päämajan koulutusosastolla. Toukokuussa 1942 Kotijoukkojen esikunta antoi suojeluskunnille määräyksen luetteloida urheiluvälineet ja lähettää ne rintamajoukoille.¹⁰⁰ Tämä suojeluskuntien keräys kattoi maantieteellisesti lähes koko Suomen, jolloin kasaan saatiin paljon erilaisia välineitä, vaikkei niillä täysin pystytty tyydyttämään rintamilla vallinnutta välinepulaa. Vaikka määrät eivät olleet yhdestä suojeluskunnasta merkittäviä, kertyi monista lähetyksistä yhteensä varsin suuri välinekuljetus.

Esimerkiksi Lahden suojeluskuntapiiristä lähetettiin jalkapalloja kaksi, pesäpalloja viisi, pesäpallomailoja kymmenen, työntökuulia kymmenen ja kiekkoja kolme kappaletta. Näillä

⁹⁸ TU 27.5.1942.

⁹⁹ Sama.

¹⁰⁰ KA, Päämaja koulutusosasto, 16 yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942–1942) 23.5.1942. Tiedotus urheilutarvikkeiden lähettämisestä.

varusteillakin saatiin käyntiin pallopelit jalka- ja pesäpallon osalta, minkä lisäksi pystytettiin harrastamaan yleisurheilun heittolajeja.¹⁰¹ Suojeluskuntakeräysten lisäksi urheiluvälineitä ja -tarvikkeita ostettiin myös urheiluliikkeistä. Materiaalipulan vuoksi kaikkia välineitä ei pystytty tuottamaan tarvittavia määriä, mutta helsinkiläistä *Oy. Urheilutarpeita* -yritystä pyydettiin toukokuussa 1942 toimittamaan ensi tilassa yhteensä 2 215 erilaista urheiluvälinettä tai -tarviketta. Joukossa oli kori-, jalka-, vesi-, pesäpalloja, keihäitä, kiekkoja, kuulia ja koripallorenkaita. Lähetys oli valtava ja oli tarkoitus jakaa laajasti eri alueiden joukoille täyttämään urheiluvälineiden vajausta.¹⁰² Kirjeenvaihdosta löytyy useita tällaisia tilauksia. Puolustusvoimilla oli olemassa selvä strategia urheiluvälineiden määrän lisäämiseen rintamajoukoissa. Urheilutarvikeliikkeistä ja suojeluskuntapiireistä lähetetyt tarvikkeet mahdollistivat urheilutoiminnan laajenemisen moniin eri lajeihin kesän 1942 aikana.

Myös Urheilulehdessä tk-miehet kiinnittivät huomiota puutteelliseen urheiluvälinetilanteeseen:

*Urheilun harrastus ilmenee rintamajoukoissa suuressa mittakaavassa, mutta jatkuva urheiluvälineiden puute on vaikuttanut haitallisesti tähän suureen innostukseen.*¹⁰³

Miehistöllä oli kirjoittajan mukaan suuri innostus osallistua urheilutoimintaan, mutta huono välinetilanne vaikeutti toimintaa, mutta synnytti samalla talkoohenkeä, jonka avulla pyrittiin rakentamaan esimerkiksi suorituspaikkoja kaikkien käytettäväksi. Samassa raportissa kerrotaan järjestetyistä pesäpallo-otteluista, jotka pidettiin vain kahden kilometrin päässä etulinjasta. Laji oli kirjoittajan mukaan erittäin sopiva syksyiseksi urheilumuodoksi. Ottelun voitti rykmentin esikunta kaataen 2. pataljoonan 17–1. Esikuntakomppaniassa pelannutta luutnantti Haavistoa kutsuttiin ”innokkaaksi urheilumieheksi”, jonka joukkue oli nähty useaan otteeseen harjoittelemassa kisakentällä tai ”rökittämässä naapuriyksikön joukkueita”.¹⁰⁴

Vuoden 1943 aikana urheiluvälinetilanne alkoi parantua, vaikkei haluttua määrää tarvikkeita aina onnistuttu keräämään. Esimerkiksi Maaselän ryhmän varustetilanne kesälajien osalta oli seuraava loppuvuonna 1943:

¹⁰¹ KA, Päämaja koulutusosasto, 16 yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942–1942) 21.5.1942. Kirje liittyen kesäurheilutarvikkeiden lähettämiseen.

¹⁰² KA, Päämaja koulutusosasto, 16 yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942–1942) 2.5.1942. Tilaus koskien urheilutarvikkeita kesäkaudeksi.

¹⁰³ SU 1.7.1942.

¹⁰⁴ Sama.

Työntökuulia	853 kpl
Keihäitä	179 kpl
Kiekkoja	263 kpl
Jalkapalloja	169 kpl
Käsipalloja	61 kpl
Lentopalloja	373 kpl
Koripalloja	11 kpl
Pesäpalloja	446 kpl
Vesipalloja	7 kpl
Pesäpallomailoja	647 kpl
Moukareita	2 kpl
Jalkapallopumppuja	6 kpl ¹⁰⁵

Maaselän ryhmään kuului kolme divisioonaa, joten urheiluvälineille oli paljon käyttäjiä. Tarvikkeiden suuri määrä mahdollisti laajan harrastamisen, vaikka välineet eivät olleet jakautuneet tasaisesti eri divisioonien välille. Esimerkiksi 1. divisioonalla ei ollut käytössään yhtään käsipalloja ja myös pesäpallovälineiden määrä oli divisioonassa alhainen.¹⁰⁶ Vuoden aikana jokaisen ryhmän alueella pystyttiin harrastamaan urheilutoimintaa laajasti, kohtalaisella tasolla olleen varustetilanteen ansiosta. Maantieteellinen sijaintipaikka sekä miesten omat mieltymykset kuitenkin muokkasivat toiminnan sisältöä ja lajivalintoja.

Rintamaurheilu ei katsonut sotilasarvoa, vaan tavallisten sotamiesten lisäksi urheilutoiminta tavoitti myös korkeampaa upseeristoa, ollen näin suosittua koko armeijassa sotamiehistä luutnantteihin. Esimerkiksi 15. divisioonasta lähetettiin syksyllä 1943 jalkapallojoukkue Poriin pelaamaan kaksi ottelua: vastassa olivat kaupungin oma joukkue sekä Porin saksalaisen varuskunnan joukkue. Poriin lähetettävässä joukkueessa oli paljon satakuntalaisia miehiä, jotka saivat samalla mahdollisuuden päästä vierailemaan kotiseudullaan. Joukkueen kolmestatoista jäsenestä kolme olivat sotamiehiä, neljä korpraaleja, kolme kersantteja, kaksi alikersanttia sekä yksi ylikersantti. Joukkueenjohtajana ja huoltajana toimi luutnantti I. Kautto.¹⁰⁷ Kyseinen joukkue muodostui tavallisista sotamiehistä, mutta

¹⁰⁵ KA, Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.11.1943. Selostus Karhumäen Urheilutalon toiminnasta loka-marraskuun aikana 1943.

¹⁰⁶ Sama.

¹⁰⁷ KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 22.9.1943. Divisioonan komentajan kirje esikuntaan koskien jalkapallojoukkuetta.

joukossa oli mukana myös aliupseereita. Urheilutoiminta oli jakautunut sodanaikaisessa henkilöstössä laajalle aina sotamiehestä korkeampiin sotilasarvoihin.

Rauhan aikaan verrattuna olosuhteet olivat usein heikot, varsinkin lähellä rintamaa suoritetuissa kilpailuissa, koska kentät oli raivattu korpeen, eikä aina ollut tarjolla tasaista maata suorituksia varten. Suomen Urheilulehti raportoi Kolmen Kannaksen Koukkaajien mestaruuskilpailuista syyskuussa 1942. Monissa lajeissa tulostason kerrottiin nousseen korkeaksi huolimatta alkeellisista oloista. 1500 metrin juoksuratana toimi 300 metrin epätasainen maantiepölkurata, myös kenttäämmunnan olosuhteet vaikuttivat tuloksiin, koska ampumapaikka sijaitsi keskellä suota. Huolimatta heikoista olosuhteista, näissä mestaruuskilpailuissa vietiin läpi peräti 16 eri lajia aina korkeushypystä koripalloon ja kouluammunnasta jalkapalloon.¹⁰⁸

Rintamilla kilpailtiin myös perinteisiä lajeja sotilaallisimmissakin kilpailuissa. Yllä mainitun Kolmen Kannaksen Koukkaajien mestaruuskisöjen ohjelmaan kuuluivat muun muassa käsikranaatin pituus- ja tarkkuusheitto, upseerien kaksintaisteluammunta, marssikilpailu sekä halonhakkuukilpailu. Käsikranaatinheiton voitti sotamies Honkanen, upseerien kenttäämmunnan vänrikki Sjöholm, marssikilpailun joukkue Temmes ja halonhakkuun alikersantti Metsola, joka hakkasi 8-tuntisen työpäivän aikana halköja 18,75 ”möttiä”¹⁰⁹. Marssikilpailu ja halonhakkuu olivat ohjelmassa, koska haluttiin tarjota ei-urheilevalle väelle mahdollisuus osallistua kilpailuihin lajeissa, jöihin kaikkien kyvyt nähtiin riittävinä.¹¹⁰

Suorituspaikkoja rakennettiin asemasödan kuluessa entistä enemmän, ja vuoden 1943 jälkipuoliskolla tilanne oli jo kohtalaisen hyvä esimerkiksi Aunuksen ryhmän alueella. Ryhmään kuuluneiden 7. ja 11. divisioonien sotilaat saivat kesäkaudelle mahdollisuuden kilpailla laajasti eri lajeissa. Urheilukenttiä oli 23, pallokenttiä 26, lentopallokenttiä 96, käsipallokenttiä 16, koripallokenttiä 7, esteratoja 28, uimalaitoksia 43, ampumaratoja 66, erillisiä juoksuratoja 15, erillisiä hyppypaikkoja 157 ja erillisiä heittopaikkoja 168.¹¹¹ Yhteensä erilaisia suorituspaikkoja näille kesälajeille oli 645 kappaletta, joista osa tosin vain pieniä erillisiä paikkoja. Suorituspaikkojen määrä kuvastaa hyvin urheilutoiminnan laajuutta, sillä urheilupaikat olivat usein kovassa käytössä sotilaiden vapaa-ajalla ja niitä rakennettiin talkoovoimin. Tk-mies Lauri Lamminmäki kuvailee kirjoituksessaan erään yksikön talkoilla rakentamaa urheilurataa. Rata sijaitsi aivan linjojen takana, jolloin Neuvostoliiton tykistön ammunnat kuuluivat usein kilpapaikalle. Rata oli rakennettu suojaisten kukkulan kupeeseen, jonka

¹⁰⁸ SU 16.9.1942.

¹⁰⁹ Yksi mötti on kuutiometri halköja.

¹¹⁰ SU 16.9.1942.

¹¹¹ KA, Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 6.10.1943. V AK:n liikuntakasvatustoimintakertomus ajalta 1.8.–30.9.1943.

näkösuojana oli tiheää metsää. Maasto ei ollut tasaista, joten miesten kerrottiin käyttäneen tretyylipanoksia maaston muokkaamiseen. Puhdetöinä kentälle syntyivät hyppytelineet sekä heittorenkaat.¹¹² Urheiluun ja sen suorituspaikkoihin haluttiin panostaa, jolloin rauhallisina hetkinä rakennettiin ensin runsaasti suorituspaikkoja ja -välineitä, minkä jälkeen vapaa-aika kului itse urheilun parissa. Erityisesti etulinjojen lähettyville urheilutarvikelähetykset eivät aina saapuneet, joten lähempänä rintamaa miehet joutuivat soveltamaan enemmän lajien harrastamisessa kuin miehet kauempana rintamalinjoista. Toinen huomioitava seikka suorituspaikkojen määrästä on jakautuminen kesä- ja talvilajeihin. Kun kesälajeilla oli syksyn 1943 lopussa yhteensä 645 suorituspaikkaa, oli niin sanottujen talvilajien suoritusolosuhteet harvemmassa. Hiihtolatuja oli runsaasti, mutta talvilajeihin lukeutuneet nyrkkeily ja paini kärsivät heikoista olosuhteista sekä suorituspaikkojen puutteesta.

Talvikauden sisältöä voi tarkastella 15. divisioonan esikunnan määräyksestä koskien syys- ja talvitoimintakaudella suoritettavaa harjoitus- ja kilpailutoimintaa. Marraskuussa järjestettiin suunnistusharjoituksia sekä -kilpailuita yksiköissä, sotilasottelukilpailuita, ampumaharjoituksia sekä paini- ja nyrkkeilyharjoituksia. Joulukuussa pidettiin hiihtoharjoituksia sekä -kilpailuita perusyksiköissä, jääpalloharjoituksia, paini-, nyrkkeily- ja maastopalloharjoituksia. Tammikuussa kisattiin rykmentin sekä erillisten yksiköiden hiihtomestaruuskilpailut ja divisioonan jääpallosarjat alkoivat. Helmi-maaliskuussa olivat vuorossa divisioonien hiihtomestaruuskilpailut, divisioonan partiohiihtokilpailut sekä jääpallosarjojen päätökset. Talven aikana suoritettiin myös kurssitoimintaa hiihdossa ja jääpallossa. Kannaksen ryhmän mestaruus jaettiin talven aikana nyrkkeilyssä, painissa, hiihdossa sekä Kannaksen poikkihiihdossa.¹¹³ Kannaksen poikkihiihto oli yksi jatkosodan suurimmista urheilutapahtumista, mutta myös yksi vaativimmista. Talvella kilpailureitti oli noin 100 kilometrin pituinen, joka oli jaettu kymmeneen eri pituiseen osaan, jotka olivat pituudeltaan 7–13 kilometriä. Kilpailu suoritettiin joukkueittain ja parhaiten sijoittuneille oli luvassa palkinnot.¹¹⁴

Talvella toiminta pysyi monipuolisena, ja urheileville miehille oli tarjolla erilaista liikuntaa monine kilpailuineen. Talvikauden rakenne muistuttaa siviilin urheilijoiden kilpailukautta. Kauteen valmistautuminen alkaa lajien harjoituksilla, kauden aikana on pienempiä kilpailuita, esimerkiksi omien yksiköiden sekä rykmenttien kesken, ja kilpailukausi päättyy kovatasoisiin divisioonan ja sotatoimiyhtymän kilpailuihin. Urheilutoiminta oli tarkasti määritettyä jo vuoden 1942 loppupuolella

¹¹² KA, Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 41 Julkaistut TK-kirjoitukset (1943–1944). ”Kun kuula lentää kotikorsun kursseilla”. Selostus vapaa-ajan urheilutoiminnasta.

¹¹³ KA, 16. Prikaati. Esikunnan urheilu-upseeri, Jalkaväkirykmentti 16. Esikunnan urheilu-upseeri 3 Yleinen kirjeenvaihto (1942–1942) 3.11.1942. Määräys syys- ja talvikauden liikuntakasvatuksesta.

¹¹⁴ KA, Päämaja. Koulutusosasto 18 Salainen kirjeenvaihto (1944–1944) 16.2.1944. Käsky Kannaksen poikkihiihdon järjestämisestä.

ja vakiintunut organisaatorakenne auttoi rakentamaan toimintaa, luoden samalla pohjaa eri lajien tunnettuudelle eri puolilla rintamaa. Urheilutoiminta ja käydyt lajit olivat siis hyvinkin monipuolisia ja joskus mukana saattoi olla hyvinkin ”sotaisia” kilpailuita, jotka vertautuivat suoraan taistelukentän tapahtumiin tai hyvään fyysiseen kuntoon eli ammuntaan sekä käsikranaatinheittoon. Perinteiset urheilulajit olivat kuitenkin useammin ohjelmassa ja niitä harrastettiin vastapainona taistelukokemuksille ja -väsymykselle.

4.2 Urheilun luonne ja tarkoitus

Urheilu nähtiin rintamalla mahdollisuutena ottaa osaa kilpailuihin ja mitata näissä omaa tai joukkueen kuntoa muiden yksiköiden vastaavien kanssa. Yksi tapa tällaiseen mittelyyn oli järjestetyt ”nelimaaottelut”, joissa rintama-alueet ottivat mittaa toisistaan ”maaotteluiden” hengessä. Tällaiset kilpailut järjestettiin syyskuussa 1942, jolloin toisistaan ottivat mittaa Karhumäki, Aunus, Äänislinna ja Syväri. Kilpailuissa oteltiin yhteensä 13 yleisurheilulajissa. Alueet olivat lähettäneet kisoihin kaksi osallistujaa jokaiseen lajiin, joten yhden lajin kilpailussa oli aina kahdeksan osallistujaa. Kilpailut olivat kaksipäiväiset ja päättyivät Karhumäen voittoon ennen Aunusta, Äänislinnaa sekä Syväriä. Lisäksi jokaisesta joukkueesta palkittiin paras osallistuja sekä kunniapalkinnolla parhaasta tuloksesta korpraali Nicklen (korkeutta 190 cm) ja miellyttävimmästä yllätyksestä korpraali M. Järvinen, voitto 5000 metrin juoksussa ajalla 15.09.¹¹⁵

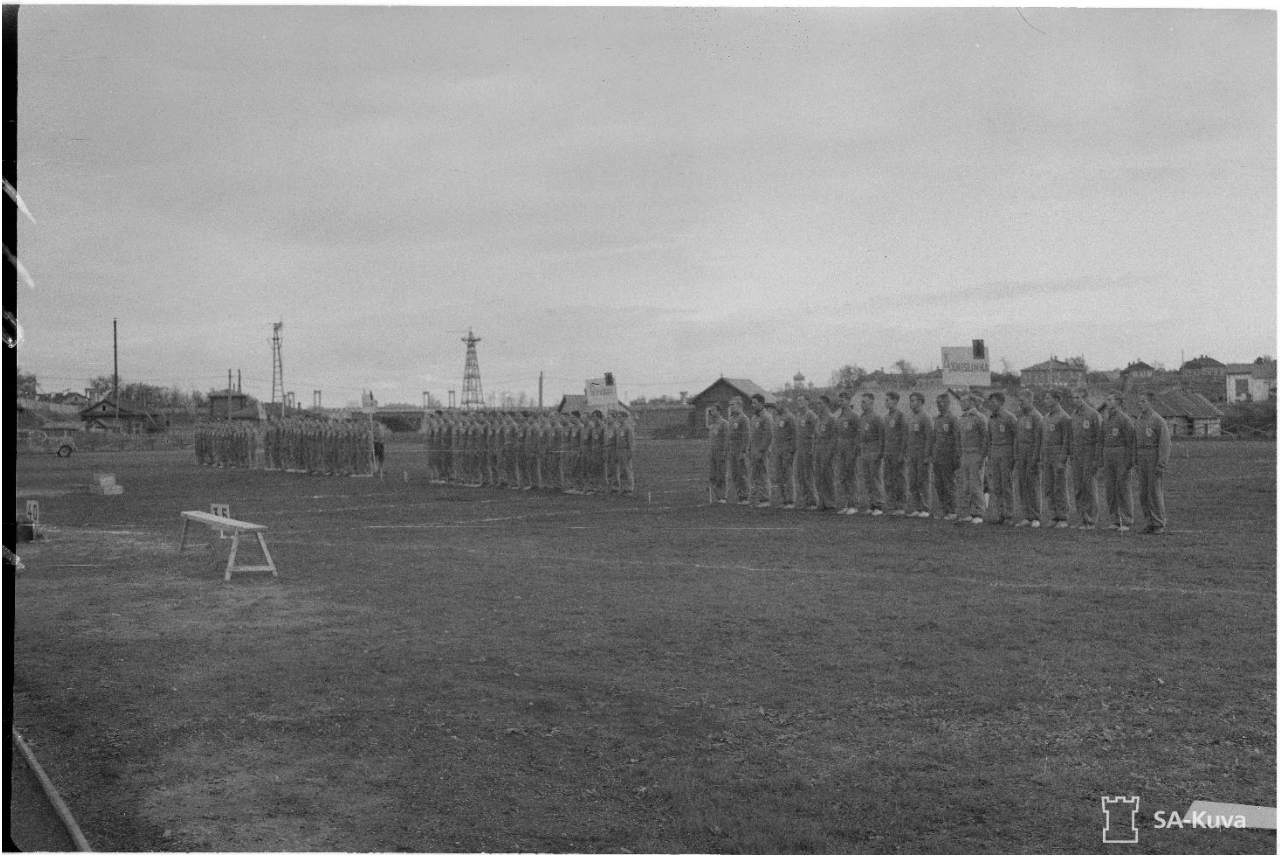
Tällaiset laajat kilpailut yleistyivät sota-ajan kuluessa, mikä houkutti rintamien parhaita urheilumiehiä ottamaan osaa ja kilpailemaan voitosta sekä hyvistä tuloksista. Vaikka taistelukentällä sotilasarvot määrittivät paljon henkilösuhteissa, urheilukilpailuissa sotamiehet ja luutnantit kisasivat yhdessä viestijuoksun voitosta. Kisojen tuloksissa mainitaan myös sotamies Niemisen hieno suoritus pituushypyssä, kun mies hyppäsi omaksi ennätyksekseen 672 senttiä, sijoittuen kilpailussa toiseksi. Rintaolosuhteissa hypätty oma ennätys on jo itsessään arvostettava saavutus, mutta Niemisen mainitaan haavoittuneen pahasti edellisenä syksynä (1941), mutta saavuttaneen sen jälkeen erinomaisen kunnon.¹¹⁶ Monelle urheilutoiminta oli tärkeää sota-aikana eikä edes haavoittuminen aina estänyt tämän harrastuksen harrastamista.

Urheilutoiminta oli jaettu usein maantieteellisiin piireihin ja esimerkiksi divisioonatasolla kilpailtiin ahkerasti. Kannaksen ryhmän esikunnan kesäkuussa 1942 antaman urheilutoimintasuunnitelman avulla voidaan tarkastella yhden alueen toimintaa kesäkauden 1942 aikana. Toiminta oli aloitettava

¹¹⁵ SU 23.9.1942.

¹¹⁶ Sama.

perusyksiköiden kilpailuilla, joiden jälkeen oli tarkoitus edetä ylöspäin pataljoonien ja rykmenttien sisäisiin ja välisiin kilpailuihin.

Kuva: Nelimaaottelusta Karhumäki-Aunus-Syväri-Äänislinna: Osanottajat avajaistilaisuudessa. Äänislinna 1942.09.12. SA-kuva 108648. Kuvaaja: Sot.vrk. J.M. Wuorela

Toiminta oli jaettu ”huippukykyjen kilpailuihin”, joita edustivat koko Kannaksen ryhmän alaiset kilpailut. Ryhmän mestaruuksista kisattiin yleisurheilussa, uinnissa, marssissa, koripallossa ja tiedustelupartioinnissa. Näissä lajeissa järjestettiin kesällä 1942 omat mestaruuskilpailut, joissa saatiin selville Kannaksen mestarit. Toisena osana kesän kilpailukaudessa olivat kesäurheilupäivät, joiden tarkoituksena oli levittää toimintaa laajemmalle pohjalle ja saada suurempi joukko osallistumaan urheiluun.¹¹⁷ Jako kulki siis kilpaurheilun ja jokamiehen urheilun välissä.

Urheilutoimintaa, sen laajuutta ja tarkoitusta kuvaa hyvin merivoimien urheilutoimintaa kesäksi 1942 määrittävä ohje. Urheilun tärkeyttä sekä merkitystä perustellaan varsin voimakkaasti:

Urheilu on niin ruumiillisesti kuin henkisestikin tehokkain viihdytysmuoto, koska se innoittaa miehet aktiiviseen toimintaan. Taistelussa sotaväsymystä vastaan se on kansamme luonteeseen läheisesti sopeutuvana

¹¹⁷ KA, Päämaja koulutusosasto 16, yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942–1942) 20.6.1942. Aloite Kannaksen ryhmän urheilutoiminnasta kesällä 1942.

*mitä arvokkain ase. Kesäkautena useat muut viihdytyskeinot ovat teennäisiä, joten ne voidaan korvata urheilulla.*¹¹⁸

Urheilulla oli siis sotaväsymystä ehkäisevä, fyysistä sekä henkistä kuntoa parantava ja aktiivisuutta lisäävä vaikutus tämän ohjeen perusteella. Urheilu ei kuitenkaan ollut ainoa viihdytyskeino, edes kesäisin, joten suurista suunnitelmista ja ohjeistuksista huolimatta urheilu ei tavoittanut kaikkia miehiä, koska muutkin viihdytyskeinot saivat osansa vapaa-ajanvietossa. Merivoimissa joukkuekilpailuita käytiin jalkapallossa, viesteissä ja pesäpallossa. Mieskohtaisiin mestaruuskisoihin saivat rykmentit lähettää kolme osanottajaa karsintojen perusteella, jolloin näiden kilpailuiden taso saattoi nousta hyvinkin korkeaksi, koska suuresta joukosta oli valikoitunut kaikista parhaat urheilijat kisaamaan merivoimien mestaruudesta. Yleisurheilu, uinti, jalkapallo, pesäpallo, ammunta, nyrkkeily ja soutu muodostivat merivoimien kesäurheilukauden lajikirjon.¹¹⁹ Lajit ovat linjassa yleisesti harrastettuihin kesälajeihin myös muilla alueilla. Pallopeleistä pesä- ja jalkapallo olivat suosituimpia, minkä lisäksi muista lajeista harrastettiin paljon yleisurheilua ja, luonnonvesien ollessa lähellä, uintia. Ainoastaan soutu oli harvinaisempi laji ja sitä harrastettaessa painotettiin ”vaihtovenekilpailuita” veneiden puutteen takia.¹²⁰

Urheilulajien siirtymäkausi oli syksyisin ja keväisin, jolloin alettiin suunnitella seuraavan kauden urheilutoimintaa kilpailuineen. Esimerkiksi syyskuussa 1942 annettiin päämajan koulutusosaston määräys syys- ja talvikauden liikuntakasvatuksesta sekä kilpailutoiminnasta. Kesän 1942 aikana urheilutoiminta oli saanut laajat mittasuhteet, sillä lajeja oli harrastettu suurissa määrin eri puolilla rintamaa. Toisen sotatalven saapuessa, asemasotavaiheen jatkuessa, oli olemassa edellistä talvea paremmat mahdollisuudet ammattimaisempaan sekä laajempaan kilpailu- ja urheilutoimintaan, vaikka tarvikepula vaivasi edelleen monia joukkoja eri puolilla rintamaa.

Seuraava lainaus kuvaa tilannetta rintamaurheilun suhteen syksyllä 1942:

*Taistelutilanteen salliessa jatketaan joukoissa edelleenkin hyvällä menestyksellä suoritettua liikuntakasvatustyötä. Syyskausi tulee kuitenkin muodostumaan vaikeammaksi, sillä raaka-aineiden saannin vaikeutuessa ei joukoille tilattuja lii.kasvatusvälineitä ole saatu niin runsaasti kuin olisi ollut toivottavaa ja samaten niiden toimitusaika on viivästynyt. Välineiden saavuttua joukoille on pyrittävä harjoitustilaisuuksien järjestämään keskitetysti pätevän ohjauksen alaisena.*¹²¹

¹¹⁸ KA, Päämaja koulutusosasto 16, yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942–1942) 10.6.1942. Merivoimien valistustoimiohje 18/42.

¹¹⁹ Sama.

¹²⁰ Sama.

¹²¹ KA, Päämaja koulutusosasto 16, yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942–1942) 26.9.1942. Käsky syys- ja talvikauden liikuntatoiminnasta.

Rintamalla oli useita mestariurheilijoita, jotka olivat saavuttaneet myös kansainvälistä menestystä. Yksi heistä oli juoksija Volmari Iso-Hollo, joka oli saavuttanut useita arvokisamitaleita 3 000 metrin estejuoksusta sekä 10 000 metrin juoksusta. Jatkosodassa Iso-Hollo palveli tykistössä ryhmänjohtajana. Tk-mies Pauli Myllymäki haastatteli Iso-Holloa tämän harjoittelusta elokuussa 1941. Oman kertomansa mukaan Iso-Hollo oli saanut harjoitella riittävästi, sillä hänen esimiehensä oli suopea urheilulle ja olikin myös itse osallistunut Iso-Hollon juoksulenkeille.¹²² Kuuluisat urheilijat tunnettiin rintamalla, ja heille haluttiin tarjota mahdollisuus jatkaa harjoitteluaan olosuhteiden salliessa. Tämä oli kuitenkin riippuvaista usein esimiesten suhtautumisesta urheiluun sekä sotatoimien ankaruudesta. Iso-Hollon esimiehen tapaiset johtajat innostivat miehiään liikkumaan, jolloin heidän yksiköissään urheilusta saattoi muodostua suosittu vapaa-ajanviettotapa. Kuitenkin maailmanmestarit ja olympiavoittajat olivat sodan aikana osa armeijaa eikä heillä ollut urheilusaavutustensa takia mitään erivapauksia armeijan riveissä.¹²³

Sotaan ja sodankäyntiin liittyy kiinteästi uhriajattelu, jolloin uhrataan kaikista kallein oman maan puolustamiseksi. Myös urheilijat osallistuivat tähän uhriin, sillä Antti O. Arposen mukaan toisessa maailmansodassa kaatui yli 400 merkittävää suomalaista urheilijaa. Merkittäviksi laskettiin esimerkiksi arvokisamitalistit, suomenmestarit sekä pitkän urheilijanuran tehneet. Hiihdon mm-mitalisti ja Mannerheim-ristin ritari numero 10, Olli Remes, kaatui vuoden 1942 viimeisenä päivänä. Olympialaisten painin olympiavoittaja Lauri Koskela kaatui kesällä 1944, kun taas mäkihypyn maailmanmestari Paavo Veirto kaatui Ukrainassa hänen liittyttyään vapaaehtoisena Saksaan lähteisiin SS-miehiin.¹²⁴

¹²² KA, Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 6 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941–1942). ”Alikersantti Iso-Hollo palvelee asemakeskuksen ryhmänjohtajana tykistössä”. Selostus Iso-Hollon harjoittelusta asemasotavaiheen aikana.

¹²³ Uino 1999, 308–309.

¹²⁴ Arponen 2014, 21–30.

5 Kisat ja tulokset

5.1 Karhumäki – urheilutoiminnan keskus

Rintamalla järjestettiin lukuisia kilpailuita, mutta ehkä tunnetuin urheilukilpailu, asemasotavaiheessa, oli Karhumäessä järjestetyt kesä- ja talvikilpailut. Ensimmäiset talvikisat Karhumäessä järjestettiin maaliskuun lopulla 1942, jolloin rintamalinjat olivat jo vakiintuneet ja urheilutoiminta lähtenyt käyntiin. Työväen Urheilulehti ilmoitti kisoihin osallistuneen yli 300 hiihtäjää, 53 painijaa ja 42 nyrkkeilijää. Talvilajeista hiihto oli selvästi suosituin, mutta myös sisätiloissa harrastetut kamppailulajit saivat harrastajansa, olihan esimerkiksi paini hyvinkin suosittu laji urheiluseuroissa 1940-luvun Suomessa.¹²⁵ Karhumäki oli valloitettu loppuvuodesta 1941 ja kohtalaisen suurena kaupunkina se herätti suomalaisissa suurta mielenkiintoa. TUL kirjoitti samaisessa numerossaan:

*Jo silloin, kun taisteluja Karhumäestä käytiin, urheilumiehet ihastuneina tutustuivat Karhumäkeä ympäröivään maastoon. Valtauksen jälkeen oli tutustumiseen parempi tilaisuus ja yksimielisenä käsityksenä oli, että parempaa talviurheilupaikkaa kuin Karhumäki on maastamme – Suur-Suomi mukaan luettuna – vaikea löytää. Maasto on kuin muovattu talviurheilupaikaksi lukemattomina harjuineen, rotkoineen ja syvänteineen.*¹²⁶

Karhumäki oli siis loistava alue talvikilpailuille maastonsa puolesta, joten talvinen kilpailutoiminta alkoi siellä nopeasti. Aina urheilutoiminnan ei täytynyt tapahtua heikoissa olosuhteissa, vaan valloitetut kaupungit, kuten Karhumäki, Äänislinna sekä Viipuri tarjosivat hyviä puitteita urheiluun ja miehet talkootöillä kunnostivatkin kaupunkien urheilupaikkoja.

Suuret kilpailut saivat paljon huomiota, minkä lisäksi yleisöä kertyi paljon suorituspaikoille kannustamaan tuttuja miehiä tai oman yksikön urheilusankareita. Näin ollen rintamakilpailut eivät enää eronneet suuresti rauhan ajan kisoista, vaan ne muistuttivat suuresti toisiaan, huolimatta rintaman joskus vaikeista olosuhteista. Karhumäen kisoista muodostui asemasotavaiheen aikainen perinne, joka sisälsi talvi- ja kesäkilpailut noin puolen vuoden välein. Yhteensä Karhumäen kisat järjestettiin viisi kertaa, talvikisat pidettiin vuosina 1942, 1943 ja 1944, kun kesäkisoissa kilpailtiin 1942 ja 1943. Neuvostoliiton suurhyökkäys kesäkuussa 1944 lopetti käytännössä jatkosodan urheilutoiminnan, koska taistelut yltyivät ja sodankäynti muodostui jälleen, pitkän asemasotavaiheen jälkeen, liikkuvammaksi eikä vapaa-aikaa myöskään ollut samoissa määrin kuin aikaisemmin rauhallisena aikana.

¹²⁵ TU 31.3.1942.

¹²⁶ Sama.

Kuva: Karhumäen kisoista: Maaliin saavutaan. SA-kuva 77965. Kuvaaja: Erkki Viitasalo.

Jatkosodan urheilutoimintaa liittyi kiinteästi eräänlainen opistotoiminta, jonka tarkoituksena oli opastaa uusissa lajeissa sekä antaa valmennusta urheilua harrastaville. Esimerkiksi tammikuussa 1943 avattiin Karhumäen urheiluopisto, jossa kerrotaan olleen parhaat mahdolliset olosuhteet sekä kesä- ja talvilajien harrastamiseen luonnonkauniissa ympäristössä. Opistosta löytyi miesten käyttöön voimistelusalii, nyrkkeilyhalli, painisali, vierashuoneita, keittiö ja sauna. Myös naisille oli rakennettu oma tila voimistelun harrastamiseen.¹²⁷ Tällainen olosuhteiden parannus oli ollut toivottavaa miesten keskuudessa ja näin urheilutoiminta sai ammattimaisempia muotoja, koska harjoitteluun sekä

¹²⁷ TU 9.2.1943.

kouluttamiseen pystyttiin kiinnittämään enemmän huomiota ja osaamista kuin aikaisemmin. Karhumäestä oli nopeasti muodostunut monien kilpailuiden pääpaikka, sillä sinne kerääntyivät lajien harrastajat eri puolilta rintamaa ottamaan mittaa toisistaan. Tästä oivana esimerkkinä ovat Karhumäessä järjestetyt talvi- sekä kesäkilpailut.

Karhumäen urheiluopistosta kasvoi erityisen suosittu koulutuspaikka jatkosodan aikana. Vuoden 1943 Karhumäen Urheilutalon toimintakertomukset valottavat kurssitoiminnan laajuutta.

	helmi-maaliskuu	huhti-toukokuu	kesä-heinäkuu	elo-syyskuu	loka-marraskuu
kursseja	10	12	8	6	10
osallistujia kursseille	604	468	609	442	520
osallistujia harjoituksiin	1325	1214	2385	1711	2182
osallistujia yhteensä	1929	1682	2994	2153	2702

Lähde: KA, Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) ja Päämaja. Koulutusosasto 17 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943), Selostukset Karhumäen Urheilutalon toiminnasta helmi-marraskuun aikana 1943.¹²⁸

Helmi-marraskuun aikana Karhumäen Urheilutalon toimintaan otti eri tavoin osaa yhteensä 11 460 henkilöä. Vaikka sama henkilö olisi osallistunut useampaan kurssiin tai harjoitukseen, on osallistujien määrä huomattava sota-ajan olosuhteille. Kurssitoimintaan osallistuivat usein urheilu-upseerit, jotka saivat koulutusta, jonka tarkoituksena oli valmistaa heitä sotilaiden urheilukasvatukseen.¹²⁹ Kurssit käsittelivät eri urheilulajeja sekä niiden opettamista, kasvatusta ja muuta urheilutoimintaa. Suosittuja olivat esimerkiksi talvisin järjestetyt hiihtokurssit. Kursseilla urheilu-upseerit saivat tietotaitoa eri urheilulajeista, mitä he sitten levittivät eteenpäin palatessaan omiin yksiköihinsä. Pudotus osallistujamäärissä huhti-toukokuun aikana selittyy siirtymäkaudella talviurheilusta kesäkauteen.

Urheiluopistossa järjestettiin myös laajaa iltapäiväharjoitustoimintaa, johon miehet saivat osallistua tilanteen salliessa. Esimerkiksi helmi-maaliskuun 1943 aikana järjestettiin harjoituksia seuraavilla nimikkeillä: ”upseerien voimistelu”, ”aliups. ja miehistövoimistelu”, ”taitovoimistelu”, ”miekkailu”, ”paini”, ”nyrkkeily” ja ”lottien voimistelu”.¹³⁰ Monipuolinen harjoittelutoiminta houkutteli paikalle

¹²⁸ KA, Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) Koulutusosasto 17 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943). Selostukset Karhumäen Urheilutalon toiminnasta helmi-marraskuun aikana 1943.

¹²⁹ Esim. KA, Päämaja. Koulutusosasto 17 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 5.4.1943. Käsky liikuntakasvatusupseerien neuvottelupäivistä.

¹³⁰ KA, Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943). Raportti Maa.R:n toiminnasta Karhumäen Urheilutalossa ajalla 1.2.–31.3.1943.

urheilusta kiinnostuneita henkilöitä, jotka mahdollisuuksien salliessa harjoittivat fyysistä kuntoaan tai opettelivat entuudestaan uusia urheilulajeja. Kursseilla kouluttautuneet urheilu-upseerit saivat näissä iltapäiväharjoituksissa toimia valmentajina erityisesti, jos he olivat perehtyneet johonkin tiettyyn lajiin.¹³¹ Kurssi- ja harjoitustoiminta olivat kiinteä osa jatkosodan urheilutoimintaa, vaikka niiden sijainti olikin usein kaupungeissa, kuten Äänislinnassa, Karhumäessä tai Viipurissa. Etulinjan miehillä ei välttämättä ollut mahdollisuutta osallistua tähän toimintaan, mutta lupa-anomuksilla ja lomilla miehet saattoivat osallistua harjoituksiin. Kaupungeissa olleiden joukkojen oli helpompaa osallistua ja usein miehiä määrättiin harjoituksiin tai kursseille.¹³²

Ensimmäiset Karhumäen kilpailut pidettiin maaliskuussa 1942. Kisoissa mainittiin olleen satoja osanottajia hiihto-, nyrkkeily- ja painikilpailuissa.¹³³ Katsomossa nähtiin ministeri, korkea-arvoisia sotilashenkilöitä sekä jopa ulkomaalaisia lehtimiehiä. Katsojina mainitaan olleen tuhansia sotilaita. Ohjelma oli kaksipäiväinen, kun ensimmäisenä päivänä olivat lajeina niin 10 kilometrin hiihto kuin nyrkkeilykin, ja toisena päivänä hiihdettiin 30 kilometriä ja oteltiin painissa. Tarjonta oli ensimmäisenä sotatalvena laajaa ja sen avulla saatiin houkuteltua eri lajien osaajia kilpailemaan ja näyttämään tasonsa. Suorituspaikat olivat olosuhteiltaan hyviä, koska talvinen ja kumpuileva maasto sopi hyvin hiihtoon. Maastoa verrattiin jopa Garmisch-Partenkirchenin tai Zakopanen vastaaviin, ja nyrkkeily- sekä painikisat järjestettiin Karhumäen teatteritalossa.¹³⁴ Tällaisiin kilpailuihin osallistuminen katsojana tai urheilijana oli hyvää vaihtelua korsuelämään, sillä tiukoissa otteluissa saattoi unohtaa sodan hetkeksi.

Vuoden 1942 kesäkilpailut järjestettiin Karhumäessä heinäkuun lopulla. Kilpailuita kuvattiin hyvätunnelmaisiksi, yleisöä oli paljon paikalla, järjestelyt olivat loistavat sekä tulokset hyviä. Esimerkiksi yleisurheilun osalta kilpailtiin Karhumäessä peräti neljätoista eri lajia. Lajimäärä on valtava sotaolosuhteisiin ja muistuttaa sisällöltään jo suuria rauhan ajan kilpailuita. Kaupungissa olosuhteet olivat paremmat, ja näin lajeja pystyttiin ottamaan paljon enemmän mukaan, sillä myös varustetilanne oli parempi kuin varsinaisissa rintamaoloissa. Yleisurheilun lisäksi Karhumäen kesäkisojen ohjelmaan kuuluivat paini, jossa oteltiin viidessä eri painoluokassa sekä nyrkkeily, jossa puolestaan oli luokkia kuusi. Ohjelmaan kuului myös jalkapallo-ottelu Karhumäen sekä Äänislinnan välillä, mikä päättyi suuren yleisön harmiksi 0–0 tasatulokseen.¹³⁵ Tällaisten kilpailuiden

¹³¹ Esimerkiksi nyrkkeilyä sai opettaa vain, jos oli tietämys lajin harjoittamisesta. Esim. KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.8.1943. Maa.R:n liikuntakasvatuskäsky syyskuksi 1943.

¹³² KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.9.1943. Käsky syys- ja talvikauden liikuntakasvatus- ja kilpailutoiminnasta.

¹³³ SU 1.4.1942.

¹³⁴ Sama.

¹³⁵ SU 29.7.1942.

järjestäminen vaati jo paljon organisoimista sekä aikaa ja rahaa. Urheilun merkitys nähtiin kuitenkin erityisen tärkeänä, joten kilpailuiden järjestäminen oli tarpeellista. Kilpailu sai hyvän vastaanoton miesten keskuudessa ja suuren lajikirjon myötä urheilijoita osallistui kisoihin sankoin joukoin. Lisäksi yleisurheilussa jokaisen lajin voittaja sai opetusministeri Antti Kukkosen lahjoittaman kunniapalkinnon.¹³⁶

Vuoden 1943 kesäkiat Karhumäessä olivat laajat, minkä takia osallistujia karsittiin lopullisiin kilpailuihin, jotta ne ehdittäisiin käydä loppuun kilpailupäivien aikana. Yleisurheilussa oli 200 osallistujaa, nyrkkeilyssä ja painissa osallistujia oli molemmissa lajeissa 50. Yleisurheilussa oli 13 lajia mukana, painissa oteltiin seitsemässä painoluokassa ja nyrkkeilyssä luokkia oli kahdeksan.¹³⁷ Karhumäessä kisojen tulostaso muodostui paremmaksi kuin yleensä rintamakilpailuissa, sillä kunnostettu yleisurheilukenttä, painialusta sekä nyrkkeilykehä tarjosivat tavallista paremmat suoritulosolosuhteet. Laajalta kerätty hyvätasoinen kilpailija-aines siivitti miehet hyviin tuloksiin, sillä samalla kilpailtiin mestaruuksista ja haluttiin näyttää oma taso.¹³⁸

Karhumäen urheilukilpailut olivat suurin yksittäinen tapahtuma jatkosodan urheilurintamalla.¹³⁹ Kisoista muodostui laaja tapahtuma ja ohjelmaan kuului kisojen arvokkaat avajaiset. Vuoden 1943 kesäkisojen avajaisiin kuuluivat kilpailijoiden marssi kentälle, ilmoittautuminen komentajalle, lippujen nosto, ”Kaunis Karjala” ja kilpailijoiden poistuminen kentältä.¹⁴⁰ Seremoniat olivat luonteeltaan armeijallisia. Kilpailuihin myytiin pääsylippuja 5–20 markan hintaan, lippuja oli myös mahdollista ostaa viikko ennen kisoja aukeavasta ennakkomyyntistä. Kilpailijoille ja toimitsijoille tarjottiin majoitus sekä ruokailu esimerkiksi urheiluopiston tiloissa. Kisat olivat kollektiivinen hyvän mielen tapahtuma, jossa pääosassa olivat näyttävät suoritukset ja yhteistoiminta. Kisat päätettiin toisena kilpailupäivänä yhtymien väliseen marssikilpailuun.¹⁴¹

Karhumäen urheilukilpailuita sota-ajan poikkeusolosuhteissa voi verrata nykyisiin täysin kaupallisiin kilpailuihin. Ohjelma oli jaoteltu kestäämään koko päivän, kisat aloitettiin ja lopetettiin näyttävillä seremonioilla. Lisäksi kisat olivat suosittuja, joten tarjottiin mahdollisuus ostaa lippuja ennakkoon ja voittajat palkittiin parhaista suorituksista. Ero sota-ajan ja nykyajan suurkilpailuilla ei ollut lopulta mahdollittoman suuri.

¹³⁶ SU 29.7.1942.

¹³⁷ Järvinen 1995, 285–286.

¹³⁸ TU 27.7.1943.

¹³⁹ Esim. Vasara 1992, 311–313.

¹⁴⁰ KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 8.7.1943. Käsky Karhumäen kisojen järjestelyistä.

¹⁴¹ Sama.

5.2 Urheilutoiminta rintamalla

Urheilukilpailut järjestettiin aina mahdollisuuksien sekä sotilaiden mielenkiinnon mukaan, unohtamatta lajien mahdollista hyötyä taistelukunnan ylläpidolle. Jotkin rintamanlohkot olivat muita parempia toisten lajien suorittamiseen. Esimerkiksi Syvärin alueella olleet joukot pystyivät osallistumaan uintikilpailuihin helposti.¹⁴² Urheilulehdessä julkaistiin toukokuussa 1942 lyhyt kuvaus yleisurheilukilpailuista, jonka ”Kilpailulajit oli valittu korpirataa silmällä pitäen”. Eli kyseessä lienee ollut sotilaiden itse korpeen raivaama yleisurheilukenttä. Tämän kyseisen kilpailun lajeina olivat pituushyppy, korkeushyppy, kolmiloikka sekä 4x800 metrin viesti murtomaalla.¹⁴³ Kuten lajikirjosta voi huomata, oli lajit valittu siten, ettei niiden harrastamiseen tarvinnut erillisiä varusteita, vaan lajit pystyttiin suorittamaan ilman heittovälineitä. Ainoa mikä tarvittiin kilpailuiden järjestämiseksi, oli tasainen alusta juoksuun, hyppyalusta hyppyihin sekä ylitettävä rima korkeushyppyyn. Nämä kilpailut oli siis helppo järjestää, vaikka iltapäivän kuluksi sotilaille. Lyhyessä uutisessa on mainittu myös voittajien tulokset, sotilasarvo ja nimi.

Pituushypyn voitti alikersantti J. Pumpanen tuloksella 516, korkeushypyn vänrikki O. Haapala tuloksella 150, kolmiloikan vänrikki J. Valtakoski tuloksella 10,87 ja viestijuoksun voittajan aika oli 18.50. Tulokset olivat 1940-luvun yleisurheilutuloksiin nähden luonnollisesti heikompia, mutta kesken sota-aikaa rintamalla järjestetyiksi korpikisoiksi tulokset ovat vakuuttavia ja kertovat omaa kieltään onnistuneista järjestelyistä sekä sotilaiden fyysisestä kunnosta.

Urheilutoiminnasta rintamalla saa hyvän kuvan tarkastelemalla Maaselän ryhmän järjestettyjä virallisia kilpailuita kesä-marraskuun ajalta vuonna 1943.

	kesä-heinäkuu	elo-syyskuu	loka-marraskuu	Yhteensä
Kilpailuita	1170	1394	27	2591
Osallistujia kilpailuissa	21389	48438	1049	70876
Harjoituksia	3089	2688	569	6346
Osallistujia harjoituksissa	32368	32534	9242	74344

Lähde: KA, KA, Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943). V AK:n liikuntakasvatustoimintakertomukset ajalta 1.6.–30.11.1943.¹⁴⁴

¹⁴² SU 26.8.1942.

¹⁴³ SU 6.5.1942.

¹⁴⁴ KA, Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943). V AK:n liikuntakasvatustoimintakertomukset ajalta 1.6.–30.11.1943.

Urheiluopistojen toimintaan verrattuna nämä joukoissa tapahtuneet niin viralliset kilpailut kuin harjoituksetkin olivat paremmin tavallisen miehistön saavutettavissa. Kilpailut ja harjoitukset olivat usein lähempänä rintamaa sekä korsuja, jolloin matkustamiseen ei kulunut aikaa, joten osallistuminen oli vaivattomampaa. Esimerkiksi Erkki Vasara on esittänyt, että jatkosodan aikana pidettiin yli 1200 armeijakuntien tai sotatoimiyhtymien virallista kilpailua.¹⁴⁵ Pienempien ryhmien kilpailuita järjestettiin vielä suurempi määrä kuten yllä esitetystä taulukosta ilmenee. Taulukkoon lasketut kilpailut sisälsivät lajeista yleisurheilun, juoksun, suunnistuksen, estejuoksun, ammunnan, uinnin, jalka-, käsi-, lento-, pesä- ja koripallon, nyrkkeilyn, voimistelun, hiihdon, kävelyn, painin ja marssin.¹⁴⁶ Kun yleisurheiluun sisältyi useita lajeja, oli lajikirjo Maaselän ryhmässä erittäin laaja vuoden 1943 loppupuoliskon aikana.

Näin laaja ja kattava kilpailu- ja harjoitustoiminta kattoi suuren joukon miehistä, jolloin monille urheilusta muodostuikin tärkeä osaa vapaa-ajan viettoa. Monet kilpailuihin ja harjoituksiin osallistuneista miehistä olivat usein siviilissä innokkaita urheilumiehiä, mutta osallistujina oli usein myös vähemmän urheileita miehiä. Eikä urheilutoiminta laajuudestaan huolimatta tavoittanut kaikkia sota-aikana palvelleita.¹⁴⁷ Armeijalla oli kuitenkin tavoitteenaan laajentaa miehistön urheilupohjaa ja tätä tarkoitusta varten luotiin massasuoritukset erityisesti hiihdossa ja murtomaajuoksussa. Tulokset näistä olivat huomattavia, sillä miesten fyysisen kunnon kerrottiin nousseen suoritusaikana. Näissä massahiihdoissa ja -juoksuissa oli tarkoitus, että jokainen mies juoksee ja hiihtää tietyn ajan kuluessa ennalta sovitun kilometrimäärän.¹⁴⁸ Näin toiminta saatiin levitettyä mahdollisimman laajalle pohjalle, minkä lisäksi miehet saivat samaan aikaan harjoitusta esimerkiksi tärkeässä hiihtotaidossa. Monen miehen kerrottiin ylittäneen moninkertaisesti asetetut tavoitekilometrit.¹⁴⁹

Vuoden 1943 urheilutoiminnan laajuutta kuvaa 8. jalkaväkirykmentin kilpailukalenteri talvilajien osalta alkuvuonna 1943. Talvikauden urheilu muodostui pääsääntöisesti painista, nyrkkeilystä ja ennen kaikkea hiihdosta. 8. jalkaväkirykmentissä taistellut osaava hiihto- tai painimies saattoi osallistua talvella 1943 kuukauden sisällä kolmeen laajaan kilpailuun. Painissa 11. divisioonan mestaruuskilpailut oteltiin 13.1.–14.1.1943, V:n armeijakunnan painit 23.1.–24.1.1943 ja talven

¹⁴⁵ Vasara 1992, 310.

¹⁴⁶ KA, Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943). V AK:n liikuntakasvatustoimintakertomukset ajalta 1.6.–30.11.1943.

¹⁴⁷ Vasara 1992, 309–312.

¹⁴⁸ KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.8.1943. Maa.R:n liikuntakasvatuskäsky 1943.

¹⁴⁹ Esim. KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.9.1943. Käsky syys- ja talvikauden liikuntakasvatus- ja kilpailutoiminnasta.

huipennuksena vielä Aunuksen ryhmän painimestaruuskilpailut 6.2.–7.2.1943.¹⁵⁰ Tätä ennen paininharrastaja oli saattanut otella paremmuudesta rykmentti- tai pataljoonatasolla, jotta oli päässyt edustamaan ryhmäänsä suurempiin kilpailuihin. Asemasotavaiheen aikana oli aikaa urheilulle, mutta edellä kuvattu ”turnauskalenteri” muistuttaa enemmän ammattiurheilijan kisakautta kuin asemasotavaiheen rintamasotilaan vapaa-aikaa. 11. divisioonan nyrkkeilysuuruuksiin kuului esimerkiksi alikersantti K. Nylander, joka saavutti armeijakunnan mestaruuskilpailuissa sarjavoiton sekä myöhemmin ryhmän mestaruuskilpailuissa kolmannen sijan.¹⁵¹ Paini- ja nyrkkeilykilpailut pidettiin jokaisella tasolla samaan aikaan. Alikersantti Nylanderin alkuvuosi 1943 sujui tiukasti urheilun parissa.

Myös hiihdossa tahti oli talvella 1943 yhtä kova. Divisioonan, armeijakunnan ja ryhmän väliset mestaruuskilpailut järjestettiin aikavälillä 29.1.–28.2.1943.¹⁵² Divisioonan hiihtomainetta piti yllä esimerkiksi vänrikki, myöhemmin luutnantti, V. Taskinen, joka saavutti divisioonan mestaruuskilpailuissa upseerisarjan mitalisijan niin hiihdossa kuin ampumahiihdossakin, armeijakunnan kisoissa hän oli partiohiihdon voittajajoukkueessa ja vielä ryhmän mestaruuskilpailuissakin partiohiihdon kolmantena.¹⁵³ Taskisen ja Nylanderin esimerkit osoittavat, että paljon urheilevien rooli asemasotavaiheen aikana saattoi muistuttaa enemmän ammattiurheilijaa kuin ammattisotilasta.

Massa- tai ns. prosenttikilpailut olivat jatkosodan aikana niitä tapahtumia, joiden tavoitteena oli lähes kaikkien miesten osallistuminen yleensä joko hiihto- tai juoksukisaan. Nämä massatapahtumat onnistuivat usein houkuttelemaan suuren joukon miehiä. Usein osallistumisen taustalla oli kuitenkin määräys kilpailuun osallistumisesta. Esimerkiksi eräissä JR 23:n yksiköissä alkukesästä 1944 massaurheilutapahtumat saivat lähes täyden osallistumisprosentin. Erään yksikön kirjavahvuus oli toukokuun alussa poistojen jälkeen 209 miestä. Näistä miehistä 100 % suorittivat hyväksytysti järjestetyn urheilukilpailun. Ennen kilpailua suorituksesta oli kuitenkin poistettu seitsemän miestä lääkärintodistuksen nojalla tai määrätyn komennuksen takia. 216 miehestä kaikki kynnelle kykenevät eli 209 miestä suorittivat hyväksytysti massaurheilun.¹⁵⁴ Suorittaneista 20 oli upseereita, 42 aliupseereita ja 147 sotamiehiä. Massaurheilu oli tärkeää toimintaa jatkosodan aikana, koska se

¹⁵⁰ KA, Jalkaväkirykmentti 8. Esikunnan urheilu-upseeri 38 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 31.12.1943. Käsky talvikauden kilpailuohjelmasta.

¹⁵¹ Järvinen 1995, 261.

¹⁵² KA, Jalkaväkirykmentti 8. Esikunnan urheilu-upseeri 38 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 31.12.1943. Käsky talvikauden kilpailuohjelmasta.

¹⁵³ Järvinen 1995, 260.

¹⁵⁴ KA, Jalkaväkirykmentti 23. Esikunnan urheilu-upseeri, Taisteluosasto 23. Esikunnan urheilu-upseeri 25 Kirjeenvaihto (1944–1944) 2.5.1944. Urheilusuoritusten kuukausi-ilmoitus.

tavoitti paremmin suuremman joukon sotilaita kuin vapaamuotoisemmat urheilukurssit tai iltaisin harrastetut leikkimieliset pelit.

Erässä toisessa yksikössä toukokuun 1944 järjestettiin viisi kilpailutilaisuutta massaurheilussa. Yksikön kirjavahvuus oli 185 miestä, joista osallistui toukokuun kilpailuihin peräti 183 osallistujaa. Osanottoprosentti oli 98,91 %, kun kilpailuun osallistuneista kaksi jäi ilman hyväksyttyä suoritusta.¹⁵⁵ Massaurheilun avulla jatkosodan sotilas sai rintamalla olonsa aikana ainakin pienen kosketuksen urheiluun ja liikuntaan, vaikka olisikin vapaa-aikana viettänyt aikaansa enemmän muiden harrastusten parissa. Massaurheilun suosioon vaikutti kuitenkin eri yksiköiden aktiivisuus urheilutoiminnassa eikä kaikkialla kerätty yhtä suuria osanottoprosentteja. Tällaiset massatapahtumat yksiköissä tukivat liikuntakasvatuksen perimmäistä tarkoitusta eli massojen liikkeelle saamista. Tätä tavoitetta seurasivat fyysisen ja henkisen kunnon ylläpitäminen sekä vapaa-ajan viihtyvyys, johon kiinnitettiin mielialojen kautta paljon huomiota.¹⁵⁶

Massaurheilu ei kuitenkaan aina lähtenyt niin hyvin käyntiin kuin divisioonien esikunnissa olisi haluttu. Esimerkiksi 5. divisioonan kesäkilpailukausi 1943 ei ollut everstiluutnantti Y. Seppälän mielestä sujunut toivotulla tavalla. Urheilu ei ollut saanut ansaitsemaansa huomiota, joukoissa oli esiintynyt välinpitämättömyyttä kilpailuja kohtaan ja muitakin laiminlyöntejä oli sattunut. Asiaa painotettiin niin, että vain ainoastaan lääkärintodistus oikeuttaa poissaoloon massamarssista ja suorituksista täytyi ilmoittaa saavutetut tulokset nopeasti ylöspäin.¹⁵⁷ Massasuorituksiin suhtauduttiin vakavasti eikä niistä luistamista katsottu hyvällä, vaan riittävä määrä liikuntaa nähtiin kuuluvan kaikille sotaan osallistujille.

Lähempi tarkastelu JR 8:n urheilutoimintaan talvikaudella osoittaa kuinka massoja pyrittiin saamaan liikkeelle ja mukaan urheilutoimintaan. Väinö Linnankin hyvin tunteman rykmentin vaiheet sisälsivät paljon urheilukilpailuita talven 1943 aikana. Talvikauden (1.1.–29.3.1943) aikana rykmentin pataljoonat suorittivat yhteensä kymmenittäin hiihto- tai ampumahiihtokilpailuita, joihin kuuluivat viesti-, massa- ja yksilöhiihdot. Viikoittain osallistuttiin pataljoonan välisiin hiihtoihin, tammikuun lopulla oli vuorossa rykmentin kilpailut ja näiden jälkeen parhaimmat jatkoivat vielä ylempiin kisoihin.¹⁵⁸ Kilpailuihin osallistuneiden määrä oli suuri, varsinkin massahiihdoissa, sillä esimerkiksi

¹⁵⁵ KA, Jalkaväkirykmentti 23. Esikunnan urheilu-upseeri, Taisteluosasto 23. Esikunnan urheilu-upseeri 25 Kirjeenvaihto (1944–1944) 2.6.1944. Urheilusuuritusten kuukausi-ilmoitus.

¹⁵⁶ Järvinen 1995, 24–25.

¹⁵⁷ KA, Pioneeripataljoona 21. Esikunnan urheilu-upseeri 16 Yleinen kirjeenvaihto (1943–1943) 10.10.1943. Käsky liikuntakasvatustoiminnasta.

¹⁵⁸ KA, Jalkaväkirykmentti 8. Esikunnan urheilu-upseeri 38 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.3.1943. Käsky hiihtokilpailuista ja -kursseista.

ensimmäisen pataljoonan massahiihdoissa oli 795 osallistujaa, toisen pataljoonan kahdessa massahiihdossa yhteensä 1693 osallistujaa ja kolmannen pataljoonan massahiihdossa osallistujia oli 862.¹⁵⁹ Pataljoonatason kilpailuiden osallistujamäärien perusteella voidaan todeta, että suuri osa miehistä saatiin mukaan urheilutoimintaan massatapahtumien kautta.

5.3 Talvikausi ja -lajit

Talvikausi merkitsi urheilutoiminnassa lähes samaa kuin hiihtourheilu. Talvikuukausien aikana hiihtourheilu oli harrastetuinta, samalla kun painia ja nyrkkeilyä vaikeuttivat suorituspaikkojen puute. Kesään verrattuna urheilutoiminta oli talvella hiljaisempaa, sillä suuri osa ohjatusta toiminnasta keskittyi hiihtotaitojen kehittämiseen tai nyrkkeily- ja painikursseihin. Eri yksiköiden väliset ja sisäiset hiihtomestaruuskilpailut värittivät talvikuukausina urheilijoiden arkea.

Hiihto oli lajeista ylivoimaisesti suosituin, koska sen harrastaminen oli helppoa, ja välineitä oli usein riittävästi saatavilla. Tämän lisäksi monilla sotilailla oli riittävä hiihtotaito, koska laji oli sotilaspiireissä hyvin arvostettu sen hyödyllisyyden takia. Hiihdon suosiota voi kuvata esimerkiksi Suomen Urheilulehteen tk-mies Viljo Karlssonin kirjoittaman artikkelin kautta. Hiihtotoiminta oli ollut erittäin vilkasta eri alueilla jo ensimmäisenä sotatalvena, niin Syvärillä kuin Aunuksessakin oli järjestetty suuria osallistujamääriä keränneitä kilpailuita. Hiihtolajeja oli useita erilaisia, kuten murtomaa-, sotilaspartio-, ampuma- ja viestikilpailuita. Esimerkiksi Aunuksen mestaruushiihdoissa 10 kilometrin murtomaahiihtoon oli osallistunut peräti 211 miestä. Kilpailun voitti alikersantti E. Tilli, joka oli edustanut Suomea edellisissä hiihdon arvokisoissa Italian Cortinassa. Myös sotilaspartiohiihdossa oli paljon osallistujia, sillä mukana oli 24 joukkuetta, joista jokaisessa oli kymmenen jäsentä (upseeri, aliupseeri sekä kahdeksan sotamiestä).¹⁶⁰

Hiihto kattoi talvisin useita eri rintama-alueita ja kilpailuita järjestettiin tiuhaan aina joukko-osastotasolla. Tällainen toiminta oli sen kaltaista, mitä urheilu-upseerit toivoivat harrastettavan vapaa-aikoina. Itse sotilaista lähtenyt into urheilutoimintaan oli tärkeää virkistystä ja kunnon kohottamista varten. Hyödyllinen fyysinen vapaa-ajantoiminta oli hiljaisen asemasotavaiheen aikana hyvästä, sillä se valmisti ja ylläpiti taistelukuntoa. Hiihto oli siis laajojen rintamajoukkojen suosiossa aina talvisin.

Rintamaurheilun lajeista erityisesti hiihto oli suosittua myös lottien keskuudessa. Lotat ottivat osaa talvikilpailuihin, joissa oli heitä varten usein järjestetty oma kilpailu viiden kilometrin hiihtomatalla.

¹⁵⁹ KA, Jalkaväkirykmentti 8. Esikunnan urheilu-upseeri 38 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.3.1943.

Käsky hiihtokilpailuista ja -kursseista.

¹⁶⁰ SU 25.3.1942.

Esimerkiksi 2. divisioonan talvimestaruuskilpailuissa 1943 lottien hiihtokilpailussa oli 23 osallistujaa.¹⁶¹ 10. divisioonassa kilpailtiin naisten viiden kilometrin hiihtomatalla helmikuussa 1943. Mestaruuden saavutti Aira Alavirta tuloksella 15,36.¹⁶² Rintamaurheilu ei siis koskenut pelkästään kenttäarmeijan sotilaita, vaan myös lotat pääsivät osallistumaan kilpailuihin rintaman lähetyvillä. Naisurheilun asema Suomessa oli 1900-luvun alussa nosteessa ja naisten rooliin urheiluelämässä alettiin kiinnittämään enemmän huomiota, kun naiset ottivat entistä enemmän osaa seurojen urheilutoimintaan,¹⁶³ joten lottien osallistuminen rintaman urheilutoimintaan ei jäänyt vähäiseksi, vaan mainintoja on erityisesti useista eri hiihtokilpailuista, joihin lotat osallistuivat.

Hiihdon ohella myös ampumahiihto kuului talviurheilulajeihin. Lajissa yhdistyi sotilalle hyödylliset taidot, hiihto sekä ammunta, mutta suorituspaikkojen puutteen takia ampumahiihto ei saavuttanut suurta suosiota. Ampumahiihdossa kilpailtiin kuitenkin esimerkiksi Kannaksen it-joukkojen talvimestaruuskilpailuissa helmikuussa 1943. Osallistujia oli ilmestynyt lähtöpaikalle yli 100. Kilpailun ammuttiin sotilaskiväärillä 10 laukausta rintakuviotauluun, parhaan mahdollisen pistemäärän ollessa 100 pistettä. Myös hiihtoajasta kilpailijat saivat oman pistemääränsä, joten kilpailun voittaja oli hiihtäjä, joka onnistui saavuttamaan suurimman yhteispistemäärän ammunnan ja hiihdon jälkeen. Kannaksen it-joukkojen talvimestaruuskisojen ampumahiihdon voitti ylivoimaisesti luutnantti O. Mikkilä pistemäärällä 152.¹⁶⁴ Koska hiihdolla oli pitkät perinteet armeijassa, laji oli oiva harrastus sotatoimia ajatellen. Vahvat ja kestävät hiihtäjät olivat usein valinta pitkille partiomatkoille, koska hiihdettävää saattoi kertyä satoja kilometrejä lyhyen ajan sisään. Esimerkiksi olympiatason hiihtäjä kapteeni Frans Heikkinen osallistui jatkosodan aikana partioehtoisiin Rukajärven suunnalla. Hiihtäessä eteneminen oli lumisessa maastossa nopeaa ja hiljaista. Heikkinen toimi vuoden 1942 aikana oman divisioonansa urheilu-upseerina ja opasti halukkaita hiihtotekniikoissa ja -taktiikoissa.¹⁶⁵ Olympiaurheilijat siis osallistuivat sotaan ja taistelutehtäviin samoissa määrin kuin muutkin sotilaat eikä heillä ollut saavutustensa takia erioikeutta taisteluista vapautumiseen.

Paini oli 1930–1940-lukujen aikana hyvin suosittu urheilumuoto Suomessa, ja lajissa olikin saavutettu runsaasti kansainvälistä menestystä arvokilpailuissa. Rintamalla painijoita oli runsaasti ja kilpailuja järjestettiin tiuhaan. TU-lehdessä julkaistiin helmikuussa tk-miehen artikkeli painista.

¹⁶¹ Lammi 2002, 263.

¹⁶² Järvinen 1995, 95.

¹⁶³ Hentilä 1982, 407–409.

¹⁶⁴ KA, Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 30 Julkaistut TK-kirjoitukset (1943–1944). ”Kannaksen it-joukkojen talvimestaruuskilpailut”. Selostus talvimestaruuskilpailuista.

¹⁶⁵ Arponen, Kasila, Peltola 2014, 359.

Artikkelin mukaan painissa järjestettiin säännöllisesti useaan otteeseen viikossa harjoituksia. Usein harjoitusten valmentajana oli joku tunnettu painimies, sillä näitä miehiä rintamalla riitti. Artikkelissa mainitaan jopa perustetusta painikorsusta Kannaksen etelä-pohjalaisrykmentissä, missä paini oli muutenkin suosittua ajanvietettä.¹⁶⁶ Painia pystyttiin harrastamaan sisätiloissa niin kesällä kuin talvellakin, joten hiihtoon ja yleisurheiluun verrattuna se muodostui yhdessä nyrkkeilyn kanssa lajiksi, jota oli mahdollisuus harrastaa ympäri vuoden. Tämä oli tärkeää erityisesti lajin urheilijoille, jotka näin saivat arvokasta harjoitusta huolimatta sota-ajan heikentyneistä olosuhteista.

Paini oli ohjelmassa aina Karhumäen kisoissa, minkä lisäksi lajissa järjestettiin kilpailuita ympäri rintamaa tiuhaan tahtiin. Esimerkiksi helmikuussa 1943 järjestettiin Viipurissa kenttäarmeijan painikilpailut. Kisoihin osallistui yhteensä neljätoista joukkuetta; Aunuksen Kannas, Karjalan Kannas, Karhumäen suunta, Uhtuan suunta, Panssarijääkärit, Rukajärven suunta, Äänisen suunta, Laatokan puolustajat, Ilmavoimat, Merivoimat, Pohjois-rintama, Päämaja, Sotapoliisit ja Ratsuväki. Otteluita oteltiin karpäs-, höyhen-, kevyessä-, väli-, keski- ja raskaassa sarjassa. Otteluita oli siis paljon ja niitä kuvailtiin vauhdikkaiksi sekä hyvätasoisiksi.¹⁶⁷ Myös pienempiä kilpailuja järjestettiin ympäri rintamaa jatkosodan aikana, ja paini-innostus säilyikin laajana sotavuosien läpi. Yllä oleva listaus Viipurin kilpailuiden osanottajista todistaa painin olleen hyvin suosittu laji ympäri rintaman ja siihen suhtauduttiin hyvällä kilpailumielellä, sillä aikaa varattiin sekä harjoitteluun että kilpailutoimintaan runsaasti. Painimattojen ja asujen puute rasitti rintaman painijoita, mutta sodan edetessä varustetilanne parani ja kisoja päästiin järjestämään runsaasti eri puolilla.

Vielä 1940-luvun alussa nyrkkeilyllä ei ollut yhtä pitkiä perinteitä Suomessa kuin painilla, mutta uusi lajitulokas otettiin nopeasti osaksi jatkosodan urheilutoimintaa. Painin tavoin sisätilojen avulla nyrkkeilystä kehkeytyi läpi vuoden harrastettava laji, joka levisi nopeasti ympäri rintamaa. Laji kuului aina Karhumäen kisojen ohjelmaan, unohtamatta lukuisia pienempiä ja vähän suurempia nyrkkeilyotteluita. Yleensä paini- ja painiottelut pyrittiin järjestämään samaan aikaan. Vuoden 1943 kenttäarmeijan nyrkkeilymestaruudet jaettiin samaan aikaan painimitaleiden kanssa helmikuussa. Näihin nyrkkeilyotteluihin osallistui yhteensä 76 ”hanskanheiluttajaa”, joten osallistujamäärä kuvaa hyvin lajin kasvanutta suosiota kolmantena sotavuonna.

Otteluita käytiin painoluokissa, 51 kg, 54 kg, 58 kg, 62 kg, 67 kg, 73 kg, 80 kg ja yli 80 kg. Painikisojen tapaan ottelijat olivat eri puolilta rintamaa ja mestaruudet menivät eri sotilasarvoille; korpraali, ylikersantti, alikersantti, ylimatruusi ja sotamies olivat mestareiden sotilastittelit.¹⁶⁸

¹⁶⁶ TU 2.2.1942.

¹⁶⁷ TU 23.2.1943.

¹⁶⁸ Sama.

Karhumäen kesäkisoissa 1942 nyrkkeily sai painin ohella suurta innostusta ja huomiota. Halukkaita oli paljon enemmän kuin oli mahdollista ottaa, joten suoritettun karsinnan perusteella kehään pääsivät miehet, jotka olivat osoittaneet lajissa harrastuneisuutta jo kotirintaman kilpailuissa. Kisoja varten pioneerit olivat rakentaneet Karhumäen huvipuistoon suuren lavan, jonka toisessa päädyssä painittiin ja toisessa nyrkkeiltiin. Osanottajia oli raportin mukaan yli 60, mutta suurimman suosion lajit saivat yleisön keskuudessa. Kaikki katsojat eivät mahtuneet katsomoihin, vaan sotilaita näkyi puihin tai talojen katoille kiivenneinä. Kannustus oli hurjaa eikä kesken kisojen alkanut rankkasade haitannut osallistujia tai hurraavaa yleisöä.¹⁶⁹

Tällaisten kokemusten jälkeen lajit lisäsivät suosiotaan, jolloin niitä alettiin harrastamaan yhä laajemmin rintamalla. Karhumäen kisojen ainutlaatuinen tunnelma sekä hyvät olosuhteet jäivät sotilaiden mieleen, jolloin niistä saatiinkin paljon puhetta korsuihin ja monta sotamiestä saikin innostusta urheiluun. Tässä mielessä suuret ja näyttävät urheilukilpailut ajoivat tavoitteensa mielialojen nostattajina sekä vapaa-ajan täyttäjinä. Sekä painin että nyrkkeilyn suosiosta kertovat myös lukuisat sota-aikana järjestetyt kotirintaman ja kenttäarmeijan väliset ottelut näissä lajeissa. Painissa oteltiin kotirintaman ja kenttäarmeijan välillä syyskuussa 1943 Lappeenrannassa, ottelun päättyessä kenttäarmeijan voittoon pistein 22–13. Nyrkkeilyssä kenttäarmeijan miehet osallistuivat esimerkiksi nyrkkeilyotteluun, joka iskettiin Helsingin ja maaseudun välisenä maaliskuussa. Maaseutu voitti ensimmäisen 5–3, kun taas jälkimmäinen ottelu päättyi tasatulokseen 4–4.¹⁷⁰ Tällaisten otteluiden suosio kertoo rintamaurheilun leviämisestä kotirintamalle ja toimintaan osallistuneiden miesten kasvavasta määrästä. Vaikka rintamalla oteltiin laajasti eri lajeissa, oli miehille tärkeää päästä kisaamaan myös kotirintamalla ja osallistumaan oman rauhan aikaisen seuransa toimintaan.

Talvisin palloilutoiminta keskittyi jääpallon pariin, lajin ollessa suositumpi kuin jääkiekon. Luonnonjäällä pelatut ottelut olivat suosittuja, mutta myös jääpallokenttä saatiin rakennettua muun muassa Karhumäkeen. Kenttä houkutteli heti valmistuessaan harjoittelijoita ja lopulta 17.1.1943 saatiin käyntiin yksiköiden välinen kilpasarja, johon otti osaa peräti neljätoista joukkuetta ympäri rintamaa. Otteluista muodostui tasaisia, sillä lajin ammattilaiset olivat jakautuneet eri ryhmittymien joukkueisiin.¹⁷¹ Tällainen jako oli hyvin yleinen kaikkien pallopelien kesken. Pienempiä otteluita käytiin omien joukkojen kesken iltaisin tai vapaa-ajalla. Olosuhteet olivat usein heikot, koska tarvittavat kentät oli usein raivattu epätasaiselle maalle lähelle rintamaa. Nämä kisat toimivat yleensä

¹⁶⁹ TU 4.8.1942.

¹⁷⁰ Lammi 2002, 264–265.

¹⁷¹ SU 3.2.1943.

eräänlaisena karsintana, jonka kautta parhaat pääsivät osallistumaan suurempiin otteluihin Karhumäkeen tai Viipuriin.

5.4 Kesäkausi ja -lajit

Kesäkuukausina urheilutoiminta oli vilkkainta rintamalla, sillä miesten vapaa-ajan harrastukset täyttyivät pallopeleistä, juoksusta, yleisurheilusta ja uinnista. Paremmat sääolosuhteet sekä laajempi lajikirjo nostivat kesän urheilutoiminnan laajemmaksi kuin talvikauden vastaavan. Urheilu ja liikkuminen oli yksinkertaisesti helpompaa kesällä. Kesän urheilukauteen alettiin usein valmistautua lumien sulettua ja ilman lämmentyä. Esimerkiksi 6. divisioonan käsky vuoden 1943 kesäliikuntakaudesta annettiin toukokuun alussa. Massaurheilu, pieneten yksiköiden väliset kilpailut ja hyvä valmennus olivat kesäkauden avaintemoja.¹⁷² Kesän kattavat kurssit, kilpailut, harjoitukset ja ottelut takasivat, että kaikille halukkaille oli tarjolla urheilua jossakin mielekkäässä muodossa.

Alkukesä 1944 oli viimeisiä hetkiä, kun urheilutoiminta oli vielä aikaisemmassa laajuudessaan esillä rintamalla. Kesälle 1944 oli annettu jo kilpailukalentereita, ja liikuntakasvatusohjeita oli määrätty koskien kesälajien sääntöjä ja toteutusta. Esimerkiksi JR 44:n esikunta oli suunnitellut toukokuusta elokuuhun kattavan kesäkauden 1944 suurimmat kilpailutapahtumat, rykmenttien yleisurheilukilpailut 23.7. mennessä, pallolajien pataljoonien kesäsarjat pelattuina 30.6. mennessä ja suuri kolmiottelu elokuussa.¹⁷³ Nämä kilpailut jäivät pitämättä 9.6. alkaneen Neuvostoliiton suurhyökkäyksen takia. Asemasotavaihe oli kestänyt kaksi ja puoli vuotta, rauhallisesta korsuelämästä oli tullut vallitseva olotila. Sodan ei odotettu loppuvan, joten myös urheilun saralla tehtiin pitkäkantoisia suunnitelmia tulevista mestaruuskilpailuista.

Suosituimmat pallopelit olivat jalka- ja pesäpallo. Toisaalta lentopalloa kuvattiin hyvin sopivaksi urheilulajiksi, jonka harrastaminen vaati vain pienin raivatun tilan ja kuuden hengen joukkueiden myötä kisat saatiin käyntiin myös pienemmällä porukalla.¹⁷⁴ 1940-luvulla jalkapallo oli suosittu laji Suomessa ja mestaruussarjat keräsivät joukkueita ympäri maata. Armeijaolosuhteissa harrastaminen oli vaikeampaa vaaditun tilan sekä varusteiden puutteen takia. Jalkapallojoukkueet ottivat usein mittaa toisistaan kaupunkien välisissä otteluissa, kuten esimerkiksi syyskuussa 1943, jolloin Karhumäessä pelattiin ottelu Karhumäki-Äänislinna, joka päättyi lopulta 3–3 tasatulokseen. Ottelu oli joukkueiden neljäs keskinäinen, molemmille oli aikaisemmista otteluista saldona yksi voitto ja

¹⁷² KA, 6. Divisioona. Esikunnan urheilu-upseeri 18 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 8.5.1943. Käsky kesän 1943 urheilutoiminnasta 6. divisioonassa.

¹⁷³ KA, Jalkaväkirykmentti 44. II pataljoonan esikunnan urheilutoimisto 34 Yleinen kirjeenvaihto (1944–1944) 2.5.1944. Kilpailukalenteri tulevaa kesäkautta varten.

¹⁷⁴ SU 16.9.1943.

yksi otteluista oli päättynyt tasapeliin. Joukkueet olivat usein koottu kaupunkien alueilta olleista sotilaista, jolloin suuresta määrästä miehiä pystyttiin muodostamaan tasokkaita joukkueita, jotka kilpailivat muiden kaupunkien joukkueita vastaan. Esimerkiksi Karhumäen ja Äänislinnan joukkueet koostuivat pääosin kotimaisten pääsarjaseurojen pelaajista, joten otteluista muodostui usein laadukkaita.¹⁷⁵ Jalkapallo kuului myös Karhumäen kesäkisojen ohjelmaan vuosina 1942 ja 1943, jolloin ottelut keräsivät suuren määrän katsojia ja niistä muodostui tasokkaita tapahtumia.¹⁷⁶

Pallolajeista jalkapallolla oli pisimmät urheiluperinteet sota-ajan urheilutoiminnassa. Jo ensimmäisen maailmansodan aikana jalkapallo oli ollut erittäin tärkeä viihdytysmuoto englantilaissotilaille rintamilla. Vuoden 1914 jouluna saksalaiset ja brittiläiset sotilaat olivat pelanneet ystävyysottelun, ja brittiläiset joukot olivat myös potkineet palloa ”ei kenenkään maalla” ensimmäisen maailmansodan aikana.¹⁷⁷ Suomessa jalkapallo ei saavuttanut sotilasurheilussa näin ikonista asemaa, mutta pallopeleistä se oli suosituimpia, minkä lisäksi jatkosodan alussa alkanut veikkaustoiminta¹⁷⁸ oli osaltaan vaikuttamassa suomalaisten innostukseen jalkapallosta. Joissain ryhmittymissä jalkapallon pelaamista ei kuitenkaan suositeltu, johtuen huonosta varustetilanteesta koskien erityisesti kenkiä. Maaselän ryhmän liikuntakasvatuskäskyssä syksyllä 1943 suositeltiin palloilulajeista harrastettavaksi käsi-, lento- ja koripalloa, tässä järjestyksessä. Jalkapalloa suositeltiin vain, jos lajin harrastamiseen ei käytettäisi valtion jalkineita.¹⁷⁹ Näin varustepula oli keskeisessä roolissa määrittämässä joukkojen urheilutoiminnan harrastamista vielä loppukesän 1943 aikana.

Muista pallolajeista harrastettiin lento- sekä koripalloa hieman pienemmässä mittakaavassa rintamilla. Suomen Urheilulehdessä tiedettiin heinäkuussa 1942 todeta:

*Tällaisia karsintoja ja otteluita suoritetaan lukemattomia kautta rintamamme. Kun on saavutettu jonkun pienemmän yksikön mestaruus, jatkuu tie aina vaan ylöspäin, kohti uusia ja uusia mestaruuksia, aina armeijan mestaruuteen asti. Näin koetetaan täälläkin kaikin mahdollisin keinoin saada tilaisuus kilpailuun – siihen haluaville ja pystyville. Rintamien urheiluelämä sykkii nyt kiivaimmillaan, niin kilpaurheilun kuin jokamiehen urheilunkin muodossa.*¹⁸⁰

¹⁷⁵ SU 8.9.1943.

¹⁷⁶ TU 4.8.1942; TU 27.7.1943.

¹⁷⁷ Riedi, Manson 2006, 486.

¹⁷⁸ Ylikangas 1990, 30–38.

¹⁷⁹ KA, Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 30.8.1943. Maa.R:n liikuntakasvatuskäsky syysksi 1943.

¹⁸⁰ SU 29.7.1942.

Kuva: Jalkapallo-ottelut. Uhtua 1942.08.23. SA-kuva 172532 Kuvaaja: Airaksinen

Tämä lainaus kuvastaa hyvin lentopallon ja koripallon luonnetta urheilutoiminnassa. Lajeja alettiin harrastaa pienissä joukoissa, joista aina parhaat etenivät eteenpäin kilpailullisiin otteluihin muiden alueiden joukkueita vastaan. Näin kävi esimerkiksi heinäkuussa 1942, kun lentopallossa toisiaan vastaanittelivät osastot 1461 ja 1548. Ottelussa pelattiin kaksi erää, jotka molemmat päättyivät 1548:n voittoon luvuin 15–9 ja 15–4. Koripallossa kohtasivat osastot 1469 ja 1544, joiden ottelua kuvattiin vauhdikkaaksi ja kovaksi. Ottelu päättyi ensin mainitun voittoon numeroin 11–3. Voiton syyksi mainittiin joukkueen mahdollisuus harjoitteluun.¹⁸¹ Tällaiset ottelut siis muodostivat lento- sekä koripallon harrastamisen rintamalla. Olosuhteet eivät aina olleet parhaat mahdolliset, mutta otteluita saatiin pelattua jokseenkin tasaisella alustalla, jos tarvittavat välineet olivat saatavilla. Myös pallopeleissä joukko-osastojen miesten omat kiinnostustenkohteet vaikuttivat suuresti lajivalintoihin. Esimerkiksi 8. divisioonassa pelattiin ahkerasti koripalloa, sillä luutnantti N. Fabricius oli ajamassa usein tietoutta lajista ja sen soveltuvuudesta rintamajoukoille.¹⁸² Yksi innostunut lajimies saattoi

¹⁸¹ SU 29.7.1942.

¹⁸² Lammi 2002, 265.

saada useita miehiä kokeilemaan uutta lajia, jolloin se levisi nopeasti innostuneiden mukana laajemmallekin.

Kesälajeista yleisurheilu oli suosituin laji sen monipuolisuuden ja harrastusmäärien takia. Olihan Suomi 1900-luvun alkupuolella saavuttanut lukuisia arvokisamitaleita, varsinkin pidemmiltä juoksumatkoilta sekä keihäänheitosta. Rauhan aikana yleisurheilutoiminta oli varsin laajaa SVUL:n ja TUL:n piireissä ja seuroja löytyi myös pienemmiltä paikkakunnilta, kun suuremmissa kaupungeissa niitä saattoi olla useita. Yleisurheilu oli siis kotirintamalla hyvin laajasti harrastettu laji, jonka siirtäminen sotarintamalle onnistui joidenkin sääntömuutosten avulla.

Esimerkiksi elokuussa 1942 kerrottiin Äänislinnan yleisurheilukauden olleen erittäin vilkasta, kilpailuja oli suoritettu runsaasti, ja juhannuksena oli jopa järjestetty erilliset juhannuskisat keskikesän juhlimista varten. Äänislinnassa oli kilpailuja varten kunnostettu urheilukentän juoksurata ja hyppy- ja heittopaikat oli korjattu paremmiksi näitä lajeja varten. Karhumäen kesäkisojen lisäksi yleisurheiltiin monesti pienemmissäkin kilpailuissa, kuten esimerkiksi Äänislinnassa 19.7.1942. Tällöin lajeina olivat juoksuista 100, 400 ja 1500 metriä. Kenttälajeista urheiltiin pituudessa sekä kuulassa. Mukana oli erityisenä lajina 1000 metrin maaotteluviesti upseereille, jonka voitti lopulta reilun sekunnin erolla luutnantti Punttilan joukkue ennen luutnantti Suonivaaran ryhmää.¹⁸³ Sota-aikana yleisurheiluun kuuluikin kiinteästi eri osastojen väliset viestikilpailut, joissa pyrittiin ratkaisemaan voittaja ja saamaan selville alueen paras joukkue. Muuten lajit vaihtelivat välineiden saatavuuden ja kenttäolosuhteiden mukaan varsin paljon. Jatkosodan aikana urheiltiin juoksumatkoissa aina 100 metristä 5 000 metriin sekä kenttälajeista oli mukana hypyistä pituus, kolmiloikka, korkeus ja seiväs. Heittolajeista harrastettiin kuulaa, kiekkoa, moukaria ja keihästä. Tarjonta oli siis monipuolista ja usein jokaiselle löytyikin oma harrastettava laji näihin kisoihin.

Kesäkaudella juoksu oli oiva korvaava laji hiihdoille ja sitä harrastettiin ahkerasti kesäkuukausien aikana. Lajina juoksu oli helposti harrastettavissa, koska erillisiä välineitä ei tarvittu eikä suorituspaikkoja jouduttu varta vasten rakentamaan, vaan juoksemista pystyi suorittamaan metsäpoluilla tai maanteiden varsilla. Juoksu oli siviilistä tuttu laji monelle, mikä näkyi myös lajin suosiossa rintamaoloissa. Eri komppanioissa kilpailtiin usein kesäkausien aikana siitä, mikä joukko sai eniten juostuja kilometrejä tililleen. Tuloksista voi päätellä juoksun olleen hyvin laajasti harrastettu urheilulaji, sillä esimerkiksi kesäkaudella parhaille ja aktiivisille juoksijoille mainitaan

¹⁸³ TU 11.8.1942.

kilometrejä tulleen yli 300 ja luutnantti V. Teittisen mainitaan juosseen 875 kilometriä kesän aikana.¹⁸⁴

Murtomaajuoksukilpailut olivat yksi suosituimmista liikuntamuodoista asemasotavaiheen aikana. Syvärillä järjestettiin murtomaajuoksukilpailu toukokuussa 1942, jolloin kisaan saatiin osallistumaan peräti 220 osallistujaa. Kuuden kilometrin reitti kulki metsäpoluilla vaihtelevassa metsämaastossa. Lähtö- ja maalipaikka sijaitsi vasta valmistuneella pallokentällä. Kisa käytiin kolmessa eri sarjassa, upseereita oli kisaamassa 31, aliupseereita 58 ja miehistöä 131. Kaikista nopeinten matkan juoksi alikersantti A. Tonteri, jonka voittoaika oli 22.51.¹⁸⁵ Juoksukilpailut olivat matalan kynnyksen toimintaa, sillä se oli monille miehistä tuttu urheilulaji jo siviilistä. Usein juoksukilpailuissa oli tyypillinen tapa, että miehistölle ja upseereille oli omat sarjansa, mutta joissain tapauksissa kaikki osallistuivat samaan sarjaan. Juoksumääriä mitattiin myös suurempien joukkojen osalta ja parhaiden komppanioiden kerrotaan juosseen yhteensä lähes 20 000 kilometriä. Miehet harrastivat juoksua yleensä vapaa-aikoina, jota oli vartiovuorojen ja muun työpalveluksen ohessa.¹⁸⁶

Juoksulle oli siis monta erilaista tapaa harrastaa. Juoksukilpailut rintamalla ja yleisurheilukisoissa keräsivät yhteensä tuhansia osallistujia ja tekivät lajista, yhdessä hiihdon kanssa, hyvin suosittu kenttäarmeijan miesten keskuudessa. Esimerkiksi Keski-Kannaksen mestaruuskisoissa elokuussa 1942 järjestetyissä yleisurheilukilpailuissa juoksulajeista oli mukana niin 100, 800 kuin 1500 metriä, minkä lisäksi kilpailtiin vielä 3000 metrin ampumajuoksussa.¹⁸⁷ Näin laaja kattaus eri juoksumatkoja oli omiaan lisäämään miesten innostusta, koska kukin pääsi osallistumaan kilpailuihin oman kuntonsa mukaan. Pika- ja kestävyysjuoksija saivat omat lajinsa, mikä lisäsi innostusta entisestään. Myös Karhumäen kesäkisoissa 1942 juoksulla oli oma suuri roolinsa, sillä lajeista peräti kahdeksan oli eri pituisia juoksumatkoja. Mukana oli yksilökilpailuja aina 100 metrin kisasta 5000 metriin, minkä lisäksi ohjelmassa oli viisi kertaa 1000 metrin viestijuoksu.¹⁸⁸

Kesäisin uinti kuului kiinteästi rintaman urheilutoimintaan ja sen harrastajia löytyikin suurin joukoin. Luonnonvedet tarjosivat parhaat mahdollisuudet lajin harrastamiseen, sillä uimahalleja löytyi vain suurista kaupungeista eikä niissä ollut mahdollisuutta järjestää kilpailuja. Uintiin ei myöskään tarvinnut erityisesti välineitä, vaan sitä pystyttiin harrastamaan suhteellisen helposti. Suosittu urheilutapahtuma oli Syvärin uinti, joka houkutteli elokuussa 1943 matkaan yli 80 uimaria, joista

¹⁸⁴ TU 14.12.1943.

¹⁸⁵ KA, Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 2 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941–1942). ”Murtomaajuoksukilpailussa Syvärillä 220 osanottajaa”. Selostus juoksukilpailusta.

¹⁸⁶ Sama.

¹⁸⁷ SU 5.8.1942.

¹⁸⁸ SU 12.8.1942.

matkan ui loppuun 76 miestä. Vaikka kilpailu käytiinkin virtaavassa kohdassa, oli veden lämpötila 22 astetta ja olosuhteet hyvät. Kilpailun edellisen vuoden voittaja, lääkintämajuri J. Aalto, uusi voittonsa ja olikin ainut mies, yhdessä S. Vainion kanssa, joka alitti kisassa neljän minuutin rajan.¹⁸⁹

Kesällä 1942 uintia harrastettiin myös Kannaksella, kun pioneerit olivat rakentaneet parempia uimapaikkoja ”korven kätköihin”. 24.7.1942 pidetyissä kilpailuissa osallistujia oli yli 50 ja rakennettua uima-allasta kehuttiin Kannaksen joukoissa, koska alueella oli uimareiden vaikea päästä harrastamaan lajiaan luonnonvesien puutteen takia. Kilpailuja käytiin niin 400 metrin kuin 100 metrinkin vapaauinnissa. Tuloksia kuvailtiin olosuhteisiin nähden hyviksi, minkä lisäksi järjestetyt kilpailut saivat runsaasti kiitosta.¹⁹⁰ Uintitaitoa pidettiin hyvässä arvossa ja sitä haluttiinkin levittää kenttäarmeijan keskuudessa laajemmalle ja kattamaan kaikki miehet. Tähän tarkoitukseen perustettiin yhdessä Suomen Uimaliiton kanssa uimakandidaatti- ja uimamaisteritutkinnot koulutuskeskuksissa ja varuskunta-alueilla suoritettavaksi. Vuonna 1943 järjestetyissä massauinneissa jokaisen miehen täytyi uida 50 metriä.¹⁹¹ Tietenkään uimatoimintaan ei ollut yhtäläisiä mahdollisuuksia kaikilla rintamanlohkoilla, mutta erityisesti Laatokalla olosuhteet olivat hyvät ja uinti nousi suositukseksi urheilulajiksi.

Muita vähemmän harrastettuja lajeja rintamilla olivat esimerkiksi pujottelu, pyöräily ja pikaluistelu. Näitä lajeja yhdisti niiden tuntemattomampi asema suomalaisten sotilaiden silmissä sekä niissä tarvittavien välineiden ja kisapaikkojen vaikea tilanne. Lajien harrastamisessa oli olemassa joitakin poikkeuksia, kuten esteratsastus joka lajina ei ollut sotamiehelle tuttu, ja olikin enemmän upseerien harrastama laji jatkosodan aikana. Esimerkiksi lokakuussa 1942 pidettiin suuret ”Hubertus-ratsastuskilpailut” Rukajärven suunnalla. Hevonen oli mukana sodassa miesten kanssa päivittäin, mutta urheilussa niitä käytettiin harvemmin. Hevonen oli monille miehistä tuttu maa- tai metsätöiden kautta, mutta ei niinkään esteratsastuskilpailuista. Kilpailuun ottivat osaa tunnetut hevosmiehet, jotka lähtivät kisaan korpikannakselle raivatulta urheilukentältä. Esteet oli valmistettu kilpailua varten. Tuloluettelossa näkyy kapteeneja, luutnantteja ja vääpeleitä, joten miehistöä tähän kilpailuun ei osallistunut.¹⁹² Shakissa järjestettiin armeijakilpailuja sotavuosien aikana. Merivoimien shakkimestaruuskilpailut järjestettiin Helsingissä elokuun puolivälissä 1943. Paikalle haluttiin

¹⁸⁹ KA Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 4 Julkaistut TK-kirjoitukset (1943–1944). ”Jaska Aalto uusi Syvärin uintivoittonsa”. Selostus uintikilpailusta.

¹⁹⁰ TU 5.8.1943.

¹⁹¹ Lammi 2002, 268.

¹⁹² KA, Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 33 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941–1942). ”Suuret Hubertus-ratsastuskilpailut Rukajärven suunnalla” Selostus ratsastuskilpailusta.

”shakkimestareita” tai ”muuten hyväksi tunnettuja pelaajia”.¹⁹³ Jokaiselle lajille oli harrastajansa myös armeijassa, joten lajikirjo saavutti lähes rauhan aikaiset mittasuhteet sotaa käyvän maan sotilaiden joukossa.

Harvinaisempien ja vaikeasti toteutettavien lajien harrastaminen sota-aikana kertoo miesten intohimosta urheilua kohtaan sekä siviilielämän ja kotirintaman kaipuusta, kun rakkaat harrastukset oli jouduttu keskeyttämään useaksi vuodeksi sotatilanteen takia. Rintamaelämästä haluttiin tehdä ”normaalielämää” muistuttavaa, jolloin urheilu nousi yhdeksi välineeksi tämän tavoitteen saavuttamisessa.

¹⁹³ KA, Jalkaväkirykmentti 8. Esikunnan urheilu-upseeri 38 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943–1943) 26.2.1943. Käsky shakkimestaruuskilpailuista.

6 Johtopäätökset

Asemasotavaiheen urheilutoiminta oli laaja kokonaisuus, joka piti sisällään lajeja laidasta laitaan. Sotilaat tutustuivat rintamalla uusiin harrastuksiin ja jatkoivat samojen urheilulajien harrastamista kuin siviilissäkin. Aluksi toiminta alkoi kehittyä kenttäarmeijan miesten omasta harrastuneisuudesta ja halusta täyttää vapaa-aika mielekkäillä aktiviteeteillä. Vasta myöhemmin toiminta alkoi muodostua armeijan organisaation alle ja kehittyä entisestään valistus- sekä urheilu-upseereiden johdolla. Kilpailutoiminta oli lähellä rintamaa ”korpiolosuhteissa” tapahtuvaa vapaa-ajan liikuntaa tai paremmissa olosuhteissa harrastettua urheilua, kuten esimerkiksi Karhumäen kesä- ja talvikisoissa. Urheilutoiminta voidaan siis jakaa rintamien lähellä tapahtuvaan ”jokamiehen” urheiluun sekä ammattimaisempaan ja korkeatasoisempaan urheiluun, johon osallistuivat joukkojen parhaat urheilumiehet.

Pitkän asemasotavaiheen aikana miesten vapaa-ajan määrä kasvoi ja harrastamiseen jäi entistä enemmän aikaa rintamalinjojen pysyessä paikallaan ja taistelujen määrän vähentyessä. Vaikka monet miehet käyttivät aikaansa kirjeiden kirjoittamiseen, radion kuunteluun ja puhdetöihin, oli korsuelämässä myös oma aikansa ja paikkansa urheilulle. Urheilu oli monille miehille tuttu harrastus siviilistä, joten ei ole ihme, että korpeen alkoi syntyä suorituspaikkoja ja miehistä otettiin mittaa metsäpoluilla sekä hiihtoladuilla. Suorituspaikkoja rakennettiin usein talkoovoimin, sillä urheilu oli usein yhteistä tekemistä, jolla oli positiivinen vaikutus miesten yhteishenkeen sekä fyysiseen ja henkiseen jaksamiseen.

Toiminta alkoi rintamien vakiintuessa loppuvuodesta 1941, jolloin asemat oli saavutettu ja alkoi lähes kaksi ja puoli vuotta kestänyt asemasotavaihe. Ensimmäisenä talvena hiihto hallitsi urheilutoimintaa, mutta ensimmäisten Karhumäen urheilukisojen jälkeen lajikirjo alkoi monipuolistua, koska samaan aikaan urheilu saavutti yhä laajempaa jalansijaa rintamajoukkojen vapaa-ajanviettotapana. Kilpailuita järjestettiin yhä useammin, kurssitoiminta opasti uusien lajien parissa, urheilu-upseerit tekivät hanakasti töitä urheilun puolesta ja mestaruuksista taisteltiin monissa eri lajeissa. Asemasotavaiheen aikana urheilutoiminta saavutti vankan jalansijan muiden viihdytysmuotojen kanssa. Kaikki miehet eivät tietenkään urheilleet, mutta siviilissä urheiluseuroihin kuuluneet tai ammatikseen urheilleet saivat sota-aikana, joskus huonoissakin olosuhteissa, jatkaa rakasta harrastustaan ja saattoi urheiluinnostus purra sodan aikana joitain miehiä, jotka eivät olleet sitä aikaisemmin harrastaneet. Kursseilla painotettiin urheilutoiminnan laajuutta ja tehokkuutta, kartoitettiin saatuja kokemuksia, yhdenmukaistettiin toimintaa ja pohdittiin tulevaa. Tällainen tapahtuma oli esimerkiksi tammikuussa

1943 järjestetyt neuvottelupäivät Hämeenlinnassa.¹⁹⁴ Urheilulajeille järjestettiin myös omia neuvottelu- ja koulutuspäiviä erityisesti hiihdossa, palloilussa, painissa ja yleisurheilussa. Nämä kurssit ja neuvottelut keräsivät urheilu-upseereita ja muita urheilutoiminnasta vastuussa olleita henkilöitä samaan paikkaan yhdenmukaistamaan toimintaa. Urheilu-upseerien koulutuksen oli tarkoitus keskittyä hyödyllisiin lajeihin, kuten hiihtoon, uintiin ja pallopeleihin, sillä näillä lajeilla nähtiin olevan positiivinen vaikutus miesten fyysisen kunnon ylläpitämiseen ja taitojen kehittämiseen. Urheilu-upseerit jakoivat saamansa opit eteenpäin joukkoyksiköissä, kun he kouluttivat miehiä lajien sääntöihin ja opettivat oikeanlaisia suoritustekniikoita.

Kesän 1942 tullessa urheiluorganisaatio alkoi rakentua Suomen armeijankin puolesta, kun tätä ennen se oli ollut lähinnä miehistä itsestään lähtenyt toimintaa. Jo ensimmäisessä maailmansodassa miehistä itsestään lähtenyt urheilutoiminta oli tullut tutuksi brittiläisten sotilaiden joukossa. Luutnantti Bernard Martin oli kommentoinut ensimmäisen maailmansodan urheilutoimintaa: ”Jokaisen mahdollisen tilaisuuden miehet kääntävät urheiluun”.¹⁹⁵ Tällainen toiminta oli ominaista myös Suomen armeijan miehille toisessa maailmasodassa, kun spontaanit urheilukilpailut syntyivät täyttämään sotilaiden vapaa-aikaa asemasotavaiheen aikana.

Urheilulla nähtiin olevan selvä sotilaallinen yhteys ja sen merkitystä korostettiin usein esimerkiksi erityisesti fyysistä ja henkistä kuntoa kohentavana tekijänä, josta oli myös suurta apua itse taistelutilanteissa. Urheilun merkitys oli ymmärretty Puolustusvoimissa jo 1920- ja 30-lukujen aikana ja varusmiehen koulutukseen on aina kuulunut fyysisen rasitus, mutta urheilun luonne kuitenkin muuttui sota-aikana. Aikaisemmin se oli koskenut jokaista varusmiestä ja sisältänyt jonkinlaisen pakkoaspektin, koska toimintaan oli täytynyt osallistua palveluksen aikana. Sota-aikana urheilusta muodostui Puolustusvoimissa ja rintamajoukoissa enemmän vapaa-ajanviettotapa, jonka avulla pystyttiin ”pakenemaan” taisteluympäristöä ja sodan kauhuja. Rintamaurheilu toi myöskin korpiin ja korsuihin tuulahduksen siviilielämää, kun miehet pääsivät harrastamaan tuttuja lajeja kilpailu- ja vapaa-ajanviettomielessä. Lisäksi rintamilla saatettiin törmätä tuttuihin urheilumiehiin, joiden kanssa saatettiin keskustella lajeista ja omista urheilusaavutuksista.

Lähtökohtiin ja suorituspaikkoihin nähden urheilutoiminnasta muodostui laaja kokonaisuus kaikilla rintama-alueilla. Eri urheilulajeja harrastettiin laajalti ja mainintoja on yli kolmestakymmenestä lajista, mutta yleisesti kaikkialla harrastettiin eniten hiihtoa, yleisurheilua, uintia, painia, nyrkkeilyä ja erilaisia pallopelejä. Divisioonien ja ryhmittymien mestaruuksista kilpailtiin parhaiden

¹⁹⁴ Järvinen 1995, 26.

¹⁹⁵ Riedi, Manson 2006, 489.

urheilijoiden kesken, mutta jokamiehen urheilu oli kuitenkin myös merkittävä tekijä toiminnan laajuudessa ja merkityksessä tavalliselle sotamiehelle. Parhaat urheilijat saattoivat ”urheilukauden” aikana osallistua useisiin eri kilpailuihin, sillä kisat alkoivat joukkoyksiköiden omista kilpailuista, joista edettiin rykmentti- ja pataljoonatasojen kautta aina armeijakuntien ja -ryhmien välisiin mestaruuskilpailuihin, joissa ratkaistiin koko armeijan parhaat ja taitavimmat urheilumiehet.

Urheilu ja sota olivat olleet kiinteästi osa toisiaan jo 1900-luvun alkupuolelta saakka eikä yhteys katkenut toisenkaan maailmansodan aikana. Urheileva mies oli hyvää ainesta puolustamaan maataan, ja fyysisestä sekä henkisestä kunnosta haluttiin pitää huolta myös sota-aikana. Monet miehet jatkoivat rintamalla ollessaan omaa urheiluharrastustaan. Jalkapalloilijat potkivat palloa, juoksijat juoksivat metsäpoluilla ja uimarit uivat Syvärin halki. Urheilija ei kuitenkaan saanut ansioidensa takia erityiskohtelua rintamalla eikä olympiavoittajia esimerkiksi siirretty kotirintaman turvallisempiin olosuhteisiin. Urheilu oli saavuttanut Suomessa merkittävän roolin eikä innostuksen annettu laantua myöskään sodan vaikeissa olosuhteissa.

Neuvostoliiton suurhyökkäys lopetti urheilutoiminnan lähes kertarysäyksellä 9.6. Valistus- ja virkistystoiminnan määrä laski radikaalisti, koska ankarien taisteluiden keskellä vähäinen vapaa-aika käytettiin lepoon ja kirjeiden kirjoittamiseen. Ennen tätä urheilutoiminta oli saavuttanut merkittävän ja laajan aseman sotilaiden keskuudessa. Erityisesti vuosien 1942 ja 1943 aikana urheilu kuului kiinteästi ohjelmaan ympäri vuoden kesä- ja talvikausien aikana. Tuhannet kilpailut, ottelut ja kamppailut kisattiin rintamien läheisyydessä ja valloitetuilla alueilla asemasotavaiheen aikana. Vaikka toiminta loppui Neuvostoliiton suurhyökkäykseen, olivat esimerkiksi I viestipataljoonan miehet vielä syyskuussa 1944 osallistuneet torstaisin yleisurheilun katsastustilaisuuksiin.¹⁹⁶

Rauhan tulon ja kenttäarmeijan kotiuttamisen jälkeen rintamilla urheilleet miehet palasivat takaisin siviilielämään, osa vakavasti haavoittuneena ja urheilukykynsä menettäneenä, osa suuren urheiluinnotuksen vallassa, joka oli tarttunut urheilutoiminnan aikana. Suuri osa palasi kuitenkin samaan vanhaan, urheilijat urheilivat seuroissa ja joukkueissa ja miehet, jotka eivät olleet koskaan olleet kiinnostuneita jatkoivat elämäänsä muiden harrastusten parissa.

Olen esittänyt pro gradu -tutkielmassani yleiskuvauksen urheilutoiminnan sisällöstä, luonteesta ja laajuudesta asemasotavaiheen aikana. Jatkosodan urheilutoiminnassa on vielä kuitenkin paljon

¹⁹⁶ KA, Päämaja. Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimisto (Ttus.2) 7 Salainen kirjeenvaihto (1942–1944) 8.9.1944. Viestipataljoonan mielialailmoitus.

tutkittavaa ja jatkotutkimuksessa olisi mielenkiitoista tutkia jotakin lajia tarkemmin esimerkiksi miesten omien kokemusten kautta.

7 Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Aikakauslehdet

Työväen Urheilulehti 1941–1944

Suomen Urheilulehti 1941–1944

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

6. Divisioona. Esikunnan urheilu-upseeri 18 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943 – 1943)

16. Prikaati. Esikunnan urheilu-upseeri, Jalkaväkirykmentti 16. Esikunnan urheilu-upseeri 3 Yleinen kirjeenvaihto (1942 – 1942)

Jalkaväkirykmentti 8. Esikunnan urheilu-upseeri 38 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943 – 1943)

Jalkaväkirykmentti 44. II pataljoonan esikunnan urheilutoimisto 34 Yleinen kirjeenvaihto (1944 – 1944)

Jalkaväkirykmentti 23. Esikunnan urheilu-upseeri, Taisteluosasto 23. Esikunnan urheilu-upseeri 25 Kirjeenvaihto (1944 – 1944)

Pioneeripataljoona 21. Esikunnan urheilu-upseeri 16 Yleinen kirjeenvaihto (1943 – 1943)

Päämaja. Koulutusosasto 14 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943 – 1943)

Päämaja. Koulutusosasto 16 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1940 – 1940)

Päämaja. Koulutusosasto 16 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1942 – 1942)

Päämaja. Koulutusosasto 17 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943 – 1943)

Päämaja. Koulutusosasto 18 Salainen kirjeenvaihto (1944 – 1944)

Päämaja. Koulutusosasto 19 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943 – 1943)

Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 2 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941 – 1942)

Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 4 Julkaistut TK-kirjoitukset (1943 – 1944)

Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 6 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941 – 1942)

Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 30 Julkaistut TK-kirjoitukset (1943 – 1944)

Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 31 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941 – 1942)

Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 33 Julkaistut TK-kirjoitukset (1941 – 1942)

Päämaja. Tiedotusosaston sotatiedotustoimisto (Ttus.1) 41 Julkaistut TK-kirjoitukset (1943 – 1944)

Päämaja. Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimisto (Ttus.2), Högkvarteret. Byrå Ttus2 10 Mielialailmoitukset (1942 – 1943)

Päämaja. Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimisto (Ttus.2), Högkvarteret. Byrå Ttus2
11 Mielialailmoitukset (1943 – 1943)

Päämaja. Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimisto (Ttus.2) 7 Salainen kirjeenvaihto (1942 – 1944)

Rannikkotyökistöröykmentti 2. Esikunnan urheilu-upseeri, Rannikkotyökistöröykmentti 2. Esikunnan valistusupseeri 2 Yleinen ja salainen kirjeenvaihto (1943 – 1943)

Tutkimuskirjallisuus

Ahto, Sampo, Antti Juutilainen ja Jari Leskinen. *Jatkosodan Pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 2005.

Arponen, Antti. *He Antoivat Kaikkensa. Viime Sodissa Menehtyneet Suomalaiset Miesurheilijat*. Teoksessa *Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran Vuosikirja 2013–2014*, toimittanut Roiko-Jokela Heikki ja Sironen Esa, 21–32. Porvoo: Bookwell, 2014.

Arponen Antti O., Kasila Markku ja Peltola Vesa-Matti. *He Antoivat Kaikkensa – Viime Sodissa Menehtyneet Suomalaiset mestariurheilijat*. Helsinki: Auditorium, 2014.

Hentilä, Seppo. *Suomen Työläisurheilun Historia: 1, Työväen Urheiluliitto 1919–1944*. Hämeenlinna: Karisto, 1982.

Hentilä, Seppo. *Urheilu Järjestäytyy ja Politisoituu*. Teoksessa *Suomi Uskoi Urheiluun: Suomen Urheilun ja Liikunnan Historia*, toimittanut Heikkinen Antero ja Pyykkönen Teijo, 133–154. Helsinki: VAPK-kustannus, 1992.

Hentilä, Seppo. *Poliittista Urheilua ja Urheilupolitiikkaa*. Teoksessa *Suomi Uskoi Urheiluun: Suomen Urheilun ja Liikunnan Historia*, toimittanut Heikkinen Antero ja Teijo Pyykkönen, 235–282. Helsinki: VAPK-kustannus, 1992.

Hersalo, Niilo. *Suojeluskuntain historia II. Puolustuskelpoinen kansa. Häätövarasta välttämättömyys*. Vaasa: Hata oy, 1962.

Häyrynen, Antti. *Taidemusiikki Sodan Aikana*. Teoksessa *Sodassa Koettua*, toimittanut Heikkilä Markku ja Turtola Martti. 126–135. Helsinki: Weilin+Göös, 2009.

Isosaari, Mika. *TK-miesten Kirjoituksia Asemasodan Aikana vuonna 1943*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2017. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/54517>

Järvinen, Lauri ja Unto Huuhtanen. *Liikuntakasvatus Suomen Puolustusvoimissa Jatkosodan Aikana*. Ylivieska: Raahen Kirjatyö oy, 1995

Kemppi, Marko. *Jatkosodan Aemasota*. Teoksessa *Suomalainen Sotilas: [1], Jääkäristä Rauhanturvaaajaan*. Toimittanut Lauri Haavisto, 134–143. Helsinki: Weilin+Göös, 2009.

Kokkonen, Jouko. *Kansakunta Kilpasilla: Urheilu Nationalismin Kanavana ja Lähteenä Suomessa 1900–1952*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2008.

Laine, Leena. *Ruumiinharjoitusten Monet Muodot*. Teoksessa *Suomi Uskoi Urheiluun: Suomen Urheilun ja Liikunnan Historia*, toimittanut Heikkinen Antero ja Teijo Pyykkönen, 183–214. Helsinki: VAPK-kustannus, 1992.

Lammi, Esko. *Liike ja Tuli. Urheilu Maanpuolustuksen ja Maanpuolustus Urheilun Tukena*. Hämeenlinna: Urheilukoulun tuki, 2002.

- Perko, Touko. *TK-miehet Jatkosodassa: Päämajan Kotirintaman Propaganda 1941–1944*. Helsinki: Otava, 1974.
- Riedi, Eliza. *Leather and the Fighting Spirit: Sport in the British Army in World War I*. Canadian Journal of History 41, no. 3 (2006): 485.
- Sedegren, Jari. *Suomalainen Elokuva ja Radio sotavuosina*. Teoksessa *Sodassa Koettua*, toimittanut Heikkilä Markku ja Turtola Martti. 176–201. Helsinki: Weilin+Göös, 2009.
- Selén, Kari ja Ali Pylkkänen. *Sarkatakkien Armeija: Suojeluskunnat ja Suojeluskuntalaiset 1918–1944*. Helsinki: WSOY, 2004.
- Sirmeikkö, Paul. *Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto Sotavuosina 1939–1944*. Teoksessa *Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto SVUL 1900–1960*, toimittanut Kallio Kotkas. 533–536. Helsinki: Suomen voimistelu- ja urheiluliitto, 1960.
- Terret, Thierry. *Prologue: Making Men, Destroying Bodies: Sport, Masculinity and the Great War Experience*. The International Journal of the History of Sport 28, no. 3–4 (2011): 323–328.
- Turtiainen, Jussi. *Liikunta Nuorison Kasvattajana*. Teoksessa *Sodan Kasvattamat*, toimittanut Näre Sari Jenni Kirves ja Juha Siltala, 360–382. Helsinki: WSOY, 2010.20
- Turunen, Joonas Olli Pietari. *Kolmimaaottelusta Uuteen Urheilevaan Eurooppaan? Suomen ja Saksan Urheiluyhteistyö 1940–1942*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2014.
- Uino, Ari. *Rillit Pois Ja Riman Yli: Urho Kekkonen Urheilumiehenä*. Helsinki: Otava, 1999.
- Ukkola, Heikki. *Rintamajoukkojen Urheilutoiminta Jatkosodassa 1941–1944*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1982.
- Vasara, Erkki. *Sotaa ja Urheilua*. Teoksessa *Suomi Uskoi Urheiluun: Suomen Urheilun ja Liikunnan Historia*, toimittanut Heikkinen Antero ja Teijo Pyykkönen, 303–310. Helsinki: VAPK-kustannus, 1992.
- Vasara, Erkki. *Valkoisen Suomen Urheilevat Soturit: Suojeluskuntajärjestön Urheilu- ja Kasvatustoiminta Vuosina 1918–1939*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1997.
- Vasara, Erkki. *Lottien Urheiluelämää. Hiihtoa ja Patikointia Suojeluskuntahengessä*. Teoksessa *Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran Vuosikirja 2001–2002*. Toimittanut Roiko-Jokela Heikki ja Sironen Esa, 53–66. Porvoo: Bookwell, 2002.
- Wakefield, Wanda Ellen. *Playing to Win: Sports and the American Military, 1898–1945*. Albany, NY: State University of the New York Press, 1997.
- Waquet, Arnaud. *Sport in the Trenches: The New Deal for Masculinity in France*. The International Journal of the History of Sport 28, no. 3–4 (2011): 331–350.
- Ylikangas, Heikki. *Markat Miljooniksi: Puoli Vuosisataa Suomalaista Veikkausta*. Vantaa: Veikkaus, 1990.